Anatole France

Komedianter

Bibliotek 1800

Anatole France

Komedianter

eBibliotek 1800

2026

Ophavsret og brugsbetingelser

Denne ebogsudgave af Anatole France: *Komedianter* er baseret på originaler, som er public domain i hele verden.

Nærværende ortografisk opdaterede og redigerede udgave af teksten kan frit downloades og videreformidles under Creative Commons-licensen BY-NC-SA – Kreditering-IkkeKommerciel-DelPåSammeVilkår 4.0 International.

Generelt forbehold: *Vær opmærksom på, at denne ebog er baseret på en tekst, som stammer fra en længst svunden tid. Normer og udtryksmåder mm. var anderledes dengang, og der kan derfor forekomme indhold, som på nogle virker stødende. Bogen skal, ligesom alle andre kunstneriske værker fra andre tider, ses i sin kulturelle og tidsmæssige kontekst, og udgiveren kan og vil ikke påtage sig noget ansvar for forfatterens verdensbillede og udtryksmåder.*

Copyright and conditions of use

This ebook edition of Anatole France: *Komedianter* is based upon sources in the public domain worldwide.

This orthographically updated and revised edition is free to download and reuse under Creative Commons BY-NC-SA Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International.

Disclaimer: *Please note that this book is based on an original text dating from another era. Norms and language were different then, and some readers might find offensive content. We believe that any work of art from previous times should be viewed in its cultural and temporal context and not in the light of latter-day prejudices, and we can and will not accept any responsibility for the author's views or language.*

1

I et af påklædningsværelserne i *Odéon*-teatret stod Félicie Nanteuil, belyst af den elektriske lampe. Pudret, malet og sminket strakte hun foden frem imod påklædningskonen, fru Michon, der var i færd med at give hende små sorte sko med røde hæle på. Teaterlægen, doktor Trublet, sad med den skaldede nakke, tilbagelænet mod sofapuden. Han holdt benene korslagte og hænderne foldede på maven.

"Hvad mere, kære barn?" spurgte han.

"Ja, det er vanskeligt at forklare. – Besværligt åndedræt, svimmelhed! Pludselig kan jeg blive så bange. Jeg har en følelse, som skulle jeg dø. Det er egentlig det værste."

"Får De aldrig pludselig uden nogensomhelst grund lyst til at le eller græde?"

"Nej, det kan jeg egentlig ikke sige. Det daglige liv giver jo så megen anledning til begge dele."

"Sortner det for Deres øjne?"

"Nej. – Men tænk Dem, doktor. Om natten forekommer det mig, at jeg ser en kat liste inde under møblerne. Den stirrer på mig med gnistrende øjne."

"Drøm endelig ikke om katte," sagde fru Michon. "Det er nemlig et ondt varsel, som tyder på forræderske venner og falske kvinder."

"Det er ikke i drømme, men i fuldstændig vågen tilstand, at jeg ser en kat."

Trublet havde kun vagt på *Odéon* en gang om måneden. Men som nabo kom han der næsten hver aften. Han holdt af

skuespillerinderne. Det morede ham at tale med dem. Han gav dem gode råd og forstod på en fintfølende måde at nyde godt af deres fortrolighed. Han lovede Félicie øjeblikkelig at skrive en recept til hende.

"De må endelig passe godt på maven, kære barn. Så er jeg vis på, at De ikke mere vil opdage katte under møblerne."

Fru Michon rettede på Félicies korset. Doktorens ansigt formørkedes, idet han så hende trække i snørebåndene.

"Rynk endelig ikke panden, doktor," sagde Félicie. "Jeg snører mig aldrig. Med den figur, jeg har, ville det virkelig være meget dumt af mig." Hun tilføjede, idet hun tænkte på den kammerat ved teatret, der stod hende nærmest:

"Det er derimod nødvendigt for Fagette. Hun har hverken skuldre eller hofter. Hun er ganske lige op og ned. Michon, De kan godt trække lidt mere til. Jeg ved nok, at De er en hader af korsettet, doktor. Men man kan dog virkelig ikke gå klædt som disse frie, lærde kvinder, der ligner svøbelsesbørn. Stik nu en gang Deres hånd ind her. Så vil De føle, at jeg ikke snører mig for meget."

Doktoren holdt imidlertid på, at han kun var en modstander af de alt for snævre korsetter. Han beklagede, at kvinderne ikke havde sans for linjernes harmoni. Legemets slankhed betød for dem ynde og skønhed. De forstod ikke, at skønheden bestod i den bløde bøjelighed. Når brystet yppigt havde hvælvet sig, slankedes legemet under brystkassen for endelig igennem hofternes skønne, rolige bygning at vise sig i al sin pragt.

"Livet skal være en langsom, blød og bøjelig overgang, imellem kvindens skønneste legemspartier, brystet og maven. I stedet for snører hun sig ind på den dummeste måde, idet hun

indeklemmer brystkassen, hvilket ødelægger barmen, fordi ribbenene samtidig trykkes flade. Ovenover navlen trækkes en frygtelig dyb fure. Negerinderne vansirer sig dog på en mindre barbarisk måde. De tilspidser tænderne og kløver læberne for deri at anbringe en rund træplade. Men man kan da endelig nok forestille sig, at der kan være nogen kvindelig skønhed tilbage hos det menneske, der har anbragt en ring i næsebrusken, og hvis læbe er udspilet af en mahogniskive, så stor som denne pomadekrukke. Men ødelæggelsen er fuldstændig, når kvinden udstrækker sit hærværk til den del af legemet, som hun burde holde mest hellig."

Han forlod ikke gerne dette emne, der lå ham stærkt på sinde, uden først at have fremhævet alle de deformationer af benbygningen og muskelvævet, som korsettet kunne bevirke.

Hans beskrivelser var levende og klare – nogle uhyggelige, andre komiske. Nanteuil lo. Da hun var kvinde, havde hun tilbøjelighed til at le af enhver fysisk hæslighed og elendighed. Enhver legemsfejl, doktoren beskrev, mindede hende om en kammerat ved teatret, og opfattedes af hende som en karikatur. Da hun selv var velskabt, glædede hun sig over sit unge legeme, idet hun forestillede sig alle dem, der var stedmoderligt behandlede af naturen. Hun lo med sin klare latter og nærmede sig doktoren, idet hun trak fru Michon med sig. Med en mine som en heks, der bortføres på en sabbat, holdt denne fast i snørebåndene, som var de tømmer.

"Men stå dog stille!" sagde hun.

Hun indvendte, at kvinderne på landet, som ikke gik med korset, var mere deforme end kvinderne i byerne.

Doktoren talte med bitterhed om de vestlige civiliserede nationers foragt og ligegyldighed overfor det kvindelige legemes skønhed.

Trublet var født i skyggen af Saint-Sulpices tårne. Han nedsatte sig som ung læge i Cairo. Derfra havde han medbragt en smule penge, en leversygdom og kendskab til menneskenes forskelligartede skikke. Da han nu i en moden alder var vendt tilbage til sit fædreland, forlod han kun sjældent Rue de Seine. Han glædede sig over livet. Kun gjorde det ham ondt, når han så, at hans landsmænd var uforstandige nok til ikke at erkende den beklagelige misforståelse, der i atten århundreder har bragt menneskeheden på kant med naturen.

Der blev banket på døren. Ude fra gangen lød en kvindestemme, der sagde:

"Det er mig!"

Idet hun tog sin blegrøde nederdel på, bad Félicie doktoren åbne døren. På sin tunge måde trådte fru Doulce ind. Tidligere havde hun på scenen udført de ædle mødres roller og havde derfor holdt sit legemes fylde indenfor visse grænser.

"God dag, min pige! God dag, doktor! – Du ved nok, Félicie, at jeg giver mig ikke af med at sige komplimenter. Men jeg så dig i forgårs i anden akt af '*La mère confidente*'. Det var ikke let, men du gjorde dine ting godt."

Nanteuils øjne lo. Som det altid går, ventede hun, at denne kompliment skulle efterfølges af en anden.

Opfordret dertil af Nanteuils tavshed, brød fru Doulce ud i nye lovtaler:

"Udmærket personlig præstation!"

"Finder De virkelig, fru Doulce. Det glæder mig så meget desto mere, som jeg har svært ved at sætte mig ind i den rolle. Den store fru Perrin lægger bånd på mine evner. Det er virkelig sandt. Når jeg skal sætte mig på den kvindes skød, føler jeg det som … De ved ikke, hvilke frygtelige ting hun hvisker til mig, når vi er inde på scenen. Hun er forrykt … Jeg kan nok forstå det, men der er de ting, som vækker min modbydelighed … Michon, slår livet ikke folder i ryggen til højre? –"

"Kære barn," udbrød Trublet begejstret, "det var en glimrende bemærkning, De der kom med."

"Hvad mener De?" spurgte Nanteuil troskyldigt.

"De sagde: Jeg kan forstå alt, men der gives de ting, som vækker min modbydelighed. De kan forstå alt. Menneskenes handlinger og tanker forekommer Dem som særlige tilfælde indenfor den almene bevægelseslære. De føler hverken had eller kærlighed derved. Men der gives de ting, som vækker Deres afsky. De er fintfølende. Og det er sandt, at moralen er en smagssag. Mit barn, jeg ville ønske, at man ved L'Académie des Sciences morales tænkte lige så sundt, som De gør. Ja, De har ret. De instinkter, som De tillægger Deres kammerat, kan man ikke bebrejde hende. Det ville være lige så frugtesløst som at bebrejde mælkesyren, at den indeholder både syre og alkohol."

"Hvad er det dog, De siger?"

"Jeg siger, at så snart vi indser nødvendigheden af de menneskelige handlinger og tanker, gives der intet, som vi kan rose eller dadle."

"Nå, så De billiger den tykke fru Perrins levevis, De, en dekoreret mand! Det er ellers net."

Doktoren sagde, idet han rejste sig:

"I tidligere tid var den menneskelige natur forskellig fra, hvad den nu er. Da fandtes der ikke alene mænd og kvinder, men også tvekønnede væsner. Denne art mennesker havde fire arme, fire ben og to ansigter. De var kraftige og havde evne til hurtigt at dreje rundt om sig selv som hjul. Deres styrke indgød dem tilstrækkeligt mod til ifølge giganternes eksempel at sætte sig op imod guderne. Jupiter, der ikke ville finde sig i en sådan frækhed ..."

"Michon, er nederdelen ikke for lang på venstre side?" spurgte Nanteuil.

"Jupiter besluttede," fortsatte doktoren, "at formindske deres styrke og dristighed. Af hvert væsen formede han to mennesker, der kun fik to arme, to ben og ét hoved. Siden den tid har den menneskelige race været sådan, som den er den dag i dag. Enhver af os er altså kun halvdelen af et menneske, der er skilt fra sin anden halvdel, således som man deler et areal i to dele. Disse halvdele søger bestandig at finde hinanden. Den kærlighed, vi føler, er ikke andet end den kraft, som driver os henimod den manglende halvdel, for at vi omsider kan genfinde vor tidligere fuldkommenhed. De mænd, der stammer fra den omtalte deling, elsker kvinderne. De kvinder, der har den samme oprindelse, elsker mændene. Men de kvinder, der hidrører fra den oprindelige deling af kvinder, viser ikke mændene stor opmærksomhed, men føler sig derimod tiltrukne af deres eget køn. Bliv derfor ikke forbavset, når De ser ..."

"Åh, doktor, det er Dem selv, der har opfundet den historie," sagde Nanteuil til ham, idet hun stak en rose fast i livet.

Doktoren benægtede dette på det bestemteste. Tværtimod sagde han, at han havde udeladt en del af fortællingen.

"Så meget des bedre," udbrød Nanteuil. "For den, der har fundet på dette, har været ikke så lidt ondskabsfuld."

"Den mand er død," svarede Trublet.

Nanteuil fortalte videre om den afsky, hendes medspillende indgød hende. Fru Doulce var klog. Da hun hver dag spiste frokost hos Jeanne Perrin, gav hun samtalen en anden vending.

"Nå, ja, nu har du da fået Angeliques rolle. Husk endelig på, hvad jeg har sagt dig. Du må gestikulere meget lidt og holde dig ret stiv. Det er hemmeligheden ved alle ingenueroller. Din smukke, medfødte bøjelighed kan ikke komme til sin ret. De unge piger, der nu for tiden er på repertoiret, skal være dukkeagtigt ubetydelige. Det passer bedst. Dragten fordrer det desuden. Hvad du navnlig må passe på, Félicie, når du spiller i '*La mère confidente*', der er et dejligt stykke ..."

Félicie afbrød hende:

"De ved nok, at når jeg bare har en god rolle selv, bryder jeg mig pokker om stykket. Desuden holder jeg ikke meget af Marivaux. De ler, doktor. Har jeg begået en bommert? Er '*La mère confidente*' ikke af Marivaux?"

"Jo, det er det rigtignok!"

"Nå ja, De prøver nu også altid på at forvirre mig. Som jeg sagde Dem, denne Angélique irriterer mig. Jeg ville foretrække noget, der var mere pragtfuldt, mere udadtil ... især i aften har jeg en rædsel for den rolle."

"Så er der netop al mulig grund til at tro, at du vil spille godt, min pige!" sagde fru Doulce.

"Vi spiller aldrig bedre, end når vi må gøre vold på os selv for at sætte os ind i en rolle. Jeg kunne nævne Dem mangfoldige eksempler. I '*La Vivandière d'Austerlitz*' overraskede jeg hele tilskuerpladsen ved min munterhed. Og netop i selvsamme øjeblik havde jeg hørt, at den stakkels Doulce var blevet ramt af et apoplektisk tilfælde, mens han sad i orkestret og spillede på sit klaphorn. Han var en stor kunstner og en god ægtemand."

"Hvorfor får jeg kun ingenuerollerne?" spurgte Nanteuil. Hun ville også være elskerinde, kokette, kort sagt, have alle rollerne.

"Det forstår sig," fortsatte fru Doulce hårdnakket. "Skuespilkunsten er en efterlignelseskunst. Hvad man ikke selv føler, efterligner man så meget des bedre."

"Gør Dem endelig ingen illusioner, mit barn," sagde doktoren til Félicie. "Når man først har været ingenue, bliver man det bestandig. Man fødes som Angélique, Dorine, Céliméne eller Pernille. På scenen er nogle tyve, andre tredive, og atter andre tres år og bliver stadig ved med at være det. De, frøken Nanteuil, vil altid blive ved at være ingenue."

"Jeg er meget tilfreds med mit rollefag," svarede Nanteuil. "Men De kan da ikke forlange af mig, at jeg lige gerne skal udføre alle ingenueroller. Der er f.eks. en rolle, jeg gerne ville have, nemlig "Agnès" i '*L'école des Femmes*'."

Ved den blotte lyd af navnet Agnès, mumlede doktoren henrykt imellem sine puder.

"*Mes yeux ont-ils du mal pour en donner au monde?* Note 1)"

"Ja, Agnès er en dejlig rolle," udbrød Félicie. "Jeg har bedt Pradel om at få den."

Teaterdirektør Pradel var en forhenværende skuespiller. Han var en forstandig og godmodig mand. Han var fri for alle

illusioner og nærede ikke for højtflyvende forhåbninger. Han elskede fred, bøger og kvinder. Nanteuil havde al mulig grund til at være tilfreds med Pradel. Uden derfor at være ondskabsfuld, omtalte hun ham dog ret utvungent.

"Han har båret sig rigtig nederdrægtigt og lumpent ad. Han har nægtet mig Agnès' rolle, for at kunne give den til Falempin. Jeg må nu sige, jeg havde ikke bedt ham om den på den rette måde, men jeg kan svare Dem for, at Falempin kender metoden. Men det er mig forresten lige meget. Hvis Pradel ikke lader mig spille Agnès, beder jeg ham rejse pokker i vold – ham og hans elendige teater."

Fru Doulce fortsatte sine upåagtede formaninger. Hun var en dygtig skuespillerinde. Men nu da hun var gammel og udslidt, fik hun ikke flere engagementer. Det eneste måltid, hun nød i dagens løb, morgen eller aften, tjente hun til ved at give de unge skuespillerinder gode råd og ved at skrive deres breve for dem. Mens fru Michon bandt hende et fløjlsbånd om halsen, spurgte Félicie Trublet: "Doktor, er De nu også vis på, at min svimmelhed stammer fra maven?"

Før det var Trublet muligt at svare, erklærede fru Doulce, at al svimmelhed stammede fra maven. To eller tre timer efter hvert måltid følte hun sig altid ubehageligt oppustet, hvorfor hun bad doktoren om et godt råd.

Félicie var ikke blottet for reflektionsevne. Efter et øjebliks betænkning sagde hun pludselig:

"Doktor, jeg ville gerne stille Dem et spørgsmål. Måske vil De finde det mærkeligt … Men jeg kunne have lyst til at vide, om det ikke til tider generer Dem, når De er sammen med kvinder,

at De ved besked med alt legemet vedrørende. Jeg synes, det må betage Dem lysten, at De kender alt, hvad der er indeni os."

Begravet i sine puder sendte Trublet et fingerkys til Félicie.

"Kære barn, der gives ingen finere, rigere og skønnere væv end en smuk kvindes hud. Dette bemærkede jeg netop ved mig selv, idet jeg betragtede Deres nakke. De forstår nok, at dette indtryk ..."

Hun gjorde en ringeagtende abegrimasse.

"Finder De det åndrigt, at besvare et alvorligt spørgsmål med tåbelige bemærkninger?"

"Siden De ønsker et belærende svar, frøken, skal De også få det. På Sct. Josephs hospital i obduktionsstuen havde vi for tyve år siden en gammel opsynsmand, fader Rousseau. Hver eneste dag klokken elleve spiste han sin frokost ved det bord, hvor kadaveret lå. Han spiste frokost, fordi han var sulten. Når folk er sultne og har noget at spise, forhindrer intet dem i det. Rigtignok sagde fader Rousseau: Jeg ved ikke, om det ligger i luften her i stuen, men jeg kan ikke spise andet, end hvad der er friskt og appetitvækkende."

"Jeg forstår Dem," sagde Félicie. "De holder nok af de små blomsterpiger. De ved vel forresten, at det egentlig ikke er tilladt. – Men De sidder jo der på samme måde som en tyrk, og endnu har De ingen recept skrevet til mig."

Hun så spørgende på ham:

"Hvor sidder egentlig maven?"

Døren stod halvt åben. En meget elegant, smuk, ung mand trådte ind.

Da han var kommet et par skridt ind i værelset, spurgte han høfligt, om det var tilladt at træde indenfor.

Nanteuil rakte ham hånden, som han kyssede på en meget veltilfreds, indbildsk og korrekt måde.

Uden at tage videre hensyn til fru Doulce spurgte han:

"Hvordan har De det, dr. Socrates?"

Sådan blev Trublet undertiden kaldt på grund af sit braknæsede ansigt og sin skarpe tunge.

Idet Trublet pegede på Nanteuil, sagde han:

"Her er en ung kvinde, hr. de Ligny, som ikke rigtig ved, om hun har en mave. Spørgsmålet er alvorligt. Hvad svaret angår, råder vi hende til at henholde sig til den lille pige, der spiste for meget syltetøj. Hendes moder sagde til hende: Du får ondt i maven, og hun svarede: Damer har maver; små piger har ingen."

"Gud, hvor De dog er dum, doktor," udbrød Nanteuil.

"Gid De talte sandt, frøken, dumhed er det eneste, der skaber mulighed for lykke. Det er den ypperste glæde, det største gode i et civiliseret samfund."

"De fremfører paradokser," bemærkede hr. de Ligny. "Men jeg indrømmer, at det er bedre at være dum, som alle er, end at være åndfuld, som ingen er."

"Det er sandt, hvad Robert der siger," udbrød Nanteuil med overbevisning.

Og hun tilføjede eftertænksomt:

"Et er i det mindste sikkert, doktor. Dumheden forhindrer ofte i at begå dumheder. Masser af gange har jeg lagt mærke til det. Såvel imellem mænd som kvinder er det ikke de dummeste, der gør de største dumheder. Således gives der intelligente kvinder, som er meget dumme overfor mænd."

"De mener de kvinder, der ikke kan undvære mænd?"

"Man kan dog heller ikke skjule noget for dig, lille Socrates."

"Det er en frygtelig trældom," sukkede den store fru Doulce. "Enhver kvinde, der ikke behersker sine sanser, er tabt for kunsten."

Nanteuil trak på sine smukke skuldre, der endnu var lidt ungdommeligt spidse.

"Nå, nå, gamle bedstemoder! Prøv ikke på at gøre racen værre, end den er. Hvad er det også for nogle ideer? Må jeg spørge, om skuespillerinderne fra Deres tid beherskede Deres … hvordan var det nu, De sagde?"

"Nej, vist! De beherskede sig såmænd aldeles ikke."

Da hun mærkede Nanteuils ophidselse, trak den tykke fru Doulce sig forsigtigt og værdigt tilbage. I gangen gav hun hende et sidste råd:

"Min pige, husk at spille Angélique som en ganske purung pige. Det fordrer rollen."

Men Nanteuil var irriteret. Hun hørte ikke efter.

"Ja, den gamle fru Doulce med al hendes moral kan virkelig bringe mit blod i kog," sagde hun, idet hun satte sig ned foran sit toiletbord. "Hun tror, at hendes gamle historier er glemt. Men hun tager fejl. Fru Ravaud fortæller dem seks gange om ugen. Alverden ved, at hun havde udmattet den stakkels musiker, hun var gift med, i en sådan grad, at han en aften faldt ned i sit klaphorn. Og spørg Michon, hvordan det gik hendes elskere. Det var stolte mænd, som hun i løbet af knap to år bragte til at se ud som rene skygger. Sådan var det, at hun beherskede sine … Og hvis man den gang havde sagt til hende, at hun var tabt for kunsten!" … Som for at standse hende, rakte doktor Trublet hænderne frem imod Nanteuil.

"Bliv ikke så indigneret, mit barn. Fru Doulce er oprigtig. Hun elskede mændene. Nu elsker hun Gud. Man elsker, hvad man kan, som man kan, og med hvad man har. Hun er blevet dydig og from, som det passer i hendes alder. Hun iagttager alle religionens forskrifter. Hun går til messe søn- og helligdage, hun ..."

"Nå, ja!" erklærede Nanteuil. "Det er jo meget rigtigt af hende at gå til messe. Michon, tænd mig et lys, for at jeg kan varme den røde sminke. Jeg må gøre noget mere ved mine læber ... Vist er det rigtigt af hende, at gå til messe. Men religionen forbyder ikke at have en elsker."

"Nå, så det tror De ikke?" spurgte doktoren.

"Ja, jeg er nu vis på, at det er bedre bevendt med min religion end med Deres, doktor."

En sørgmodig klokke lød. Regissørens ynkelige stemme hørtes i gangen:

"Forstykket er til ende! ..."

Nanteuil rejste sig og anbragte et fløjlsbånd med en stålmedaljon omkring håndleddet.

Fru Michon lå på knæ og ordnede de tre folder à la Watteau på den lyserøde kjole. Med munden fuld af knappenåle docerede hun følgende grundsætning:

"Der er det gode ved at blive gammel, at mændene ikke mere gør én sorger."

Robert de Ligny trak en cigaret frem fra sit etui:

"Tillader De?"

Og han nærmede sig det tændte lys på toilettebordet.

Nanteuils øjne veg ikke fra ham.

Under hans af lyset beskinnede fine, stærkt rødlige overskæg, så hun læberne, der først indsugede røgen og derpå pustede den ud. Hun følte varmen stige helt op i sine øren. Idet hun foregav at søge efter sine smykker, strejfede hun Lignys hals med sin mund og hviskede sagte:

"Vent mig efter teatertid i en droske på hjørnet af Rue de Tournon."

I dette øjeblik hørtes en larm af stemmer og skridt ude fra gangen. De skuespillere, der havde spillet i det første, lille stykke, gik tilbage til deres påklædningsværelser.

"Doktor, ræk mig Deres avis."

"Den er meget kedelig."

"Giv mig den alligevel."

Hun tog den og holdt den som en skærm over sit hoved.

"Lyset gør ondt i øjnene."

Det var virkelig sandt, at hun undertiden fik hovedpine som følge af et for stærkt lys. Men hun havde lige set sig i spejlet. Med de malede øjenlåg, de sværtede øjenbryn og de sminkede kinder, fandt hun selv, at hun så ud som en udmajet dødning med glasøjne, og hun ønskede ikke, at Ligny skulle se hende sådan. Mens hun holdt sit ansigt skjult i mørket, trådte en høj, mager, ung mand slentrende ind i påklædningsværelset. Hans mørke øjne sad dybt ovenover en næse, der var formet som et ravnenæb. Han havde et underligt, stillestående smil på læberne. Adamsæblet på hans lange hals dannede en skygge ud over den nedfaldende krave. Han var kostumeret som en byfoged.

"Nå, er det Dem, Chevalier. God dag, min ven," sagde doktor Trublet muntert. Han holdt af skuespillerne, foretrak de slette,

og havde en speciel forkærlighed for Chevalier.

"Nu er vi her alle," udbrød Nanteuil. "Det er ikke længere et påklædningsværelse, men en ren kværn."

"Alligevel må jeg gøre møllersken min kompliment," sagde Chevalier. "Der er en mængde idioter i teatret i aften. De vil rimeligvis ikke tro det. Tænk Dem, de har pebet mig ud."

"Derfor behøver du dog ikke at komme ind uden at banke på," svarede Nanteuil gnavent.

Da doktoren bemærkede, at det var hr. de Ligny, der havde ladet døren stå åben, sagde Nanteuil venligt bebrejdende:

"Så, det er virkelig Dem, der har gjort det … Når man er kommet indenfor, plejer man dog ellers at lukke døren efter sig. Det er noget, som ethvert barn ved."

Hun svøbte sig ind i en hvid flonelskåbe.

Regissøren kaldte kunstnerne på plads.

Hun tog Lignys fremstrakte hånd, og idet hun med fingrene søgte efter hans håndled, borede hun neglen ind på det sted, hvor huden er finest, lige ved årerne. Derpå forsvandt hun i den mørke gang.

2

Efter at have taget sine almindelige klæder på, tog Chevalier plads i en parterreloge ved siden af fru Doulce. Han betragtede Félicie, der på grund af scenens store afstand gjorde et lille indtryk. Og, idet han tænkte på, at han havde holdt hende i sine arme i kvistværelset i Rue des Martyrs, græd han af smerte og raseri. Det var forrige år, de havde truffet hinanden ved en fest, der under den deputerede Lecureuils protektion blev afholdt til fordel for de fattige kunstnere i det niende arrondissement. Stum og begærlig havde han sværmet omkring hende med flammende øjne og grådig mund. I fjorten dage havde han uden ophør forfulgt hende. Kold og rolig syntes hun at ignorere ham. Derpå gav hun pludselig og uventet efter for ham. Da han strålende og endnu forundret forlod hende den dag, gjorde han en dumhed, idet han sagde til hende: "Og jeg, der virkelig troede, at du var af porcelæn." I tre måneder følte han en glæde, der var lige så skærende og skarp som en smerteføelse. Derpå var Félicie blevet sky, tilbageholdende og fremmed overfor ham. Nu elskede hun ham ikke længere. Han søgte grunden til det, men kunne ikke finde den. Han følte det som en lidelse ikke mere at blive elsket. Han led endnu mere, fordi han var skinsyg. I deres kærligheds første og skønne timer havde han vidst, at Félicie havde Girmandel til elsker. Det var byfogden, der boede i Rue de Provence. Dette havde gjort ham meget ulykkelig.

Men da han aldrig så Girmandel, dannede han sig en så forvirret og ubestemt forestilling om denne, at hans jalousi kun blev en tåget og uklar følelse. Félicie påstod desuden, at hun

altid overfor Girmandel havde været passiv. Hun havde ikke en gang forsøgt at foregive andet. Han troede hende og følte en stærk tilfredsstillelse derved. Desuden sagde hun til ham, at måneder igennem havde Girmandel kun været som en ven for hende. Han troede hende. Kort sagt, han bedrog Girmandel og følte selv, hvilken behagelig fordel han nød fremfor denne. Det var også kommet til hans kendskab, at Félicie, der nu gennemgik konservatoriet på andet år, intet havde nægtet sin lærer. Men den smerte, han derigennem havde følt, var blevet mildnet ved den betragtning, at dette var en ærværdig og hundredårig skik. Nu var Robert de Ligny skyld i, at han gennemgik de utåleligste lidelser. I længere tid havde han bestandig truffet ham i Félicies nærhed. Der var ingen tvivl om, at hun elskede Robert. Det var derfor ganske ubegrundet, at han undertiden for at lindre sin egen smerte tænkte, at hun endnu ikke havde givet sig hen til denne mand.

Nede i salen hørtes stærke bifaldsråb. Nogle herrer, der sad i første parket slog, idet de applauderede, mumlende hænderne sammen med langsomme og lydløse bevægelser. Nanteuil vekslede den sidste replik med Jeanne Perrin.

"Bravo! Bravo! Hun er henrivende, den lille," sukkede fru Doulce.

I sit skinsyge raseri viste Chevalier sig som en dårlig kammerat. Han sagde, idet han pegede på sin pande: "Hun spiller med den," og idet han derpå lagde hånden på sit hjerte: "Det er med det, man skal spille."

"Tak, min ven, tak!" mumlede fru Doulce, der følte, at disse bemærkninger indeholdt en tydelig lovtale over hende selv. Hun påstod nemlig, at man kun spillede godt, når man spillede med

hele sit hjerte, og at det var nødvendigt at føle de indtryk, der skulle gengives. Gerne anførte hun sig selv som eksempel. Da hun som tragediedronning havde tømt et giftbæger på scenen, havde hun hele natten indvendig følt brændende smerter. Ikke desto mindre sagde hun: "Den dramatiske kunst er en efterlignelseskunst. Man efterligner så meget des bedre en følelse, man ikke selv nærer." For at illustrere denne grundsætning, mødte hun op med endnu flere eksempler fra sin sejrrige løbebane. Hun drog et dybt suk:

"Denne lille er fortrinligt begavet. Men man må virkelig beklage hende. Hun begynder i en vanskelig tid. Der gives hverken publikum, kritik, stykker, teatre eller kunstnere. Det er kunstens dekadenceperiode."

Chevalier rystede på hovedet.

"Beklag hende endelig ikke. Hun vil nå alt det, hun kan ønske sig: – Bifald, lykke. Hun har ikke skam i livet, og skamløshed skal der til. For de mennesker, der har hjerte derimod, er der ikke andet at gøre end at binde sig en sten om halsen og kaste sig i floden. Men også jeg må nå vidt frem, jeg må højt, højt op. Også jeg må lære at blive fræk."

Han rejste sig og gik ud uden at afvente stykkets slutning. Han gik ikke op igen i Félicies påklædningsværelse, da han var bange for at møde Ligny, som han ikke kunne udholde at se. Desuden kunne han på denne måde forestille sig, at Ligny ikke var kommet tilbage igen. Da han følte et rent fysisk ildebefindende, når han fjernede sig fra hende, gik han femseks gange rundt i *Odéon*s mørke og øde gange. Derpå steg han i nattens mørke ned ad trappetrinene og gik henimod Rue de Médicis. Droskekuskene sad og småsov på deres sæder. De

ventede på, at stykket blev færdigt. Månen skinnede midt i skyerne ovenover platanernes toppe. Da han denne, som alle andre nætter nærede et skønt, men ubegrundet håb, gik han hen hos Félicies moder for at afvente hendes tilbagekomst.

3

Fru Nanteuil boede sammen med sin datter på femte sal i Boulevard Saint-Michel. De havde en lille lejlighed, hvis vinduer vendte ud imod Luxembourg-haven. Hun modtog Chevalier meget velvilligt, da hun var ham taknemmelig, fordi han elskede Félicie uden at være genelsket af denne. Af princip ignorerede hun, at han havde været hendes datters elsker. Hun bad ham tage plads ved sin side i spisestuen, hvor der brændte en kulild. I lampelyset skinnede revolvere og sabler med guldkvaster. Alt dette var ophængt omkring et kvindepanser, der var forsynet med runde brystplader af blik. Det var en rustning, som Félicie havde benyttet den foregående vinter, da hun som elev af Konservatoriet havde forestillet Jeanne d'Arc hos en spiritistisk hertuginde. Da hun var enke efter en officer og moder til en skuespillerinde, opbevarede fru Nanteuil disse trofæer. Fru Nanteuils virkelige navn var fru Nanteau.

"Félicie er endnu ikke vendt tilbage, hr. Chevalier. Jeg venter hende ikke før tolv. Hun er på scenen lige til det sidste."

"Jeg ved det, jeg spillede med i det første stykke. Men jeg forlod teatret efter den første akt af '*La mère confidente*'."

"Hvorfor ventede De ikke, til det var færdigt, hr. Chevalier. Det ville have glædet min datter, hvis De var blevet. Når man spiller, sætter man pris på at se gode venner i teatret."

Chevalier svarede på en tvetydig måde:

"Da er det ellers ikke venner, hun mangler."

"Der tager De fejl, hr. Chevalier. Gode venner er sjældne. Fru Doulce var der vel? Sig mig, var hun tilfreds med Félicie?"

Og hun tilføjede meget beskedent:

"Hvor jeg ville være glad, hvis hun gjorde lykke! Det er så vanskeligt at slå sig igennem i hendes stand, når man står alene uden støtte eller protektion. Det lille skind. Det er jo nødvendigt for hende, at hun kommer frem."

Chevalier var ikke oplagt til at blive rørt over Félicie. Han sagde kort, idet han trak på skuldrene:

"Gør Dem endelig ingen bekymringer. Hun kommer nok frem. Hun har teaterblod i kroppen, om det så er i benene."

Fru Nanteuil svarede med et roligt smil:

"Stakkels barn, hendes ben er så spinkle. Félicie er ikke svagelig, men hun tåler ikke anstrengelser. Hun lider ofte af svimmelhed og hovedpine."

Pigen satte et fad med pølser, en flaske og tallerkener frem på bordet. Imidlertid ledte Chevalier efter et middel til i det rette øjeblik at fremføre et spørgsmål, der havde ligget ham på læberne, lige siden han gik op ad trappen. Han ønskede at vide, om Félicie stadig stod i forhold til Girmandel, for han hørte aldrig mere tale om denne. Vi nærer ønsker, der svarer til vor sindstilstand. Fortvivlet og ulykkelig som han var, ønskede han lidenskabeligt, at Félicie, som ikke elskede ham længere, skulle stå i forhold til Girmandel, som hun ikke kunne nære stærke følelser for. Han håbede, at Girmandel ville beholde hende for sig selv, tage hende helt og holdent selv og ikke overlade noget til Robert de Ligny. Den tanke, at den unge pige tilhørte Girmandel, lindrede hans skinsyge. Han frygtede derfor for at høre, at hun havde forladt byfogden.

Han ville sikkert aldrig have spurgt en moder ud om hendes datters elskere. Men han kunne så godt tale med fru Nanteuil

om Girmandel, for hun fandt, at det var meget ærefuldt at stå i forbindelse med en ministeriel embedsmand, der tilmed var rig, ægtemand og fader til to indtagende unge piger. For at indføre byfogdens navn i samtalen, var det tilstrækkeligt at udvise en smule behændighed, hvad Chevalier gjorde meget snildt.

"Det er sandt," sagde han, "jeg mødte Girmandel kørende."

Fru Nanteuil svarede ikke.

"Han kørte forbi i en droske på Boulevard Saint-Michel. Jeg syntes nok, at jeg skulle kende ham igen. Jeg ville da blive meget forundret, hvis det ikke var ham."

Stadig intet svar.

"Med sit lyse skæg og røde ansigt er Girmandel meget let at genkende."

Fru Nanteuil svarede aldeles ikke.

"I tidligere tid stod De og Félicie i et meget venskabeligt forhold til ham. Kommer han stadig hos Dem?"

Fru Nanteuil svarede usikkert:

"Jo, hr. Girmandel besøger os stadig."

Denne ytring glædede Chevalier. Men hun havde narret ham; hun havde ikke talt sandhed. Hun havde løjet af egenkærlighed, for ikke at åbenbare en huslig hemmelighed, som hun ikke syntes talte til ære for hjemmet. Sagen var imidlertid den, at Félicie i sin opbrusende kærlighed til Ligny, havde sagt Girmandel nogle drøje sandheder. Byfogden, der dog var verdensmand, var pludselig hørt op med at vise sig. Fru Nanteuil havde i sin modne alder igen taget sig en elsker, tilskyndet dertil dels af moderlig ømhed, dels for at hendes datter ikke skulle lide nød. Hun havde genoptaget sin tidligere

forbindelse med købmanden, Tony Meyer, der solgte malerier i Rue de Clichy. Tony Meyer erstattede ikke Girmandel på en heldig måde. Han var sparsom med penge. Fru Nanteuil, som var fornuftig og kendte tingenes værd, knurrede dog ikke over det. Hendes opofrelse blev belønnet. For hun var blevet forynget i løbet af de seks uger, hun havde været genstand for kærlighed. Chevalier, som forfulgte sin egen tankegang, spurgte:

"Girmandel er vel egentlig ikke ung længere?"

"En mand på fyrre år er da ikke gammel," sagde fru Nanteuil.

"Er han ikke sløvet?"

"Nej, det er han rigtignok ikke," svarede fru Nanteuil på sin rolige måde.

Hensunket i drømmerier tav Chevalier. Fru Nanteuil faldt hen. Da hun endelig blev revet ud af sin søvnige tilstand af pigen, der bragte saltkarret og karaflen, spurgte hun:

"Hvordan går det egentlig med Dem, hr. Chevalier, er De tilfreds?"

Nej, det var han ikke. Kritikerne var enige om at falde over ham. Det bedste bevis på, at de havde sluttet sig sammen imod ham, var, at de alle sagde det samme. De sagde, at han anlagde en dårlig maske.

"En dårlig maske!" udbrød han oprørt, "De skulle snarere sige en forudbestemt maske … Jeg skal sige Dem, fru Nanteuil, jeg er idealist, det er det, der skader mig. Jeg spiller Florentins rolle i '*La Nuit du 23. octobre*', som vi for tiden holder prøve på. – Jeg har seks replikker, – en rigtig utaknemmelig rolle! … Men jeg har gjort det mest mulige ud af den. Durville er rasende. Han ødelægger alle mine fif."

Blidt og venligt foreholdt fru Nanteuil ham, at man til sidst endte med at overvinde de hindringer, der viste sig. Nogle af anmelderne havde også mødt hendes datter med megen vrangvilje.

"Halv et," sagde Chevalier mørkt. "Félicie kommer rigtignok sent."

Fru Nanteuil antog, at hun var blevet opholdt af fru Doulce.

"Fru Doulce bringer hende som regel hjem, og De ved nok, at hun har aldrig hastværk."

For at vise, at han havde levemåde, rejste Chevalier sig, som om han ville gå, men fru Nanteuil holdt ham tilbage:

"Bliv endelig lidt endnu; det kan ikke vare længe, inden Félicie kommer tilbage. Hun vil blive så glad, når hun træffer Dem. De kan spise til aften sammen med hende."

Fru Nanteuil blundede lidt på en stol. Chevalier sad tavs med blikket rettet på uret, der hang på væggen. Efterhånden som viseren rykkede frem på skiven, havde han en følelse, som voksede et brændende, sygt sted inden i hans bryst, og hver gang uret dikkede, skar det ham i hjertet, på det føleligste, idet det forøgede hans skinsyge ved at angive de øjeblikke, som Nanteuil tilbragte sammen med Ligny. Thi nu var han vis på, at de var sammen. Nattens stilhed, der kun blev afbrudt af den dumpe lyd af droskerne, der kørte ned igennem boulevarden, begunstigede de forestillinger og tanker, som pinte ham. Han så dem sammen. Idet fru Nanteuil for op, vækket af sang, der lød nede fra gaden, bekræftede hun yderligere den tanke, hvormed hun var sovet ind.

"Det er det, jeg altid siger til Félicie: Man må endelig ikke tabe modet. Livet har sine mørke dage …"

"Men de, der lider, fortjener det også. På et øjeblik kan man kaste alle sorger fra sig, ikke sandt?"

Hun var enig med ham, for det var sikkert, at der navnlig i teaterlivet frembød sig så mange pludselige chancer for at komme frem.

Han begyndte igen med dyb, indadvendt stemme:

"De må nu ikke tro, at det er teaterforholdene, jeg tager mig nær … Jeg er sikker på, at jeg med tiden kan skabe mig en smuk stilling på scenen. Men hvad nytter det at være en stor kunstner, når man ikke er lykkelig? Der gives dumme bekymringer, som er frygtelige, smerter, som bringer tindingerne til at banke med små, ens, regelmæssige slag som dette urs tik, tak! og som kan gøre én gal."

Han tav. Det mørke blik fra hans dybtliggende øjne faldt på våbensamlingen, der var ophængt på væggen. Derpå sagde han:

"Det er fejhed, hvis man alt for længe finder sig i disse dumme sorger og latterlige smerter."

Og han befølte revolveretuiet, som han bestandig bar i sin lomme. – Fru Nanteuil hørte roligt på ham med den blide vilje til intet at vide, der udgjorde hendes livs ejendommelighed.

"Med maden," sagde hun, "er det også vanskeligt. Félicie er ked af alt. Jeg ved ikke, hvad jeg skal lave til hende."

Fra dette øjeblik bestod den hendøende samtale af afbrudte, meningsløse bemærkninger. Fru Nanteuil, pigen, kulilden, lampen, tallerkenen med pølser, alt ventede i tungsindig sørgmodighed på Félicie. Klokken slog et. Smerten var nu overvældende, men Chevalier var rolig. Han havde fået vished. Vognene, der nu var sjældnere, hørtes tydeligere på gaden. En af disse vogne standsede udenfor huset. Nogle øjeblikke efter

hørte han nøglen, der blev drejet om i låsen, lyden af en dør, som blev lukket og endelig lette skridt i forværelset.

Uret viste syv minutter i halv to. Han blev pludselig grebet af forvirring og håb. Det var hende. Hvem ved, hvad hun ville sige? Måske ville hun forklare denne sene hjemkomst på den mest naturlige måde.

Félicie trådte ind i spisestuen med uordentligt hår, strålende øjne, blege kinder og brændende læber. Træt, ligegyldig, stum, lykkelig, smuk, syntes hun at bevare en rest af varme og vellyst under sin kåbe, som hun med begge hænder holdt lukket om sig.

Hendes moder sagde til hende:

"Jeg var lige ved at blive ængstelig ... Tager du ikke dit tøj af?"

Hun svarede:

"Jeg er sulten."

Hun lod sig falde ned på en stol foran det lille, runde bord. Idet hun kastede sin kåbe over stoleryggen, fremviste hun sin fine figur i den tarvelige, sorte kjole.

Med venstre albue støttet mod det med voksdug beklædte bord, gav hun sig til at stikke med sin gaffel i pølseskiverne.

"Er det gået godt i aften?" spurgte fru Nanteuil.

"Meget godt."

"Ser du, Chevalier kom for at holde dig med selskab i aften. Det er meget venligt af ham, ikke sandt?"

"Åh! er det Chevalier ... Lad ham tage plads ved bordet!"

Uden at besvare moderens spørgsmål, spiste hun på en indtagende, grådig måde, som Cérès hos den gamle kone. Derpå skød hun sin tallerken fra sig, og kastet tilbage i sin stol

med halvt lukkede øjenlåg og halvt åben mund, smilede hun med et smil, der lignede et kys.

Da fru Nanteuil havde drukket sin varme vin, rejste hun sig:

"De undskylder mig nok, hr. Chevalier, jeg skal gøre mit regnskab i orden." På den måde meddelte hun i almindelighed, at hun ville gå i seng.

Da Chevalier var blevet alene med Félicie, sagde han heftigt til hende:

"Det er dumt! det er fejt! men jeg elsker dig, så jeg kan blive gal! Hører du, Félicie?"

"Ja, vist hører jeg, du behøver ikke at tale så højt!"

"Det er latterligt, ikke sandt?"

"Nej, det er ikke latterligt, det er ..."

Hun talte ikke ud.

Han nærmede sig til hende, idet han trak sin stol med sig:

"Du kom hjem fem minutter i halv to. Jeg er vis på, at Ligny fulgte dig hjem i drosken. Jeg hørte vognen standse udenfor huset."

Da hun ikke svarede, fortsatte han:

"Sig, at det ikke er sandt!"

Hun tav. Han gentog med indtrængende og bedende stemme:

"Sig nej!"

Hvis hun havde villet, havde hun med et eneste ord, med en lille hoved- og skulderbevægelse kunnet blidgøre ham og gøre ham næsten lykkelig. Men hun tav ondskabsfuldt. Med sammenpressede læber og et fjernt skuende blik syntes hun at sidde fortabt i en drøm.

Han sukkede tungt.

"Hvor jeg var dum, at jeg ikke tænkte på det! Jeg sagde til mig selv, at du ville komme hjem ligesom ellers sammen med fru Doulce eller ganske alene … Hvis jeg bare havde vidst, at du lod dig følge hjem af denne fyr! …"

"Nå, hvad ville du have gjort, hvis du havde vidst det?"

"Jeg ville min sandten have fulgt efter jer."

Hun fæstede sine alt for klare øjne hårdt på ham:

"Det forbyder jeg dig, hører du! Hvis jeg får at vide, at du har fulgt efter mig blot en eneste gang, vil jeg ikke se dig mere. Først og fremmest har du ingen ret til at belure mig. Det står mig vel frit for at gøre, hvad jeg vil."

Betaget af overraskelse og vrede stammede han:

"Ikke ret! Ikke ret! … Du siger, at jeg ikke har ret til det …"

"Nej, det har du ikke … jeg finder mig ikke i det."

Hendes ansigt antog et udtryk af væmmelse:

"Det er lavt at udspionere en kvinde. Hvis du prøver blot en eneste gang at få at vide, hvor jeg går hen, jager jeg dig på døren. Og det skal ikke vare længe."

"Så er vi altså intet for hinanden," mumlede han bedøvet. "Jeg er intet for dig … Vi skulle ikke have haft noget med hinanden at gøre … Men, Félicie, husk dog, at …"

"Hvad skal jeg huske?" sagde Félicie utålmodigt.

"Husk på, at du har givet dig hen til mig."

"Du kan da ikke forlange, at jeg skal tænke på dét hele dagen. Det ville dog være for galt."

Halvt bittert og halvt venligt betragtede han hende med mere nysgerrighed end vrede, idet han sagde:

"Man kan sige om dig, at du er fræk, Félicie. Men vær det, så meget du vil! Hvad gør det, når jeg elsker dig? Du tilhører mig,

jeg tager dig tilbage og beholder dig. Jeg skal da ikke altid lide som et stakkels dyr. Jeg vil lade dette være glemt; vor kærlighed vil vi tage op igen. Og denne gang skal alt blive godt. Du skal for bestandig tilhøre mig, mig alene. Du ved, at jeg er ærlig. Du kan trygt stole på mig. Så snart jeg får en stilling, gifter jeg mig med dig."

Hun betragtede ham med hånlig forundring. For at forjage den tvivl, han troede, hun nærede med hensyn til hans dramatiske fremtid, sagde han, idet han rejste sig op på sine lange ben:

"Du tror ikke på min lykkestjerne, Félicie. Men du har ikke ret til at tvivle. Jeg føler mig i stand til at skabe store kunstværker. Hvis de bare vil give mig en rolle, skal de nok få at se. Jeg har ikke alene anlæg for lystspillet, men også for dramaet, tragedien, ja, netop tragedien … Jeg forstår at deklamere … Og det er et talent, som er sjældent nu om stunder. Du må heller ikke tro, Félicie, at jeg fornærmer dig ved at tilbyde dig ægteskab. Tværtimod! … Vi vil gifte os senere, når de bliver muligt for os, og når det passer. Det har ganske vist ingen hast. Imidlertid genoptager vi vore vaner fra Rue des Martyrs … Kan du huske, Félicie, der var vi lykkelige. Sengen var ikke bred, men vi sagde: Det gør ikke noget! … Nu har jeg to smukke værelser i Rue de la Montagne-Sainte-Geneviève, bagved Saint-Etienne-du-Mont. Dit billede hænger på væggene … Den lille seng fra Rue des Martyrs vil du finde igen … Hør nu, hvad jeg siger, jeg har lidt for meget: jeg vil ikke lide mere. Jeg fordrer, at du skal tilhøre mig, mig alene."

Mens han talte, gik Félicie hen til kaminen for der at tage de kort, hendes moder spillede med hver aften. Hun spredte dem

ud over bordet:

"Mig alene ... Hører du, Félicie."

"Lad mig være i fred, jeg lægger kabale."

"Jeg forlanger, Félicie, at du aldrig mere tager imod det fjols i dit påklædningsværelse ..."

"Alle de sorte er nede," mumlede hun, idet hun nøje betragtede kortene.

"Det fjols! fuldstændig rigtigt! Det er en diplomat, og Udenrigsministeriet er nu om stunder et tilflugtssted for udueligheder."

Han hævede stemmen:

"Félicie, hør mig, så vel i din egen som i min interesse."

"Råb endelig ikke op! Moder sover."

Han talte igen med klangløs stemme:

"Du må vide, at jeg vil ikke vide af, at Ligny bliver din elsker."

Trodsigt løftede hun hovedet:

"Og hvis han nu er det?"

Han løftede stolen og gik et skridt henimod hende med et rasende blik og en hæs latter.

"Hvis han er det, skal han ikke længe blive ved at være det."

Og han lod sin stol falde ned igen.

Nu var hun bange. Hun tvang sig til at smile.

"Du forstår nok, at jeg spøger."

Uden meget besvær lykkedes det hende at bringe ham til at tro, at hun havde talt på denne måde, alene for at straffe ham, fordi han havde irriteret hende. Han blev beroliget. Hun sagde til ham, at hun var træt og søvnig.

Han bestemte sig da endelig til at gå. På trappen vendte han sig om og sagde:

"Félicie, for at undgå en ulykke, råder jeg dig til aldrig mere at have noget med Ligny at gøre."

Igennem døren, som hun åbnede på klem, råbte hun:

"Du kan banke på ruden ind til påklædningsværelset, så bliver du lukket ind."

4

I det mørke teater dækkede store lærreder balkonen og logerne. Parkettet var skjult af et umådeligt tæppe. Det var rullet sammen på siderne, hvor man skimtede nogle ansigter, der i dette mørke var ganske blege. Det var skuespillere, teatermaskinister, teaterskræddere, direktørens venner, skuespillerindernes mødre og elskere. Øjne lynede hist og her i de mørke, tomme loger.

Det var den seks og halvtredsindstyvende gang, der blev holdt prøve på "*La Nuit du 23. octobre 1812*", et berømt drama, tyve år gammelt, som endnu ikke var blevet opført på dette teater. Stykket var kendt. Til den næste dag var den sidste prøve blevet fastsat. Denne kaldes på de andre mindre strenge teatre "syerskernes prøve".

Nanteuil spillede ikke med. Men hun havde haft forskelligt at gøre den aften på teatret, og da hun havde hørt, at Marie-Claire udførte generalinde Malets rolle slet, sad hun skjult i en loge for at se.

Den store scene i anden akt begyndte. Skuepladsen forestillede et kvistværelse i den sindssygeanstalt, hvor anstifteren af sammensværgelsen i 1812 holdtes fængslet. Durville, der spillede general Malet, var lige kommet ind. Han prøvede i kostume, der bestod af en lang, blå skødefrakke, med kraven højt op om ørene og lysegule knæbenklæder. Han havde allerede maskeret sig som en af kejsertidens glatbarberede og krigerske generaler, med kløverblomsten, der gik i arv fra

sejrherrerne ved Austerlitz til deres sønner, borgerne fra Julirevolutionen.

Mens han stod i sine tætsluttende benklæder, med den højre albue hvilende i venstre hånd og panden støttet mod den højre, gav han med dyb stemme sit hovmod luft:

"Begravet i et fængsel, alene, uden penge at angribe denne vældige kolos, der kommanderer en million soldater og bringer alle Europas folkeslag og konger til at skælve. Velan, denne mand skal styrtes!"

Fra baggrunden af scenen gav den gamle Maury, der forestillede den sammensvorne Jaquemont, stikordet:

"Han kan knuse os alle i sit fald." Pludselig lød der skrig nede fra parkettet, der var på samme tid ynkelige og rasende.

Forfatteren kunne ikke længere styre sin vrede. Det var en mand på halvfjerds år, i hvem ungdommen gærede:

"Hvad er det dog, jeg ser der i baggrunden. Det er ikke en skuespiller, men en skorsten. Vi må sende bud efter en arbejdsmand, der kan bringe den bort … Maury, flyt Dem dog for fanden!"

Maury flyttede sig.

"Han kan knuse os i sit fald. Jeg indrømmer, at det vil ikke være Deres fejl, general. Deres proklamation er fortræffelig. De lover dem en grundlov, frihed, lighed … Det er ganske som Machiavelli ville have gjort det …"

Durville svarede:

"Ja, endnu bedre. De hører til en uforbederlig race. De er villige til at bryde de eder, de endnu ikke har aflagt. Fordi de forstår at lyve, tror de, at de er Machiavellier … Tåber, hvad vil I gøre med den uindskrænkede magt? …"

Forfatteren sagde med sin pibende stemme:

"De er ikke med, Danville!"

"Er det mig?" spurgte Durville forbavset.

"Ja, netop Dem, Danville, De forstår ikke et ord af det, De siger."

For at ydmyge skuespillerne og nedslå deres hovmod, foragtede denne mand, der aldrig i sit liv havde glemt navnet på en mælkehandler, en portner, at huske navnene på de mest berømte skuespillere.

"Danville, min ven, gentag dette for mig."

Han kunne spille enhver rolle. Når han var munter, sørgmodig, ildevarslende, heftig, blid, lidenskabelig, indsmigrende, anslog han snart en alvorlig, snart en blid tone. Han sukkede, han fnyste. Han lo, han græd. Ligesom manden i folkeeventyret omskabte han sig til flamme, flod, kvinde, tiger.

Bag kulisserne vekslede skuespillerne kun korte, intetsigende bemærkninger. Deres utvungne sprog, lette sæder og ligefremme manerer forhindrede dem ikke i at bibeholde det, der over alt, hvor mennesker mødes, skal til af hykleri, for at folk gensidigt kan betragte hinanden uden afsky og væmmelse. Der herskede endogså i dette kunstens værksted, som nu var i fuld virksomhed, et smukt skin af harmoni og enighed, en stemning, der skabtes af forfatterens mere eller mindre ophøjede tanker. Det var en ordens ånd, der tvang enhver rivaliseren og vrangvilje til at antage skikkelsen af villighed og fredelig kappestrid.

Nanteuil sad i sin loge. Hun følte sig ilde tilpas ved tanken om, at Chevalier var hende så nær. Hun havde ikke set ham siden den foregående aften, da han fremførte de uhyggelige

trusler. Hun følte stadig den frygt, han da havde indjaget hende: "Félicie, hvis du vil forhindre en ulykke, råder jeg dig til ikke at have mere med Ligny at gøre." Hvad mente han dog med det? Hun havde tænkt meget over det. Dette menneske, som hun havde set på alt for nært hold, som hun kunne udenad, havde tidligere forekommet hende ubetydelig og banal. Men nu fandt hun ham uudgrundelig og hemmelighedsfuld. Hun opdagede pludselig, at hun ikke kendte ham. Hvad var han egentlig i stand til? Hun forsøgte at gætte det. Hvad ville han gøre? Sikkert intet. Alle forladte elskere truer, men gør dog intet som helst. Men var Chevalier en mand ganske som de andre? Der blev sagt om ham, at han var forrykt. Det var en talemåde. Men hun vidste alligevel ikke, om der ikke var et gran af galskab i ham. Nu studerede hun ham med oprigtig interesse. Hun havde aldrig fundet ham meget intelligent, hvad hun selv var. Men han havde flere gange overrasket hende ved sin stædige vilje. Hun huskede flere af hans handlinger, der tydede på vild energi. Han var af naturen skinsyg, men der var dog de ting, han forstod. Han vidste, hvad en kvinde er nødt til for at skabe sig en stilling ved teatret, og skaffe sig de nødvendige toiletter. Men han ville ikke finde sig i, at grunden til, at han blev bedraget, var kærlighed til en anden. Var han en mand, der kunne begå en forbrydelse, anrette en ulykke? Det var dette, hun ikke kunne opdage. Hun huskede, at han havde en mani for at give sig af med våben. Når hun besøgte ham i Rue des Martyrs, fandt hun ham altid stående i sit værelse i færd med at udtage ladningen af en gammel bøsse, som han derpå rensede. Men han gik aldrig på jagt. Han roste sig af at være en udmærket skytte, og han gik altid omkring med en revolver.

Men hvad beviste egentlig alt dette? Aldrig havde hun tænkt så meget på ham.

Da Jenny Fagette kom hen og satte sig hos hende, sad Nanteuil således ængstelig til mode i sin loge. Slank og skrøbelig var Jenny de Fagette som Alfred de Mussets muse. Hun anstrengte om natten sine grønne øjne med at affatte mondæne korrespondancer og artikler om moden. Hun var en middelmådig skuespillerinde, men en meget behændig, overordentlig virksom kvinde. Hun var Nanteuils bedste veninde. De erkendte hinandens udmærkede egenskaber, der hos hver især var vidt forskellige. De handlede i fællesskab som *Odéon*s to stormagter. Alligevel gjorde Fagette sit bedste for at tage Ligny fra veninden, ikke fordi han faldt i hendes smag. Tør som pindebrænde var hun, og mændene foragtede hun. Men hun tænkte, at en forbindelse med en diplomat ville kunne skaffe hende forskellige fordele. Frem for alt ville hun ikke forspilde denne anledning til at vise sin snedighed. Nanteuil vidste det godt. Hun vidste, at alle hendes kammerater, Ellen Midi, Duvernet, Herschell, Talempin, Stella Marie-Claire, forsøgte at tage Ligny fra hende. Hun havde set Louise Dalle, der altid så ud, som om hun skulle springe ind i en omnibus, klædt som musiklærerinde, forfølge Ligny på sine alt for korte ben og plage ham med sine blikke, der mindede om den ulykkelige Pashiphaë. Til trods for den udfordrende måde, hvorpå hun strøg sig opad ham, bevarede hun et ydre skær af ulastelig ærbarhed. I en af gangene, netop som Ligny kom forbi, havde hun overrasket den ældste skuespillerinde, den skikkelige mor Ravaud i færd med at blotte det eneste, hun

endnu havde tilbage, sine pragtfulde arme, der i fyrre år havde været berømte.

Med spidsen af sin behandskede finger pegede Fagette oprørt på scenen, hvor Durville, den gamle Maury og Marie-Claire gik omkring.

"Se nu en gang på disse mennesker. De ser ud, som om de spillede tres meter under vandet."

"Det er, fordi kandelabrene ikke er tændt," bemærkede Nanteuil.

"Nej, det er det ikke. Dette teater ser altid ud, som om det lå på bunden af havet. Tænk, at jeg nu virkelig også skal ind i akvariet … Nanteuil, du må endelig ikke blive her mere end en sæson. Her går man til bunds. Men se dog!"

For at gøre et alvorligere, mandigere indtryk optrådte Durville næsten som bugtaler.

"Freden, afskaffelsen af de indirekte skatter og af den årlige udskrivning til krigstjeneste, en høj sold til tropperne, i mangel af penge nogle anvisninger på banken, forfremmelser på rette sted. Alt dette er ufejlbarlige midler."

Fru Doulce kom ind i logen. Hun knappede sin kåbe lidt op. Den så sørgelig ud, foret som den var med gammelt kaninskind. Derpå tog hun en lille, forkrammet bog frem.

"Det er fru de Sévignés breve," sagde hun. "De ved måske, at jeg på søndag oplæser fru de Sévignés smukkeste breve."

"Hvor?" spurgte Fagette.

"I *Salle Renard*."

Det måtte være et ukendt lokale, der lå langt borte. Nanteuil og Fagette kendte det ikke.

"Jeg holder denne oplæsning til fordel for kunstneren Lacours tre fattige, forældreløse børn. Det var sørgeligt. Han døde af tæring i vinter. Kære børn, jeg må nok gøre regning på, at I vil skaffe mig af med nogle billetter."

"Der er alligevel noget om, at Marie-Claire er latterlig!" sagde Nanteuil.

Der blev banket på døren ind til logen. Det var den unge forfatter, Constantin Marc, på hvis stykke "*La Grille*" *Odéon* skulle til at holde prøve. Constantin Marc var rigtignok fra landet og levede i skovene, men nu kunne han kun ånde på teatret. Nanteuil skulle spille hovedrollen i stykket. Bevæget betragtede han hende som det kostelige kar, der skulle rumme hans tanker. Imidlertid talte Durville sig hæs.

"Hvis vort liv og vor ære er prisen for Frankrigs redning, da siger jeg ligesom manden fra 93: Gid vort minde må dø!"

Fagette pegede på en ung mand med oppustet ansigt, der sad i parkettet med sin stok under hagen.

"Er det ikke baron Deutz?"

"Hvor kan du spørge?" svarede Nanteuil. "Ellen Midi spiller med i stykket. Hun spiller med i fjerde akt. Baron Deutz er bare kommet herhen for at vise sig."

"Vent bare lidt, så skal jeg dog sige et lille ord til den klodrian. Han mødte mig i går på Place de la Concorde, uden så meget som at hilse."

"Baron Deutz? … Han har vel ikke set dig?"

"Han så mig meget godt. Men han var sammen med sin familie. Nu skal I se, hvor jeg skal give ham!"

Hun kaldte venligt på ham:

"Deutz! Deutz!"

Baronen nærmede sig og støttede sig smilende og tilfreds til logens fremspringende kant:

"Sig mig en gang, hr. Deutz, var De i dårligt selskab i går, da De mødte mig, siden De ikke hilste?"

Han så overrasket på hende:

"Jeg gik sammen med min søster."

"Så!"

Marie-Claire, der holdt Durville om halsen, udbrød:

"Gå, vind eller tab! Hvad enten du møder held eller modgang er din hæder lige stor. Og hvad der end sker, skal jeg nok vide at vise mig som en helts hustru."

"Gå til side, fru Marie-Claire," sagde Pradel.

Så snart Chevalier trådte ind, gav forfatteren sig til at rase og rev sig fortvivlet i håret:

"Er det en måde at komme ind på scenen? Det er en ren umulig maner! Du gode Gud! En ildkugle, en meteorsten, et stykke af månen kunne godt falde ned på scenen uden at anrette så frygtelige ulykker ... Jeg tager mit stykke tilbage! ... Om igen, Chevalier! ..."

Maleren Michel, der havde leveret tegning til kostumerne, en ung, blond mand med kunstnerskæg, sad i første galleri på en stolearm. Han bøjede sig ned og hviskede i øret på teatermaleren, Roger:

"Det er den seks og halvtredsindstyvende gang, at forfatteren overfalder Chevalier med sin heftighed!"

Uden betænkning svarede Roger:

"Men Chevalier er også bandsat uheldig!"

"Nej, det er han egentlig ikke!" svarede Michel overbærende. "Men han ser altid ud, som om han lo. Og ingenting er værre for

en komiker. Jeg har kendt ham som ganske lille i Montmartre. I kostskolen spurgte hans lærere ham: Hvorfor ler du dog? Han lo ikke, han havde slet ikke lyst til at le. Han fik lussinger hele dagen. Hans forældre ville gøre ham til kemiker. Men han drømte kun om scenen og tilbragte al sin tid i maleren Montalents atelier i Montmartre. Montalent arbejdede nat og dag på sin '*Mort de Saint Louis*'. Det var et stort arbejde, som var blevet bestilt hos ham til domkirken i Karthago. En dag sagde Montalent til ham:"

"Stille!" råbte Pradel.

"Chevalier, siden du ikke har noget at gøre, kunne du stå model for mig til Philip den Dristige."

"Det vil jeg gerne," sagde Chevalier.

Montalent lod ham stille sig op i den stilling, et menneske indtager, der er overvældet af smerte. Dernæst klinede han ham nogle tårer på hver kind, så store som brilleglas. Da han var færdig med sit maleri, sendte han det til Karthago og lod seks flasker champagne trække op. Tre måneder efter fik han brev fra pater Cornemuse, forstander for den franske mission i Tunis. Derved fik han at vide, at "*La Mort de Saint-Louis*" var blevet forevist kardinal-ærkebiskoppen, men han havde kasseret det på grund af Philip den Dristiges uanstændige udtryk. Han betragtede leende sin fader, den hellige konge, der lå på det bare strå i færd med at udånde. Montalent kunne ikke forstå det. Han var rasende og ville anlægge proces imod kardinal-ærkebiskoppen. Da han så modtog maleriet, pakkede han det ud, betragtede det under mørk tavshed og udbrød derpå pludselig: "Det er virkelig sandt, at Philip den Dristige ser ud, som om han stod og glædede sig. Jeg har også været dum:

jeg har givet ham Chevaliers hoved, og han ser altid ud, som om han lo, den klodrian!"

"Men så hold dog mund!" brølede Pradel.

"Pradel, smid alle de mennesker ud, min ven," råbte forfatteren.

Utrætteligt satte han i scene.

"Lidt længere tilbage, Trouville ... der, Chevalier. De skal gå hen til bordet, tage papirerne, det ene efter det andet og sige: Senatsbeslutning ... Dagsorden ... Depecher til departementerne ... Proklamation ... Forstår De?"

"Ja, senatsbeslutning ... Dagsorden ... Depecher til departementerne! Proklamation!"

"Nå, Claire-Marie! Gå dog til side for fanden! Det var meget godt ... Gå forbi igen; meget godt, altså dristigt ... Åh, den elendige; hun ødelægger det hele!" ... Han kaldte på sceneinstruktøren:

"Romilly, giv os lidt mere lys! Man ser ikke en hånd for sig! Danville, hvad gør De dog der foran sufflørkassen? De rører Dem jo ikke. Kan De dog ikke få ind i Deres hoved, at De ikke er general Malets støtte. De er selve general Malet, og mit stykke er ikke en fortegnelse over voksfigurer, men en levende, gribende tragedie, der skulle aftvinge Dem tårer og ..."

Han kunne ikke tale ud, men hulkede længe i sit lommetørklæde. Derpå brølede han:

"Pradel! ... Romilly! ... Hvor fanden er Romilly? Nå, der er han, den slubbert ... Romilly, havde jeg ikke sagt til Dem, at De skulle flytte kakkelovnen hen til tagvinduet. Det har De ikke gjort. Hvad tænker De på, min ven?"

Der var pludselig indtruffet en alvorlig vanskelighed. Chevalier, der skulle overbringe papirer, som kejserdømmets skæbne afhang af, skulle flygte ud af det hus, hvor han holdtes fangen, ud af et tagvindue. Scenens maskineri var endnu ikke blevet ordnet. Det kunne nemlig ikke gøres, før opstillingen af kulisserne var færdig. Pludselig opdagedes det, at der ikke var blevet truffet ordentlige foranstaltninger, og at tagvinduet ikke var til at komme igennem. Forfatteren sprang op på scenen:

"Romilly, kakkelovnen står ikke, hvor den skal. Hvordan vil De have, at Chevalier skal kunne komme ud igennem tagvinduet? Skub øjeblikkelig kakkelovnen til højre!"

"Det kan jeg godt," sagde Romilly, "men så spærrer vi døren."

"Hvad for noget? Spærrer vi døren?"

"Ja, fuldstændig."

Teaterdirektøren, sceneinstruktøren, maskinisterne, betragtede tavse og alvorlige dekorationerne. Forfatteren tav.

"Det behøver De ikke at bryde Dem om," sagde Chevalier. "Det er unødvendigt at forandre noget, jeg springer godt."

Idet han stod op på kakkelovnen, lykkedes det ham at gribe fat i tagvinduet og hæve sig op på albuerne, hvilket havde forekommet ganske umuligt.

En beundrende mumlen hørtes fra scenen, kulisserne og tilskuerpladsen. Chevalier havde vakt en overraskende forestilling om sin styrke og behændighed.

"Udmærket!" udbrød forfatteren. "Chevalier, det er udmærket, min ven … Den fyr er lige så behændig som en abe. Ikke en af jer ville have klaret den så godt. Hvis alle roller blev spillede som Florentins, ville stykket gøre stormende lykke."

Nanteuil, der sad i sin loge, beundrede næsten Chevalier. I løbet af et sekund forekom han hende som mere end menneske, som menneske og gorilla i samme person, og den frygt, hun nærede for ham, voksede i en overordentlig grad. Hun holdt ikke af ham, hun havde aldrig holdt af ham. Hun attråede ham ikke. Den tid var for længst forbi, da hun ville have noget med ham at gøre. I den sidste tid tænkte hun sig ikke kærligheden i samlivet med nogen anden end Ligny. Men hvis hun i dette øjeblik havde været alene sammen med Chevalier, ville hun have følt sig magtesløs. Og hun ville have forsøgt at formilde ham ved sin føjelighed, ligesom man formilder en overnaturlig magt.

En empire-dagligstue dalede ned fra oven. Midt i den larm, som maskineriet og kulissejernstivernes fald frembragte, stod forfatteren og uddelte råd og anvisninger til hele flokken, både skuespillere og statister.

"Hør De, tykke kagekone, fru Ravaud. Har De aldrig hørt dem råbe i Champs-Élysées: Kager er godt! Her er kager! Det synger man på. Lær mig den melodi til i morgen! … Og du, trommeslager, ræk mig din tromme, så skal jeg død og pine lære dig at slå på tromme! … Fagette, mit barn, hvordan vil du dog gå på bal hos justitsministeren uden strømper med gule svikler? Træk øjeblikkelig et par andre strømper på! … Det skal blive det sidste stykke, jeg lader opføre på dette teater … Hvor er obersten ved det tiende regiment? … Nå, så det er dig? Dine soldater marcherer som de værste svin … Fru Marie-Claire, kom lidt nærmere, så skal jeg lære Dem at neje."

Han havde hundrede øjne, hundrede munde, arme og hænder med sig over alt.

Nede i salen trykkede Romilly Gombauts hånd. Denne var medlem af "Les Sciences morales" og kom som nabo.

"De kan sige, hvad De vil, hr. Gombaut. Det er måske nok ikke nøjagtigt, hvad kendsgerninger angår, men det er dramatisk kunst."

"Malets sammensværgelse er og vil sikkert længe vedblive at være en historisk gåde. Dramaets forfatter har benyttet sig af de uklare punkter i den, for at kunne indføre dramatiske elementer deri. Men hvad der forekommer mig at være udenfor al tvivl er dog, at general Malet var republikaner og arbejdede på at genoprette den demokratiske regeringsform, selv om han havde sluttet sig til det kongeligsindede parti. Da han blev forhørt, fremkom han med en storslået og dybsindig bemærkning. Da præsidenten for krigsretten spurgte ham: Hvem var Deres medskyldige? svarede Malet:

'Hele Frankrig og De selv, hvis jeg havde haft held med mig.'"

En gammel billedhugger, ærværdig og smuk som en af oldtidens satyrer, sad støttet til Nanteuils loge. Hans øje var fugtigt, og hans mund lo, mens han betragtede scenen, hvor alt var uro og forstyrrelse.

"Er De tilfreds med stykket?" spurgte Nanteuil ham.

Han kendte på jorden kun knogler, sener og muskler. Derfor svarede han:

"Åh! ja såmænd, frøken! Der er en ung pige, den lille Midi, der har et skulderparti, en ren juvel ..." Han tegnede det med tommelfingeren. Tårer stod ham i øjnene. Chevalier spurgte, om han måtte komme ind i logen. Han var glad, dog ikke så meget over sit forbavsende held som over at se Félicie. I sin

dårskab indbildte han sig, at hun var kommet for hans skyld, at hun elskede ham og igen ville hengive sig til ham.

Hun var bange for ham. Da hun var frygtsom, smigrede hun ham derfor:

"Må jeg gratulere, Chevalier. Du har virkelig skilt dig overraskende godt derfra. Din sortie var forbavsende. Du kan tro mig på mit ord. Jeg er ikke den eneste, der siger det. Fagette fandt, at du var vidunderlig."

"Er det virkelig sandt?" spurgte Chevalier.

Dette øjeblik var et af de lykkeligste i hans liv. En pibende stemme, der kom højt oppe fra det øde tredje galleri, lød igennem salen som en lokomotivfløjte.

"Man kan slet ikke høre, hvad De siger; tal højere og udtal tydeligt."

Uendelig lille sås forfatteren oppe under den mørke kuppel. Skuespillerne stod i forgrunden af scenen omkring et spillebord. Deres stemmer hørtes tydeligere:

"Kejseren vil lade tropperne hvile i Moskva i tre uger. Derpå vil han med ørnens hurtighed kaste sig over St. Petersborg."

"Spader, kløver, trumf! Jeg markerer to points."

"Der vil vi tilbringe vinteren. Næste forår trænger vi igennem Persien ind i Indien. Da vil det være ude med Englands magt."

"36 i ruder."

"Og jeg trumf es."

"A propos, mine herrer, hvad siger De til den kejserlige forordning angående de parisiske skuespillere, der er udstedt i Kreml? Nu er stridighederne imellem frøken Mars og frøken Leverde da til ende!"

"Se dog," sagde Nanteuil, "hvor Fagette er nydelig i sin blå kjole, der er besat med chinchilla."

Fru Doulce trak frem fra sit skindslag et bundt billetter, der var medtagne af alt for ofte at være blevet tilbudt:

"De ved måske," sagde hun til Constantin Marc, "at jeg næste søndag oplæser fru de Sévignés' smukkeste breve med kommentar dertil. Det er til fordel for kunstneren Lacours tre stakkels, forældreløse børn. Han døde sidste vinter, det var meget sørgeligt."

"Var han talentfuld?" spurgte Constantin Marc.

Nanteuil svarede: "Aldeles ikke."

"Men, hvorfor er hans død da så beklagelig?"

"Lad dog ikke så ufølsom!" sukkede fru Doulce.

"Jeg lader ikke ufølsom. Men der er en ting, der undrer mig, nemlig det værd, vi tillægger eksistenser, der ikke har ringeste værd for os. Det lader til, at vi tror, at livet i sig selv er kostbart. Dog lærer verden os, at der gives intet uslere og foragteligere. I tidligere tid var man mindre proppet med sentimentalitet. Enhver anså da sit eget liv for at være uendelig dyrebart, men viste ingen ærbødighed for andres liv. Man stod da naturens orden nærmere, for vi er skabte til gensidig at fortære hinanden. Men vor svage, slappe, falske menneskeslægt ånder behag i et skinhelligt menneskeæderi. Mens vi er i fuld gang med at fortære hinanden, proklamerer vi, at livet er helligt. Vi vover ikke længere at tilstå, at livet er et fortsat myrderi."

"Ja, livet er et fortsat myrderi," gentog Chevalier eftertænksomt uden at forstå. Derpå brød han ud i en strøm af tågede forestillinger.

"Myrderi og blodbad måske! Men blodbadet er morsomt, og mordet grinagtigt. Livet er den burleske katastrofe, den frygtelige komik. Det er karnevalsmasken over blodige kinder. Dette er kunstnerens liv, kunstneren på scenen og i det virkelige liv!"

Nanteuil, der var ængstelig, søgte at udånde den betydning, der lå i disse forvirrede ord.

Den overspændte kunstner fortsatte:

"Livet er også andet: det er blomsten og kniven. Det er rødt den ene dag og blåt den næste. Det er hadet og kærligheden, det liflige, fortryllende had, den grusomme kærlighed."

"Hr. Chevalier," spurgte Constantin Marc i den mest rolige tone af verden, "finder De ikke, at det er naturligt at myrde, og tror De ikke, at det er alene frygten for selv at blive dræbt, der forhindrer os i at dræbe?"

Chevalier svarede med eftertænksom, dyb stemme:

"Det er tilvisse ikke frygten for at blive dræbt, der skulle forhindre mig i at dræbe. Jeg er ikke bange for døden. Men jeg har respekt for næstens liv. Jeg er human; det er mig umuligt at være andet. Jeg har i længere tid alvorligt overtænkt det spørgsmål, De retter til mig, hr. Constantin Marc. Jeg har tænkt over det dage og nætter, og jeg ved nu, at jeg aldrig ville kunne dræbe nogen."

Nanteuil sendte ham glad et foragteligt blik. Hun frygtede ham ikke længere, og hun tilgav ham ikke, at han havde gjort hende bange.

Hun rejste sig op:

"God nat, jeg har hovedpine. På gensyn i morgen, hr. Constantin Marc!"

Hun gik hurtigt ud.

Chevalier fulgte efter hende nedad trappen, der førte op til scenen. Foran portnerboligen nåede han hende igen.

"Félicie, kom op og spis til middag sammen med mig på restaurationen. Det ville glæde mig så meget, hvis du ville."

"Nej, hvor falder du dog på det?"

"Hvorfor vil du nu ikke?"

"Lad mig være i fred, du plager mig."

Hun søgte at slippe bort fra ham.

Han holdt hende tilbage:

"Jeg elsker dig så højt, gør ikke min lidelse overmenneskelig stor."

Med optrukne læber og sammenpressede tænder hvæsede hun ham ind i øret:

"Det er forbi, forbi, forbi! Hører du. Jeg har fået nok af dig!"

"Det er sidste gang, vi to taler sammen," sagde han meget venligt og alvorligt. "Hører du, Félicie, jeg advarer dig, inden der endnu er sket en ulykke. Jeg kan ikke tvinge dig til at elske mig. Men jeg vil ikke finde mig i, at du elsker en anden. For sidste gang råder jeg dig til ikke at se hr. de Ligny oftere. Jeg skal nok forhindre dig i at tilhøre ham."

"Skulle du kunne forhindre mig i det, stakkels ven?"

Han svarede endnu venligere:

"Jeg vil det, og jeg skal også nok gøre det. Man kan dog sætte sin vilje igennem, når man blot vil sætte noget ind på det."

5

Da Félicie var kommet hjem, fik hun et anfald af gråd. Hun så igen Chevalier for sig, som han stod og bønfaldt hende med klagende stemme og et ulykkeligt udtryk. En gang havde hendes moder frygtet for, at hendes bryst var angrebet. Hun havde derfor bragt hende til Antibes, for at hun kunne tilbringe vinteren hos en rig tante. Og da havde hun undervejs set mange vejfarende, og der hørt den samme stemme og set det samme udtryk. Hun foragtede Chevalier, fordi han havde vist sig venlig og rolig. Men mindet om dette ansigt og denne stemme gjorde hende ondt. Hun kunne intet spise. Hun led af besværligt åndedræt. Om aftenen følte hun en sådan smerte i sit underliv, at hun blev bange for, at hun skulle dø. Hun troede, at hun følte sig så afkræftet, fordi hun i to dage ikke havde set Robert. Klokken var ni. Hun tog sin hat på, da hun håbede endnu at kunne træffe ham hjemme.

"Moder, jeg skal hen til teatret i aften. Nu går jeg."

Af hensyn til sin moder talte hun ikke ligeud.

"Gå, mit barn, men kom ikke for sent hjem."

Ligny boede hos sine forældre. I det smukke hus i Rue Vernet havde han oppe under taget en lille ungkarlelejlighed, som oplystes ved hjælp af runde vinduer. Han kaldte den sin "hybel".

Félicie bad portneren sige ham, at hun ventede ham i en vogn. Ligny holdt ikke af, at kvinder for ofte opsøgte ham i hans hjem. Hans fader var diplomat og havde gjort god karriere. Han beskæftigede sig meget med Frankrigs udenrigske anliggender. Med hensyn til, hvad der foregik i hans eget hjem, levede han i

den utroligste uvidenhed. Fru de Ligny holdt strengt på, at den ydre velanstændighed blev overholdt i hjemmet. Hendes søn tilfredsstillede omhyggeligt formernes krav, uden nogensinde at bekymre sig om tingenes realitet. Hun lod ham elske, hvem han ville, og indskrænkede sig til undertiden alvorligt at foreholde ham, at omgangen med damer af den højere verden er gavnlig for unge mennesker. Robert havde også altid frarådet Félicie at besøge sig i Rue Vernet. Han havde lejet et lille hus på Boulevard de Villiers, hvor de med lethed kunne ses. Men da han denne gang havde tilbragt to dage uden at se hende, blev han meget glad over hendes uforudsete besøg og gik straks ned. De sad trykket tæt ind til hinanden i vognen. I mørke og sne ad gader og boulevarder kørte de roligt fremad. Den mørke nat lagde sit dække over deres kærlighed.

Da han havde bragt hende hjem igen, sagde han:

"På gensyn i morgen!"

"Ja, i morgen på Boulevard de Villiers. Kom endelig tidligt."

Hun støttede sig til ham, da hun steg ned af vognen. Pludselig fo'r hun tilbage.

"Ser du! der imellem træerne … Han har set os – Han lurede på os!"

"Hvem mener du dog?"

"En mand … som jeg ikke kender."

Hun havde genkendt Chevalier.

Efter at være stået ud, ringede hun på. Derpå ventede hun skælvende, begravet i Roberts pels, på, at døren skulle åbnes. Hun holdt ham tilbage:

"Robert, gå op med mig. Jeg er så bange."

Lidt utålmodig fulgte han efter hende op ad trappen.

I spisestuen foran Jeanne d'Arcs rustning havde Chevalier siddet og ventet på Félicie til klokken et sammen med fru Nanteuil. Derpå var han gået ned og havde stået på fortovet og ventet på hende. Da han så vognen standse udenfor døren, skjulte han sig bag ved et træ. Han vidste godt, at hun ville komme tilbage sammen med Ligny. Men da han så dem, forekom det ham, som om jorden åbnede sig. For ikke at falde om klamrede han sig til træstammen. Han blev stående, indtil Ligny var kommet ud igen. Han så ham derpå, indhyllet i sin pels, stå ind i vognen, gjorde et par skridt for at kaste sig over ham, men standsede. Derpå gik han med lange skridt ned ad boulevarden. Han gik, jaget af blæst og regn. Da han fandt varmen trykkende, tog han sin filthat af og følte det som en glæde at mærke de kolde vanddråber på sin pande. Han havde en utydelig følelse af, at huse, træer, mure, lys i det uendelige passerede forbi ham. Fordybet i tanker gik han videre.

Uden at vide, hvordan han var kommet der, befandt han sig på en bro, som han knap kendte. Midt på denne stod en uhyre stor statue af en kvinde. Nu var han rolig. Han havde taget en beslutning. Det var en gammel tanke, som han denne gang havde hamret ind i sin hjerne som et søm, der gik tværs igennem den. Han undersøgte ikke en gang længere. Med koldt blod beregnede han, på hvilken måde han bedst kunne udføre sin beslutning. Fordybet i sine egne tanker vandrede han af sted på lykke og fromme, lige så rolig som en landmåler. Midt på Pont des Arts opdagede han, at en hund fulgte efter ham. Det var en stor, langhåret køter. Dens blide, glasagtige øjne udtrykte en uendelig fortvivlelse.

"Du har jo ikke noget halsbånd på!" sagde han til den. "Du er ikke lykkelig, min stakkels ven, men jeg kan ikke hjælpe dig."

Klokken fire om morgenen befandt han sig i L'Avenue de l'Observatoire. Det gjorde et så pinligt indtryk på ham, da han opdagede husene på Boulevard Saint-Michel, at han pludselig vendte om og gik henimod observatoriet. Hunden var forsvundet. Tæt ved Lion de Belfort standsede Chevalier foran en dyb gennemskæring af vejen. Under et sejldugsovertræk, der hvilede på fire pæle foran jordvolden, sad en gammel mand ved en kulild. Han havde trukket ørelapperne på en kaninhårshue ned over ørene. Hans enorme næse funklede. Han løftede hovedet. De rindende øjne syntes ganske hvide uden øjestene. Han stak en smule marketendertobak, blandet med brødkrummer ned i sin korte pibe. Men hovedet blev næppe halvt fyldt.

"Vil De ikke have lidt mere tobak, gamle?" sagde Chevalier, idet han rakte ham sin tobakspung.

Det varede længe, inden manden svarede. Han fattede ikke hurtigt, og høflighed overraskede ham.

Endelig åbnede han munden, der var helt sort, idet han sagde:

"Ja, jeg siger ikke nej."

Og han rejste sig halvvejs op. På den ene fod havde han en gammel sko, den anden var bundet ind i klude. Langsomt stoppede han sin pibe med sine følelsesløse hænder. Det var tøvejr og det sneede.

"Tillader De?" spurgte Chevalier.

Og han lod sig glide ind under sejldugen ved siden af den gamle mand. Fra tid til anden vekslede de en bemærkning.

"Det er slemt vejr!"

"Det er som man kan vente det af årstiden. Vinteren er streng. Sommeren er langt at foretrække."

"Så holder De vel vagt på tømmerpladsen om natten?"

Den gamle besvarede gerne disse spørgsmål. Førend han talte, hørtes en lang, meget sagte hvislen i hans hals.

"Den ene dag bestiller jeg et, den næste dag noget andet. Jeg giver mig af med lidt af alt."

"Er De ikke pariser?"

"Nej, jeg er født i La Creuse. Jeg har arbejdet som jordarbejder i Vogeserne. Men det år preusserne og de andre folk kom dertil, rejste jeg min vej – de kom i tusindvis. Det er ikke til at begribe, hvor de kom fra … Du har måske hørt tale om denne krig med preusserne?"

Længe blev han siddende uden at tale, så sagde han:

"Du strejker altså! Vil du ikke tilbage til tømmerpladsen?"

"Jeg er skuespiller," svarede Chevalier.

"Hvor ligger din tømmerplads?" spurgte den gamle, der ikke forstod, hvad han mente.

"Jeg spiller komedie i et stort teater," sagde Chevalier, der gerne ville beundres af den gamle mand. "Jeg er en af de første skuespillere ved *Odéon*. Ved De, hvad *Odéon* er?"

Opsynsmanden rystede på hovedet. Han vidste ikke, hvad *Odéon* var. Efter en lang tavshed åbnede han igen sin sorte mund.

"Du strejker altså, min ven, du vil ikke tilbage til værftet?"

"Læs avisen i overmorgen," svarede Chevalier. "Så vil De se mit navn deri."

Den gamle mand forsøgte at finde mening i dette, men det var for besværligt. Han opgav det og vendte tilbage til sine vante tanker.

"Når man strejker, varer det undertiden både uger og måneder."

Det var tidlig morgen, da Chevalier igen begyndte sin vandring. Himlen var mælkehvid. Brostenene vækkedes til live af de tunge hjul. Hist og her klang stemmer i den friske luft. Sneen faldt ikke længere. På lykke og fromme vandrede han af sted. Det opmuntrede ham at se alt vågne til liv igen. På Pont des Arts betragtede han længe Seinefloden, derpå genoptog han sin vandring. På Place du Havre så han en beværtning, der var åben. Et glimt af morgenrøden farvede vinduerne, der vendte ud imod facaden, røde. Opvarterne bestrøede fliserne med sand og stillede bordene op. Han kastede sig på en stol:

"Opvarter, bring mig en absinth!"

6

På den anden side fæstningsværkerne, hvortil den øde boulevard strakte sig, kørte Félicie og Robert. De sad tæt ind til hinanden.

"Sig mig, elsker du ikke din Félicie? Smigrer det dig ikke at eje en kvinde, som tilråbes bifald og applauderes, og som aviserne taler om? Moder klistrer alle de artikler, der handler om mig, ind i en bog. Den er allerede fuld!"

Han svarede hende, at han også havde fundet hende tillokkende, inden hun begyndte at gøre lykke. Så meget er også vist, at deres forbindelse knyttedes, da hun debuterede på *Odéon* ved genopførelsen af et stykke, som ingen lagde mærke til.

"Da du sagde til mig, at du ville have mig, lod jeg dig ikke vente længe, vel? Det blev straks til noget. Havde jeg ikke ret? Du er alt for intelligent, til at du skulle dømme ufordelagtigt om mig, fordi jeg ikke har trukket sagen i langdrag. Da jeg så dig første gang, følte jeg, at jeg ville komme til at tilhøre dig. Så var der jo ingen grund for mig til at vente med det. Jeg fortryder det ikke. Og du?"

Drosken standsede i kort afstand fra fæstningsværkerne foran et havegitter. Dette, der ikke i lang tid havde været malet, hvilede på en mur, der var tilstrækkelig lav og bred til, at børnene kunne krybe op på den. Indtil den halve højde dækkedes gitteret af en takket blikplade. Det hævede ikke sine rustne spidser mere end tre meter over jorden. Midt imellem de to murede piller, ovenpå hvilke der stod støbejernsvaser,

dannede gitteret en fløjdør, der var massiv, og indvendig forsynet med et ormædt jalousi.

De stod ud af vognen. I tåge kunne omridsene af træerne på boulevarden ikke skimtes i en tommes afstand. I den dybe stilhed hørtes den aftagende støj af deres vogn, som var nået tilbage til barrieren. Ligeledes hørtes travet af en hest, der kom fra Paris i galop.

Rystende af kulde sagde hun:

"Hvor landet dog er uhyggeligt!"

"Men, min kære, man kan da ikke sige, at Boulevard de Villiers er landlig."

Det lykkedes ham ikke at åbne lågen. Låsen skrattede.

"Luk dog op," sagde hun irriteret til ham; "den støj gør mig nervøs."

Hun lagde mærke til, at den vogn, der var kommet fra Paris, standsede nær ved deres hus, kun en halv snes træer borte. Hun iagttog den magre, dampende hest og den smudsige kusk og spurgte:

"Hvad er det egentlig for en vogn?"

"Det er en droske, min kære."

"Hvorfor standser den her?"

"Den standser ikke her, men foran nabohuset."

"Der er jo ikke noget hus ved siden af, men kun en ubebygget grund."

"Nå, ja! Den standser altså foran en ubebygget grund; hvad skal jeg sige?"

"Jeg ser ingen stige ud fra den."

"Kusken venter måske på en passager."

"Foran denne tomme plads?"

"Naturligvis, min egen ven … Denne lås er rusten."

Idet hun skjulte sig bagved træerne, gik hun henimod det sted, hvor drosken holdt. Derpå kom hun tilbage til Ligny, som det endelig var lykkedes at åbne gitteret:

"Robert, gardinerne er trukket for."

"Så er der vel et par forelskede inden i den."

"Finder du ikke, at den droske er besynderlig?"

"Den er ikke smuk. Men alle drosker er hæslige. Gå ind."

"Er der ikke nogen, der følger efter os?"

"Hvem skulle det vel være?"

"Åh, jeg ved ikke … En af dine kvinder."

Men hun sagde ikke, hvad hun tænkte.

"Men gå dog ind, min egen ven."

"Luk gitteret forsvarligt, Robert."

Foran dem strakte sig en lille, oval græsplæne. Helt tilbage sås huset med de tre trin, zinkregntaget, de seks vinduer og skifertaget.

Ligny havde lejet det for et år af en gammel handelsfuldmægtig, der var blevet træt af det, fordi landstrygere om natten stjal hans høns og kaniner. På begge sider af græsplænen førte sandbestrøede gange op til stentrappen. De gik ad gangen til højre. Sandet knirkede under deres skridt.

"Fru Simonneau har igen i dag glemt at lukke skodderne," sagde Ligny.

Fru Simonneau var en kone fra Neuilly, der kom hver morgen for at gøre i stand.

Et stort judastræ, der var helt bøjet og tilsyneladende vissent, strakte en af sine runde, sorte grene helt op mod regntaget.

"Jeg kan egentlig ikke lide det træ," sagde Félicie. "Grenene ser ud som tykke slanger. Der er en, som næsten når helt ind i vort værelse."

De gik op ad de tre trin. Mens han i sit nøgleknippe søgte efter en nøgle til døren, lænede hun sit hoved mod hans skulder.

Félicie var uden klæder i besiddelse af en rolig sikkerhed, der gjorde hende bedårende. Hun viste en så uanfægtet stolthed over sin nøgenhed, at chemisen, der lå ved hendes fødder, syntes at være hvide påfuglefjer.

Da Robert så hende nøgen og lys som bækkene og stjernerne, sagde han:

"Man behøver da ikke at tigge dig om noget … Det er underligt … der gives de kvinder, der endogså, uden at man beder dem om det ringeste, gør alt, hvad der står i deres magt. Men imidlertid tillader de ikke, at man ser den ringeste smule af dem selv."

"Hvorfor?" spurgte Félicie, der stod og legede med sit lette hår.

Robert de Ligny havde erfaring med hensyn til kvinder. Dog mærkede han ikke, hvor underfundigt det spørgsmål var. Han havde været genstand for moralsk belæring. Dette viste hans svar:

"Det kommer sikkert," sagde han, "af opdragelsen, de religiøse principper og en medfødt takt, der findes selv hvor …"

Men dette svar var ikke, som det skulle være. Félicie trak på skuldrene, og idet hun satte hænderne i siden, afbrød hun ham heftigt:

"Du er rigtignok naiv … Det er naturligvis, fordi de ikke er velskabte … Opdragelse … Religion! … Den slags bemærkninger kan bringe mit blod i kog … Har jeg måske fået en dårligere opdragelse end de andre? Eller er jeg mindre religiøs? … Sig mig nu en gang, Robert, hvor mange velskabte kvinder har du set? Tæl en gang på dine fingre … Ja, der er en masse kvinder, der ikke viser hverken deres skuldre eller noget som helst andet. Fagette viser sig ikke en gang for andre kvinder: Når hun tager en ren chemise på, holder hun den gamle imellem sine tænder. Jeg er vis på, at jeg ville gøre det samme, hvis jeg var skabt som hun!"

Hun tav og lod stolt sine håndflader glide nedad siderne og hofterne, idet hun sagde:

"Det bedste ved det hele er, at der ikke er for meget."

Hun vidste, hvor meget hendes formers elegante slankhed medvirkede til hendes ynde og skønhed.

Hendes tilbagebøjede hoved var badet i den blonde hårmasse, der flød til alle sider. Det slanke legeme lå ubevægeligt henstrakt, hævet lidt i vejret af en hovedpude, der var gledet ind under lænderne. Det ene ben lå langs kanten af sengen og skinnede hvidt. Foden var tilspidset. Skinnet fra den stærke ild, der var antændt i kaminen, kastede et gyldent skær over hendes hud. Det bragte lys og skygge til at bølge hen over dette ubevægelige legeme og iklædte det en hemmelighedsfuld herlighed. Klædningsstykker og linned lå spredt over møblerne og tæppet.

Hun rejste sig op på albuen, og med hovedet støttet i sin hånd sagde hun:

"Du er den første for mig. Jeg lyver ikke for dig. Andre findes ikke."

Han følte ikke skinsyge overfor fortiden og frygtede ikke sammenligninger.

Han spurgte hende ud:

"Men så de andre?"

"For det første er der kun to: Først min lærer. Det er nu ganske naturligt, så han kan ikke regnes med. Dernæst var der ham, som jeg har fortalt dig om, en alvorsmand. Ham havde moder givet mig til elsker."

"Ingen andre?"

"Det sværger jeg dig til."

"Og Chevalier?"

"Ham! Ja vist … hvor kunne du tro det?"

"Og alvorsmanden, som din moder havde givet dig til elsker? Regnes han heller ikke med?"

"Jeg forsikrer dig, at når jeg er sammen med dig, er jeg en ganske anden kvinde. Det er sandt, du er den første, jeg virkelig har hengivet mig til … Det er alligevel underligt. Lige fra jeg først så dig, har jeg villet være din. Jeg gættede … ja, på hvad? … jeg ville have vanskeligt ved at sige det … Jeg har egentlig ikke tænkt over det! … Jeg har simpelthen syntes om dig, om dit korrekte, tørre, kolde væsen og din mine, når du ser ud som en lille, forkælet ulv … Nu ville jeg slet ikke kunne undvære dig. Nej, det kunne jeg ikke."

Han forsikrede hende, at besiddelsen af hende havde beredt ham de lifligste overraskelser. Han tilhviskede hende så mange kælne, smukke ord, som andre for længst havde sagt før ham.

Hun tog hans hoved imellem sine hænder:

"Du har jo virkelig tænder som en ulv. Jeg tror, at det er dine tænder, som straks gav mig lyst til dig. Bid mig."

Han trykkede hende tæt ind til sig og følte, hvorledes dette bøjelige, stærke legeme besvarede hans favntag.

Pludselig gjorde hun sig fri, idet hun sagde:

"Kan du ikke høre sandet knirke?"

"Nej."

"Hør dog efter: det var, som om nogen gik i gangen."

Hun sad oprejst i sine egne tanker og lyttede.

Han følte sig skuffet, drillet, irriteret, og måske lidt såret i sin egenkærlighed.

"Men hvad går der af dig? Det er jo sindssvagt."

"Men så ti dog stille!" svarede hun hårdt.

Hun lyttede efter en svag lyd, der nærmede sig. Det lød, som om grene blev knækkede.

Pludselig sprang hun ud af sengen med en sådan uvilkårlig heftighed og en så hurtig bevægelse som et ungt dyr. Ligny havde rigtignok meget lidt kendskab til litteraturen. Men han tænkte dog straks på den til en kvinde forvandlede kat.

"Er du gal! hvor skal du hen?"

Hun løftede kanten af gardinet, aftørrede et hjørne af ruden og så ud. Hun så intet andet end den mørke nat. Enhver støj var ophørt. Gnavent brummede Ligny henne fra krogen imellem sengen og væggen:

"Du kan naturligvis gøre, som du selv vil. Men hvis du bliver forkølet, er det værst for dig selv!"

Hun skyndte sig tilbage til sengen.

Straks var han lidt vred på hende, men hendes legemes friskhed betog ham.

Da de endelig kom til sig selv, undrede det dem at se, at klokken var syv.

Han tændte lampen. Det var en søjleformet petroleumslampe med en lille krystalbeholder, hvori vægen rullede sig sammen som en bændelorm. Hun klædte sig på i en fart. De måtte gå en etage ned ad en snæver og mørk trappe af træ. Han gik først med lampen i hånden og standsede i gangen.

"Gå ud, min kære, inden jeg slukker."

Hun åbnede døren, men fo'r straks tilbage med et højt skrig. Hun så Chevalier på trappen. Høj, mørk med udstrakte arme stod han oprejst som et kors. Han holdt en revolver i hånden. Våbnet skinnede ikke. Dog så hun det ganske tydeligt.

"Hvad er der?" spurgte Ligny, som skruede vægen ned på lampen.

"Hør, hvad jeg nu siger og træd ikke nærmere!" råbte Chevalier højt. "Jeg forbyder jer at tilhøre hinanden! Dette er min sidste vilje. Farvel, Félicie."

Og han satte løbet af revolveren ind i munden.

Hun trykkede sig ind mod væggen i gangen og lukkede øjnene … Da hun åbnede dem, så hun, at Chevalier lå på siden tværs over dørtrinet. Hans øjenlåg var helt åbne. Det så ud, som kunne han se. Udtrykket var levende. Blodet flød fra hans mund hen ad trappeflisen. En krampagtig skælven bevægede hans arm. Derpå rørte han sig ikke mere. Sammenbøjet som han var, så han mindre ud end tidligere.

Ved skuddet var Ligny kommet løbende til. I nattens mørke løftede han liget op. Så snart han forsigtigt havde lagt det tilbage på flisen, strøg han nogle tændstikker, som vinden øjeblikkelig blæste ud. Endelig opdagede han i det kortvarige

lysglimt, at kuglen havde borttaget en del af hjernen, og at hjernehinderne var blottede på en overflade så stor som det hule af hånden. Helt gråt og blandet med blod, ganske uregelmæssigt så det ud. Omridsene mindede om tegninger af Afrika på landkortet. Han blev grebet af en pludselig ærefrygt for den døde. Han tog ham under armene og førte ham med den største forsigtighed ind i det tilstødende værelse. Der lod han ham ligge og løb igennem huset for at søge efter Félicie, idet han kaldte på hende.

Han fandt hende i soveværelset. Med hovedet begravet i lagnerne på den uredte seng, lå hun og bad, idet hun af og til råbte:

"Moder! Moder!"

"Du kan ikke blive liggende der, Félicie."

Hun gik ned ad trappen sammen med ham.

Men i gangen sagde han til hende:

"Du ved jo nok, at vi ikke kan gå igennem der."

Han lod hende gå ud igennem køkkendøren.

7

Da han var blevet alene i det tavse hus, tændte Robert de Ligny igen lampen. Han begyndte at høre nogle alvorlige, endog lidt højtidelige stemmer, der talte inden i ham. Da han fra sin barndom var blevet opdraget i læren om det moralske ansvar, følte han en pinlig anger, der lignede samvittighedsnag. Selv om han uden at vide eller ville det havde været skyld i den mands død, følte han sig dog ikke ganske uskyldig. Stumper af filosofiske og religiøse formaninger foruroligede hans samvittighed. Sentenser af moralisters og prædikenforfatteres vendinger, som han havde lært udenad og derpå gemt på bunden af sin hukommelse steg pludselig frem for hans tanke. Stemmer inden i ham foredrog dem for ham. De sagde i følge en gammel, ærværdig taler: "Ved at hengive sig til de udsvævelser, der er mindst fordømmelige i verdens øjne, udsætter man sig for at begå de mest forkastelige handlinger … Vi har tilstrækkelig skrækindjagende eksempler på, at vellyst leder til forbrydelse" … Disse grundsætninger, som han aldrig havde tænkt dybere over, antog pludselig en bestemt og ubøjelig betydning for ham selv. Han tænkte alvorligt over det. Men da han ikke havde et dybt, religiøst sind og ikke var i stand til at nære overdrevne skrupler, følte han kun en ringe og stadig aftagende opbyggelse derigennem. Snart forekom det hele ham tåbeligt og uanvendeligt på den foreliggende situation … Ved at hengive sig til de udsvævelser, der er mindst fordømmelige i verdens øjne … Vi har afskrækkende eksempler på … Disse sætninger, der fornylig genlød i hans sjæl som en tordens

rullen, dem forestillede han sig i sammenhæng med lærernes og præsternes snøvlende udtale, som han havde hørt dem af. Han fandt dem derfor lidt latterlige. Ved en naturlig tankeforbindelse huskede han et sted fra en gammel, romersk historie, som han havde lært i en time i anden klasse, og som havde slået ham. Det var nogle linjer, som handlede om en kvinde, der var blevet overbevist om at have begået ægteskabsbrud og derefter beskyldt for at have stukket ild på Rom. "Det er sandt," sagde historieskriveren, "at det menneske, der ikke er kysk, er i stand til enhver forbrydelse." Han smilede indvendig ved denne erindring. For han fandt, at moralisterne havde en underlig forestilling om livet. – Vægen forkulledes. Den lyste derfor slet. Det lykkedes ham ikke at pudse den, hvorfor den udbredte en stinkende lugt af petroleum. – Idet han tænkte på forfatteren, der havde skrevet sætningen om den romerske dame, sagde han til sig selv:

"Han må da have været fuld!" … Han følte sig beroliget med hensyn til sin samvittighed. Hans flygtige samvittighedsnag havde igen fortaget sig. Han begreb ikke, at han et eneste øjeblik havde kunnet føle sig ansvarlig for Chevaliers død. Alligevel var han ked af hele denne sag. Han tænkte pludselig:

"Måske han dog endnu lever!"

Ved skinnet af en tændstik, der gik ud i samme øjeblik, den blev tændt, havde han i løbet af et sekund set skuespillerens gennemborede hjerne. Men han kunne muligvis have set forkert? Han kunne have antaget en flænge i huden for en beskadigelse af hjernen og hjerneskallen. I det første øjebliks overraskelse og forfærdelse er man ikke sikker på at være i besiddelse af den rette dømmekraft. Et sår kan være hæsligt,

uden at det derfor behøver at være dødeligt, ja, ikke en gang alvorligt. Det forekom ham ganske vist, at manden var død. Men var han tilstrækkelig lægekyndig til at være sikker i sin dom?

Utålmodig på grund af lampen, der stadig osede, mumlede han:

"Hvor denne lampe dog forpester luften!"

Han kom til at tænke på en af dr. Socrates' talemåder. Uden at vide, hvor den stammede fra, gentog han ved sig selv:

"Denne lampe stinker lige så galt som seks og tredive tusind vognfulde af djævle."

Han gennemgik i tankerne de eksempler på mislykkede selvmord, han havde hørt tale om. Han huskede, at han en gang i et af bladene havde læst om en mand, der efter at have dræbt sin kone, havde affyret en revolver ind i munden. Han havde kun opnået at beskadige kæben. Han mindedes også, hvordan en kendt sportsmand fra klubben efter en spilleskandale havde gjort forsøg på at skyde sig og derved sprængt trommehinden. Han fandt, at disse eksempler svarede nøjagtigt til det foreliggende tilfælde.

Hvis han nu virkelig ikke var død? … Han ønskede og håbede imod al sandsynlighed, at den ulykkelige endnu åndede og kunne reddes. Han tænkte på at hente lærred for at kunne lægge den første forbinding. For på ny at kunne undersøge manden, der lå udstrakt i det forreste værelse, løftede han lampen med en alt for hurtig bevægelse. Den brændte ikke godt og slukkedes derfor øjeblikkelig.

Da han pludselig befandt sig i mørke, tabte han tålmodigheden og udbrød:

"Åh, den usle lampe!"

Idet han tændte den igen, glædede han sig over den tanke, at når Chevalier først var blevet bragt til hospitalet, ville han nok komme til bevidsthed og leve op igen. Han så ham allerede oprejst på sine lange ben, råbende, hostende og leende fjollet. Efterhånden begyndte han mindre heftigt at ønske, at Chevalier ville kunne komme sig. Til sidst ønskede han det ikke længere. Han fandt endog en helbredelse ubelejlig og uheldig. Idet han følte sig ganske ilde tilpas ved tanken om dette, sagde han til sig selv:

"Hvad skulle han dog egentlig vende tilbage til verden for, den skumle skuespiller? Ville han igen optræde på *Odéon*? Ville han måske spadsere omkring i gangene og fremvise sit store ar? Måske begynde igen at snuse rundt omkring Félicie?"

Han gik hen imod liget med den tændte lampe for igen at se det gustne, blodige sår, hvis uregelmæssige omrids mindede ham om Afrika, således som dette så ud på hans atlas. Det var tydeligt, at døden øjeblikkelig var indtrådt. Han kunne ikke begribe, at han et eneste øjeblik havde kunnet være i tvivl.

Han gik ud af huset og begyndte med hurtige skridt at spadsere rundt i haven. Billedet af såret svævede forbi hans øjne som indtrykket af et alt for stærkt lys. Det forsvandt og voksede igen. Midt i natten på den mørke himmel dannede det ligesom et farveløst fastland, hvorfra han så iltre negerdrenge springe frem, bevæbnede med pile.

Han indså, at det første, han burde gøre, var at tilkalde fru Simonneau, som boede tæt ved på Boulevard Pineau i det hus, hvor restaurationen lå. Han lukkede omhyggeligt lågen, idet han gik for at hente den kone, der passede lejligheden. Mens

han gik på boulevarden, genfandt han sit sinds og sine sansers ligevægt. Han forsonede sig med, hvad der var sket og accepterede den fuldbyrdede kendsgerning. Men han gik i rette med skæbnen for de nærmere omstændigheder derved. Siden et dødsfald endelig var nødvendigt, kunne han finde sig i, at et sådant havde fundet sted, men han ønskede, at det havde været en anden, der var død. Han nærede overfor den afdøde en følelse af ærgrelse og afsky. Han tænkte uklart:

"Jeg kan finde mig i et selvmord, men ikke når det er latterligt og deklamatorisk. Kunne den mand dog ikke dræbe sig i sit hjem? Hvis hans beslutning endelig havde været urokkelig, havde han kunnet udføre den med virkelig stolthed på en diskret måde. Sådan ville en brav mand have handlet, man ville dog have beklaget ham og æret hans minde."

Han huskede nøjagtigt hvert ord, han en time før den gribende, tragiske begivenhed havde vekslet med Félicie. Han spurgte hende da, om hun ikke tidligere havde tilhørt Chevalier. Han spurgte hende om det, ikke fordi han ønskede at vide det, for han var egentlig ikke i tvivl om det, men fordi han ville vise hende, at han vidste det. Og hun havde oprørt svaret:

"Hvad tænker du dog på?"

Han dadlede hende ikke, fordi hun havde løjet. Alle kvinder lyver. Han nød snarere den lethed, hvormed hun havde ligesom kastet denne mand ud af sin fortid. Men han bar nag til hende, fordi hun havde hengivet sig til denne tarvelige skuespiller. Det sårede hans finfølelse. Det var, som om Chevalier havde forringet Félicie. Hvorfor tog hun elskere af den slags? Hun manglede altså smag. Hun var ikke kræsen i sit valg. Hun bar sig ad som de kvinder, der sælger sig! Hun havde altså ikke en

vis renlighedssans der advarer kvinderne om, hvad de kan gøre, og hvad de ikke kan. Hun forstod altså ikke at beherske sig. Det var den slags ting, der hænder, når man ikke har herredømmet over sig selv.

Han gav hende skylden for den indtrufne ulykke og følte sig lettet for en svær byrde.

Fru Simonneau var ikke hjemme. Han henvendte sig til opvarteren, urtekræmmersvendene, vaskekonens døtre, politibetjentene og postbuddet for at spørge, hvor hun var. På en nabokones anvisning fandt han hende i færd med at give en gammel dame plaster på. Hun var nemlig sygeplejerske. Hendes ansigt var purpurrødt, og hun stank af brændevin. Han sendte hende hen for at våge over den døde og anbefalede hende at dække liget med et klæde. Dernæst bad han hende stille sig til politiets og lægens disposition, når de kom for at udstede dødsattesterne. Hun svarede lidt stødt, at hun, Gud ske lov, nok vidste, hvad hun skulle gøre. Hun vidste det sikkert også. Fru Simonneau var født i et samfund, som viser lydighed overfor alle lovlige autoriteter, og som respekterer de døde. Ved at spørge hr. de Ligny nærmere ud, hørte hun, at han havde slæbt liget ind i forværelset. Hun lagde ikke skjul på, at hans handlemåde var uforsigtig og udsatte ham for ubehageligheder.

"De skulle ikke gøre det," sagde hun. "Når et menneske har taget sig selv af dage, skal man ikke røre ved ham, før politiet kommer til stede."

Ligny gik hen for at aflægge beretning på politistationen. Da den første sindsbevægelse var overstået, følte han ikke forundring. Dette skyldtes uden tvivl, at de begivenheder, der

på afstand forekommer mærkelige, synes ganske naturlige, når de foregår i nærheden af os, hvad de i virkeligheden også er. De udvikler sig på samme måde, opløses som en rækkefølge af små tildragelser og taber sig i livets dagligdags forhold. Plan var optaget af tanken om et ulykkeligt menneskes voldsomme død, af selve omstændighederne ved dette dødsfald, den andel han selv havde i det og alt det, som han derigennem måtte tænke på. Da han begav sig hen til politistationen, var han lige så rolig og klar, som når han gik op i ministeriet for at læse de ankomne depecher.

Klokken ni om aftenen kom politiassistenten ind i haven sammen med sin sekretær og en politibetjent. Stadslægen, hr. Hibry, kom i samme øjeblik. Takket være fru Hibry, der altid tog sig af detaljer, udsendte huset en stærk duft af karbol og strålede med tændte lys. Fru Simonneau var i travl bevægelse for at skaffe den døde et krucifiks og en indviet buksbomgren. Lægen undersøgte liget ved et lys.

Han var en svær mand med en rød ansigtsfarve, som trak vejret tungt. Han havde lige spist til middag.

"Kuglen, der er af stor kaliber," sagde han, "er gået igennem ganen og derpå igennem hjernen. Den har knust det venstre isseben, ført en del af hjernemassen med sig og sprængt et stykke af hjerneskallen. Døden er indtrådt øjeblikkelig."

Han gav lyset til fru Simonneau, idet han fortsatte:

"Stykker af hjernen er blevet kastet omkring her i nærheden. De vil kunne findes i haven. Jeg antager, at kuglen var rund. En kegleformet kugle ville have anrettet færre ødelæggelser."

Hr. Josse-Arbrissel, der var en høj, mager mand med et langt, gråt overskæg, så ud til hverken at se eller høre noget.

En hund tudede foran lågen.

"Sårets retning," sagde lægen, "såvel som den højre hånds fingre, der endnu er krumme, beviser til overflod, at der foreligger et selvmord."

Han tændte en cigar.

"Vi har fået tilstrækkelige oplysninger," sagde assistenten.

"Jeg beklager, at jeg har forstyrret Dem, mine herrer," sagde Robert de Ligny, "og jeg takker Dem for den imødekommenhed, hvormed De har udført Deres hverv."

Ført af fru Simonneau gik sekretæren og politibetjenten op ad sidebygningen til første sal.

Hr. Josse-Arbrissel bed sine negle og så ud i rummet:

"Et drama, der skyldes skinsyge," sagde han. "Intet er mere almindeligt. Vi har her i Neuilly et konstant middeltal af selvmord, hvoraf de tredive skyldes uhelbredelige sygdomme."

"Chevalier?" sagde doktor Hibry, som var ivrig teatergænger. "Chevalier! Vent lidt, jeg har set ham … Jeg har set ham til en beneficeforestilling på *Variété*-teatret. Ja, det er rigtigt. Han fremsagde en prolog."

Hunden tudede foran gitteret.

"Man kan ikke tænke sig," begyndte kommissæren igen, "de ødelæggelser, som væddemål forvolder i denne kommune. Jeg overdriver ikke, tredive procent i det mindste af de selvmord, som jeg konstaterer, skyldes spil. Alle spiller her. Lige så mange frisørsaloner, lige så mange hemmelige spillehuse findes der. Endnu i forrige uge fandt man en portner fra L'Avenue du Roule, der havde hængt sig i Boulogneskoven. Arbejderne, tjenestefolkene, de underordnede funktionærer, der spiller, er ikke henvist til at begå selvmord. De forandrer kvarter: De

forsvinder. Men en forretningsmand og embedsmand, som spil har ruineret, der er tynget af gæld, som idelig kræves betalt, truet med udpantning, sat under anklage for retten, han kan ikke forsvinde. Hvad skal der blive af ham?"

"Nu har jeg det!" udbrød doktoren. "Han fremsagde *Le Duel dans la Savane*. Monologen er lidt trættende, men den er meget grinagtig. De husker nok: 'Vil De slås med kårde? Nej. Med sabel? Nej. Med kniv? Nej. Så ved jeg, hvad De vil. De ved nok, hvad De vælger. De vil have duellen i savannen. Vi vil erstatte savannen med et fem etages hus. De må gerne skjule Dem i grenene.' Chevalier fremsagde meget grinagtigt *Le Duel dans la Savane*. Han morede mig så meget den aften. Ganske vist hører jeg til det forstående publikum. Jeg forguder teatret."

Politiassistenten hørte ikke efter. Han forfulgte sin egen tankegang.

"Det vil aldrig blive opklaret, hvor mange formuer og menneskeliv disse væddemål hvert år opsluger. Spillelidenskaben giver ikke slip på sine ofre. Når den har frataget dem alt bliver spillet deres eneste håb. Hvad skulle man ellers håbe på?"

Han tav, lyttede efter en avissælgers fjerne skrig, løb ned ad alleen efter den flygtende, hvinende skygge, kaldte på ham og rev et væddeløbsprogram ud af hans hånd. Han foldede det ud under et gasblus for at kunne finde navnene på, hestene: Fleur des pois, la Châtelaine, Lucrece. Med et vildt blik og skælvende hænder lod han avisen falde. Plan stod målløs og lamslået. Den hest, han holdt på, vandt ikke.

Doktor Hibry betragtede ham på afstand. Han tænkte, at han som den læge, der foretog ligsyn, meget godt kunne blive

tilkaldt en skønne dag for at konstatere sin politiassistents selvmord. Han bestemte sig på forhånd til så vidt muligt at slutte, at der forelå et ulykkestilfælde.

Pludselig greb han sin paraply:

"Jeg må skynde mig af sted. Jeg har fået en fribillet til *Opera Comique* i aften. Det ville være en skam ikke at benytte den."

Ligny spurgte fru Simonneau, inden han forlod huset:

"Hvor har De lagt ham?"

"I sengen," svarede fru Simonneau. "Det var det mest passende."

Han gjorde ingen indvendinger. Da han så op ad husets forside, skimtede han igennem mosselinsgardinerne for sovekammervinduet skæret fra de lys, som fru Simonneau havde tændt på natbordet.

"Vi kunne måske," sagde han, "sende bud efter en nonne til at våge over ham."

"Det er unødvendigt," svarede fru Simonneau, som havde inviteret nabokonen og bestilt sin mad og vin, "jeg kan selv våge hos ham."

Ligny trængte ikke videre på.

Hunden tudede stadig foran gitteret. Da han til fods var nået tilbage til barrieren, så han over Paris et rødligt skær, der strakte sig over hele himlen. Skorstenspiberne strakte sig, fantastiske og korte i vejret foran denne rødlige tåge. Det syntes, som betragtede de med latterlig nedladenhed en verdens mystiske brand. De få fodgængere, som han mødte på boulevarden, gik roligt forbi uden at se op. Selv om han vidste, at den fugtige luft i byerne ofte om natten kaster lysstrålerne tilbage og farves af dette ensartede lys, der ikke flimrer,

indbildte han sig dog at se genskinnet af en umådelig ildebrand. Han antog, uden nærmere at tænke over det, at Paris gik til grunde i en mægtig brand. Han fandt det naturligt, at den katastrofe, der berørte ham selv så føleligt, smeltede sammen med en almindelig ødelæggelse, og at denne nat for et helt folk såvel som for ham selv, blev skæbnesvanger. Da han var meget sulten, tog han en vogn ved barrieren og kørte til en restauration i Rue Royale. I den oplyste, varme sal fik han en følelse af velvære. Efter at have bestemt sin spiseseddel, åbnede han et aftenblad og så i referatet fra deputeretkammeret, at hans minister havde holdt en tale. Idet han gennemløb den, lo han så småt. Han huskede visse historier, der blev fortalte på Quai d'Orsay. Udenrigsministeren var forelsket i fru de Neuilles, et løsagtigt, gammelt fruentimmer, der af den offentlige mening blev anset for at være eventyrerske og spion. Med hende gennemgik han, efter hvad man sagde, alle de taler, som han skulle holde i Parlamentet. Ligny havde tidligere stået lidt i forhold til fru de Neuilles. Han tænkte sig statsmanden stående i skjorte, mens han foredrog følgende erklæring for sin veninde: "Nej, jeg miskender tilvisse ikke den nationale følelses begrundede ømfindtlighed. Bestemt på at vise sig fredelig, men tagende alle hensyn til Frankrigs ære, vil regeringen vide, etc." Dette syn bragte ham i en overstadig stemning. Han vendte siden og læste: – I morgen på *Odéon* første opførelse af: *La Nuit du 23. octobre 1812* med de herrer: Durville, Mauret, Romilly, Destrée, Vicar, Léon, Clim, Valroche, Amau, Chevalier …

8

I teatrets foyer holdtes den næste dag klokken ét for første gang prøve på *La Grille*. Et svagt lys faldt over de grå sten, som hvælvingen, tilskuerpladserne og søjlerne bestod af. I denne blege arkitekturs kedsommelige majestæt, under Racines statue, oplæste de vigtigste af skuespillerne deres roller, som de endnu ikke kunne. Teaterdirektøren Pradel, sceneinstruktøren Romilly og stykkets forfatter Constantin Marc, sad alle tre på en sofa af rødt fløjl. På en lang bænk uden rygstød, der stod skudt tilbage i rummet mellem to søjler, sad de forbigåede skuespillerinder og fremhviskede deres hadefulde og skinsyge bemærkninger. Elskeren Paul Delage udtydede med besvær en replik:

"Jeg genkender slottet med de røde mure, skifertagene, parken, hvor jeg så ofte i barken af træerne, har slynget hendes og mit navnetræk sammen, dammen, hvis slumrende vand ..."

Fagette fortsatte:

"Frygt, Aimeri, at slottet ikke kender Dem igen, at parken har glemt Deres navn, at dammen mumler: Hvem er denne fremmede?"

Men hun var forkølet og læste op af et manuskript, der var fuldt af fejl.

"Stå ikke der, Fagette; det er havehuset," sagde Romilly.

"Hvordan skulle jeg vide det?"

"Der står da en stol."

"... at dammen mumler: Hvem er denne fremmede?"

"Frøken Nanteuil, det er Dem … det er Dem … Hvor er Nanteuil … Nanteuil!"

Nanteuil viste sig, indhyllet i sit skindslag med sin lille taske og rollen i hånden. Hun var så hvid som et lagen, med røde, overanstrengte øjne, og hun gik usikkert på benene. Hun havde tilbragt en nat, fuld af rædsler. Lysvågen havde hun set den døde træde ind i sit værelse.

Hun spurgte:

"Hvorfra skal jeg komme ind?"

"Fra højre side."

"Det er godt."

Og hun læste:

"Kære fætter, jeg vågnede helt munter i morges! Jeg ved ikke af hvilken grund. Skulle De kunne sige mig det?"

Delage læste sin replik:

"Det skyldes måske en særlig begunstigelse af Forsynet eller skæbnen, Cécile. Gud, der elsker Dem, skænker Dem smilet i den time, der er fuld af tårer og tænderskæren."

"Nanteuil, du kan gå frem, min pige," sagde Romilly. "Delage, træk Dem tilbage, for at hun kan komme frem."

Nanteuil gik frem.

"Frygtelige dage, siger De, Aimeri? Vore dage er, som vi selv indretter dem. De er kun frygtelige for de onde."

Constantin Marc kendte ikke sit eget arbejde igen. Han hørte ikke en gang lyden af sine egne sætninger, som han elskede så højt, og som han mange gange havde gentaget for sig selv i skovene ved Vivarais. Forundret og forfærdet tav han.

Nanteuil gik roligt videre frem og begyndte igen at læse:

"Du vil rimeligvis finde det meget dumt af mig, Aimeri: i det kloster, hvor jeg er blevet opdraget, har jeg ofte misundt de dødsdømte deres skæbne."

Delage sagde sin replik, men han sprang et blad over i sit manuskript:

"Vejret er dejligt. Gæsterne går allerede frem og tilbage i haven."

Alt måtte gentages:

"Frygtelige dage, siger De, Aimeri."

De fortsatte uden at bryde sig om forståelsen. De henvendte kun deres opmærksomhed på at afpasse deres bevægelser, som om de studerede danseopstillinger.

"Det vil gavne stykket, hvis vi forkorter det," sagde Pradel til den bestyrtede forfatter.

Og Delage fortsatte:

"Anklag mig ikke for dette, Cécile. Jeg følte i barndommen et af disse broderlige venskaber for Dem, der giver en opstående kærlighed det foruroligende skin af blodskam."

"Blodskam!" udbrød Pradel. "De kan ikke lade blodskam blive stående, hr. Constantin Marc. Publikum tager lettere anstød, end De tænker Dem. Dernæst må De vende op og ned på de nærmest følgende to replikker. Sceneperspektivet gør det nødvendigt."

Prøven blev afbrudt. Romilly henvendte sig til Durville, der stod ved et vindue og fortalte lystige historier:

"Durville, De kan godt gå Deres vej. Der bliver ikke holdt prøve i dag på anden akt."

Før han gik, trykkede den gamle skuespiller Nanteuils hånd. Da han fandt lejligheden passende til at udtrykke sin

medfølelse for hende i hendes sorg, fik han sine øjne til at blive fugtige, som enhver, der ville bevidne sin deltagelse, ville have gjort i hans sted. Han gjorde det godt. Hans øjne svømmede i øjenhulerne som månen i skyerne. Hans mundvige endte i to dybe folder, der forlængedes indtil den nederste del af hagen. Han så virkelig ud, som var han bedrøvet.

"Min stakkels pige," sukkede han; "jeg beklager dig! … At se et menneske, man har næret en følelse for … som man har levet et intimt samliv med … at se ham blive borttaget ved et sørgeligt slag … det er tungt … frygteligt."

Medfølende rakte han hende sine hænder.

Mat trykkede hun sit lille lommetørklæde og manuskriptet, vendte ryggen til ham og hvislede imellem tænderne:

"Den gamle idiot!"

Fagette tog hende om livet, trak hende blidt til side hen til fodstykket af Racines statue og hviskede hende i øret:

"Kæreste, hør mig! Denne sag må absolut neddysses. Der tales ikke om andet. Hvis du lader folk snakke, vil du hele livet igennem blive betragtet som Chevaliers enke."

Da hun forstod at belægge sine ord, tilføjede hun:

"Jeg kender dig, jeg er din bedste veninde. Jeg ved, hvad du er værd. Men pas på, Félice. Kvinderne har det værd, de selv giver sig."

Alle Fagettes pile ramte. Med blussende kinder holdt Nanteuil sine tårer tilbage. Hun var for ung til at være i besiddelse af eller blot ønske den forsigtighed, som de berømte skuespillerinder når i den alder, hvor de gælder for at være verdensdamer. Hun var fuld af selvfølelse. Siden hun var begyndt at elske, ønskede hun at udviske al tidligere mangel på

korrekt levemåde. Hun erkendte meget vel, at Chevalier, da han begik selvmord for hendes skyld, havde taget sig så megen frihed overfor hende, at han gjorde hende latterlig. Endnu vidste hun ikke, at alt glemmes og forsvinder, alt som timerne hurtigt forløber; at alle vore handlinger ligesom vandet i floderne strømmer imellem strandbredder uden at efterlade noget minde. Irriteret og bedrøvet stod hun under Jean Racine, der forstod hendes sorger.

"Se dog på hende," sagde Marie Lame til den unge Delage, "hun er oplagt til at græde. Jeg kan godt forstå hende. Der er en mand, der har dræbt sig for min skyld. Jeg var meget ked af det. Han var greve."

"Lad os tage fat igen," sagde Pradel. "Nå, frøken Nanteuil! Sig Deres replik!"

Og Nanteuil sagde:

"I morges vågnede jeg munter."

Pludselig viste fru Doulce sig. Hun stod høj og mørk og udtalte følgende bemærkning:

"Jeg bringer en meget sørgelig nyhed. Præsten nægter ham adgang til kirken."

Chevalier havde ingen slægtninge, fraregnet en søster, der var arbejderske i Pautin. Fru Doulce havde derfor påtaget sig at bestille begravelsen på skuespillernes bekostning.

Fru Doulce fortsatte, mens alle omringede hende:

"Kirken støder ham bort som en forbandet. Det er frygteligt!"

"Hvorfor?" spurgte Romilly.

Fru Doulce svarede meget sagte og ligesom ugerne:

"Fordi han har begået selvmord."

"Det må vi ordne," sagde Pradel.

Romilly viste sig meget ivrig.

"Præsten kender mig," sagde han, "det er en brav mand. Jeg går lige hen til Saint-Etienne-du-Mont, og jeg skulle blive meget forbavset, hvis ..."

Fru Doulce rystede sørgmodigt på hovedet.

"Det er alt sammen til ingen nytte."

"Vi må dog virkelig have en kirkelig højtidelighed," sagde Romilly med en sceneinstruktørs hele autoritet.

"Vist må vi det," sagde fru Doulce.

Fru Marie-Laure var ophidset. Hun fandt, at præsterne måtte kunne tvinges til at holde en messe.

"Lad os endelig tage det med ro," sagde Pradel, idet han kærtegnende strøg ned ad sit ærværdige skæg. "Under Ludvig XVIII sprængte folket dørene til Saint-Roch, der var lukkede for frøken Rancourts ligkiste. Tiderne og omstændighederne er nu andre. Vi må endelig bruge blidere midler."

Constantin Marc, der til sin ærgrelse så, at ingen mere tænkte på hans stykke, nærmede sig også fru Doulce og sagde til hende:

"Hvorfor ønsker De, at kirken skal velsigne Chevalier? Jeg for mit vedkommende er katolik. Det er ikke en tro, derimod et system, jeg har dannet mig. Jeg betragter det som en pligt at tage del i alle gudstjenestens ydre former. Jeg holder på alle autoriteter, dommeren, soldaten, præsten. Jeg kan altså ikke mistænkes for at synes om borgerlige begravelser. Men jeg kan ikke rigtig forstå, at De hårdnakket vil påtvinge sognepræsten i Saint-Etienne-du-Mont et lig, som han støder bort. Hvorfor vil De have, at den ulykkelige Chevalier skal have kirkelig begravelse?"

"Hvorfor?" svarede fru Doulce. "For hans sjæls frelses skyld, og fordi det er det mest passende."

"Det mest passende," svarede Constantin Marc, "ville være at vise lydighed imod kirkens love, den bandlyser selvmorderne."

"Hr. Constantin Marc, har De læst '*Les Soirées de Neuilly*'," spurgte Pradel, der var en stor bogelsker. "De har ikke læst '*Les Soirées de Neuilly*' af hr. de Fongeray? Det er en fejl af Dem. Det er en mærkelig bog, som man endnu undertiden finder ved kajerne. Den er udstyret med en litografi af Henri Monnier, der forestiller en karikatur af Stendhal, jeg ved ikke hvorfor. Fongeray er pseudonym for to liberale fra Restaurationstiden, Dittmer og Cave. Dette værk består af komedier og dramaer, der ikke kan spilles, men som indeholder meget interessante tidsbilleder. De vil der se, hvordan sognepræsten i en af Paris' kirker, fader Mouchand under Karl X's regering nægtede at begrave en from dame og med vold og magt ville begrave en ateist. Fru d'Hautefeuille var from, men hun ejede konfiskerede emigrantgodser. Hun døde, efter at have fået alterets sakramente af en jansenitisk præst. Derfor blev hun efter sin død ikke modtaget af fader Mouchand i den kirke, hun havde tilhørt hele sit liv. På samme tid som fru d'Hautefeuille døde en tyk bankier fra samme sogn, hr. Dubourg. I sit testamente havde han bestemt, at han ville bringes lige til kirkegården. Det er en katolik, tænkte fader Mouchand, han hører os til. Øjeblikkelig pakkede han sin messeskjorte og messehagel ind, skyndte sig hen hos den døde, gav ham dødssakramentet og lod ham føre hen i kirken."

"Nå ja!" svarede Constantin Marc, "den sognepræst var en udmærket politiker. Fritænkerne hører ikke til kirkens farlige

fjender. De er ikke modstandere. De kan ikke rejse en kirke imod kirken, og de tænker ikke på det. På enhver tid fandtes der fritænkere imellem kirkens overhoveder og prinser. Flere af dem har ydet pavedømmet glimrende tjenester. Enhver derimod, der ikke nøje underkaster sig den kirkelige disciplin, men bryder på et eneste punkt med traditionen, enhver, der opstiller en tro imod troen, en anskuelse eller kirkelig skik imod den nedarvede anskuelse og de gængse skikke, giver anledning til uorden, er en trussel om fare og må derfor udryddes. Det forstod pastor Mouchand. Han burde være blevet biskop og kardinal."

Fru Doulce havde været så klog ikke at sige alt på en gang. Hun tilføjede:

"Præstens modstand gjorde mig ikke modløs. Jeg bad, og jeg tryglede. Han svarede: 'Vi er som sædvanligt ærbødigt lydige. Gå hen til bispegården. Jeg skal gøre, hvad den nådige herre befaler mig!' Der er ikke andet for mig at gøre end at følge dette råd. Jeg skynder mig hen i bispegården."

"Til arbejdet!" sagde Pradel.

Romilly kaldte på Nanteuil.

"Nanteuil, – nå Nanteuil, begynd igen på din scene."

Og Nanteuil begyndte:

"Jeg vågnede helt munter i morges …"

9

Det, der vanskeliggjorde teatrets underhandlinger med kirken, var den opsigt, som selvmordet på Boulevard de Villiers havde vakt, takket være aviserne. Referenterne havde offentliggjort de nærmere omstændigheder. At åbne kirkens døre for Chevalier var, som ærkebiskoppens anden kapellan, fader Mirabelle sagde, at bekendtgøre, at de bandlyste havde ret til at gøre fordring på kirkens forbønner. Hr. Mirabelle, som i denne sag udviste klogskab og forsigtighed, angav den rette fremgangsmåde.

"De forstår nok," sagde han til fru Doulce, "at avisernes mening ikke kan berøre os. Den er os aldeles ligegyldig. Vi bekymrer os ikke i mindste måde om, hvad halvtredsindstyve blade siger om denne ulykkelige, unge mand. Hvad enten journalisterne har fulgt sandheden eller ej, så bliver det deres og ikke min sag. Jeg ved ikke og vil ikke vide, hvad de har skrevet. Men den kendsgerning, at han har begået selvmord, er almindelig bekendt. De kan ikke benægte det. Nu ville det være mest passende ved hjælp af videnskabens indsigt at undersøge de omstændigheder, under hvilke denne begivenhed er foregået. Bliv ikke forundret over, at jeg således påberåber mig videnskaben! Den har ingen bedre ven end religionen. Desuden vil lægevidenskaben her kunne være os til stor hjælp. De vil lige straks kunne forstå det. Kirken bandlyser ingen selvmorder fra sit skød, undtagen når selvmordet optræder som udslag af fortvivlelse. De sindssyge, der forgriber sig på deres eget liv, er ikke fortvivlede mennesker, og kirken nægter dem ikke sin

forbøn. Der bedes for alle ulykkelige. Hvis det kunne bevises, at det stakkels barn har handlet under påvirkning af hidsig feber eller sindssyge, eller hvis en læge var i stand til at bevidne, at den ulykkelige ikke var i besiddelse af sin fulde forstand, da han tog sig selv af dage, ville den kirkelige handling kunne foregå uden nogen hindring."

Efter dette skyndte fru Doulce sig hen til teatret. Prøven på "*La Grille*" var til ende. Hun fandt Pradel i sit arbejdsværelse sammen med to unge skuespillerinder, hvoraf den ene anmodede om at blive antaget, og den anden bad om ferie. Han sagde Nej overensstemmende med sit princip aldrig at sige Ja til en anmodning uden først at have afvist den. Den mindste indrømmelse fik derved værd. Hans skinnende øjne, patriarkalske skæg og hans på en gang forelskede og faderlige væsen bragte ham til at ligne Loth, således som de gamle mestre på kobberstik har fremstillet denne, stående imellem sine to døtre. En forgyldt krukke af papmaché, der stod på bordet, forhøjede illusionen.

"Det kan virkelig ikke lade sig gøre," sagde han til begge, "det kan virkelig ikke lade sig gøre, mit barn … Nå ja, kom igen i morgen."

Da han havde sluttet audiensen, spurgte han, idet han underskrev brevene:

"Nå, hvilke nyheder bringer De så, fru Doulce?"

Constantin Marc, der var kommet til sammen med Nanteuil, udbrød:

"Hvordan går det med mine dekorationer, hr. Pradel?"

For tyvende gang beskrev han det landskab, tæppet skulle gå op for.

"I forgrunden en gammel park. De gamle træer, der vender mod nord, har stammer, der er ganske grønne af mos. Man skal kunne føle jordens fugtighed."

Direktøren svarede:

"De kan være ganske rolig for, at vi skal gøre alt, hvad vi kan. Det skal nok blive meget pænt ... Nå, fru Doulce, hvilke nyheder bringer De så?"

"Der er et glimt af håb," svarede hun.

"I baggrunden, over hvilken der hviler en let tåge, l'Abbaye-aux-Dames grå mure og elegante skifertag ..."

"Ja, det er godt. Tag plads, fru Doulce, jeg er til Deres tjeneste."

"Jeg har fået den bedste modtagelse hos ærkebiskoppen," sagde fru Doulce.

"Hr. Pradel, abbediets mure må synes mørke, dybe og alligevel gennemtrængte af aftenens tåge."

"En mat gylden himmel."

"Fader Mirabella," fortsatte fru Doulce, "er en mand med et meget fint væsen ..."

"Hr. Marc, ligger Deres matgyldne himmel Dem så meget på sinde?" spurgte direktøren.

"Fortsæt endelig, fru Doulce. Jeg hører efter ..."

"... og han var udsøgt høflig! Han hentydede fint til avisernes indiskretion ..."

I dette øjeblik fo'r regissøren, hr. Marchegay, ind i værelset. Hans grønne øjne funklede. Hans røde overskæg vippede op og ned som flammer. Han talte hurtigt:

"Nu begynder det igen! ... Lydie, den lille figurantinde, løber rundt i gangen og hvæser som en ilder. Hun siger, at Delage har

villet voldtage hende. Det er tiende gang i løbet af denne måned, at hun begynder på den historie. Hun er et rigtigt lille rivejern!"

"Det kan vi ikke finde os i her," sagde Pradel. "De må idømme Delage en ordentlig bøde … Fru Doulce, vær så god at fortælle videre."

"Fader Mirabelle forklarede mig fuldkommen tydeligt, at fortvivlelse er grunden til selvmord."

Men Constantin Marc spurgte interesseret Pradel, om den lille figurantinde, Lydie, var smuk.

"De har set hende i '*La Nuit du 23. octobre*'. Hun er den bondepige, der på sletten ved Grenelle køber kager af fru Ravaud."

"Så er hun, så vidt jeg ved, en meget smuk pige," sagde Constantin Marc.

"Ganske vist," svarede Pradel. "Men hun ville være smukkere, hvis hun ikke havde ankler så tykke som stolper."

Constantin Marc fortsatte i en grublende tone:

"Delage har voldtaget hende … Den mand har erotisk sans. Kærligheden er en simpel og primitiv handling. Den er kamp og had. Vold er nødvendig. Kærlighed, der hviler på overenskomst er kun kedsommeligt hoveri."

Ophidset udbrød han:

"Delage er vidunderlig!"

"Tag det endelig med ro!" Sagde Pradel. "Denne lille Lydie ægger mine skuespillere i sit påklædningsværelse. Derpå råber hun pludselig, at hun bliver voldtaget. Det er kun for at få penge … Det er hendes elsker, der har lært hende fiffet, og han skummer fløden … De sagde, fru Doulce …?"

"Efter en lang og interessant samtale," fortsatte fru Doulce, "har fader Mirabelle ladet mig skimte en gunstig løsning. Han lod mig forstå, at alle vanskeligheder ville forsvinde, hvis en læge ville udstede attest for, at Chevalier ikke var i besiddelse af sin fulde forstand og derfor ikke ansvarlig for sine handlinger."

"Men," bemærkede Pradel, "Chevalier var ikke sindssyg. Han var ganske normal."

"Det kan vi ikke sige noget om," svarede fru Doulce. "Hvad ved vi om det?"

"Nej," sagde Nanteuil, "han var ikke ganske normal."

Pradel trak på skuldrene.

"Når alt kommer til alt, er det muligt. Vanvid og fornuft er en skønssag … Hvem kunne vi bede om en attest?"

Fru Doulce og Pradel nævnede efterhånden tre læger. Men den enes adresse kunne de ikke finde, den anden af lægerne var ubehagelig, og det viste sig, at den tredje var død.

Nanteuil sagde, at det var bedst at henvende sig til dr. Trublet.

"Det var en god idé," udbrød Pradel. "Lad os bede dr. Socrates om en attest … Hvilken dag har vi? … Fredag. Det er hans konsultationstid. Så træffer vi ham hjemme."

Doktor Socrates boede i et gammelt hus i den øverste del af Rue de Seine.

Pradel tog Nanteuil med i den tanke, at Socrates ikke ville kunne afslå en smuk kvinde noget. Constantin Marc, som ikke kunne leve i Paris, borte fra skuespillerne, fulgte med dem. Hele denne sag begyndte at more ham. Han fandt den betegnende for skuespillerverdenen.

Endskønt konsultationstiden var forbi, var doktorens værelse endnu fuldt af folk, der ville kureres. Trublet sendte dem bort og tog imod skuespillerne i sit arbejdsværelse. Han stod foran et bord, der var overfyldt med bøger og papirer. Ved vinduet stod en mekanisk lænestol, der så skrøbelig ud. Direktøren ved *Odéon* fremførte hensigten med sit besøg og endte med at sige:

"Chevalier kan kun blive kirkeligt begravet, dersom De udsteder en attest for, at han ikke var helt normal."

Doktor Trublet erklærede, at Chevalier meget godt kunne undvære al kirkelig højtidelighed.

"Adrienne Lecouvreur, der var mere værd end Chevalier, måtte undvære den. Da frøken Monime var død, blev der ingen messe læst over hende. Som De måske ved, blev den ære at rådne på en elendig kirkegård sammen med alle kvarterets tiggere nægtet hende. Hun befandt sig ikke mere ilde af den grund."

"De ved nok, dr. Socrates," svarede Pradel, "at der ikke gives mere religiøse mennesker end skuespillerne. Mine ville være meget bedrøvede, hvis de ikke kunne være til stede ved messen over deres kammerat. De har allerede sikret sig flere sangeres bistand, og musikken vil blive meget smuk."

"Dét er endelig en uimodsigelig grund," sagde Trublet. "Charles Monselet, der var meget vittig, tænkte få timer før sin død på den musikalske udførelse af messen. Jeg kender mange af operasangerne, jeg vil få en ypperlig udførelse af '*Pie Jesu*'. Men siden ærkebiskoppen denne gang ikke vil give sin tilladelse til det kirkelige musiknummer, vil det være bedst at udsætte det til en anden gang."

"Hvad mig angår," svarede direktøren, "har jeg ingen religion. Men jeg betragter kirken og teatret som to store sociale magter. Det er af største interesse, at de er venner og allierede."

"Jeg for min part forsømmer aldrig en lejlighed til at besegle forbundet. Til fastelavn vil jeg lade Durville læse en prædiken af Bourdaloue. Jeg får understøttelse af staten og jeg bliver derfor nødt til at holde på konkordatet."

"Hvad man så end siger om det, da er dog katolicismen den antageligste form for den religiøse ligegyldighed."

"Nå ja," bemærkede Constantin Marc, "siden De vil vise Deres ærbødighed overfor kirken, hvorfor vil De da tvinge den til ved magt eller list at tage imod en kiste, som den ikke vil have noget med at gøre?"

Doktoren talte ud fra den samme anskuelse og sagde til sidst:

"Kære Pradel, tænk dog ikke mere på den sag!"

Men så sagde Nanteuil med glødende øjne og hvislende stemme:

"Han må i kirke, doktor. Skriv nu under, som De bliver anmodet om at gøre. Jeg bønfalder Dem om at skrive, at han var unormal."

Dette ønske skyldtes ikke alene religiøse hensyn, men også en uklar, indre følelse, og en dunkel kærne af gamle overbevisninger, som hun ikke var sig selv bevidst. Hun håbede, at når Chevalier blev båret ind i kirken, bestænket med vievand, ville han blive beroliget, så han blev en velsindet afdød, der ikke mere ville plage hende. Derimod frygtede hun, at han, hvis han måtte undvære velsignelser og bønner, bestandig ville kredse omkring hende, forbandet og ondskabsfuld. I sin skræk for at se ham igen, ønskede hun simpelthen, at også præsterne, at alle

mennesker ville drage omsorg for at få ham begravet, for at han kunne blive det så grundigt som muligt, helt og holdent. Hendes læber skælvede. Hun vred sine foldede hænder.

Trublet, der var gammel kender, betragtede hende med interesse. Han havde forståelse af og smag for den kvindelige organisme. Denne rev ham med sig. Idet han betragtede hende, strålede hans braknæsede ansigt af glæde.

"Tag det med ro, mit barn. Der er altid mulighed for at komme til forståelse med kirken. Hvad De beder mig om, har jeg ingen bemyndigelse til. Jeg er verdslig læge. Men nutildags har vi, Gud ske lov, gudfrygtige læger, der sender deres syge til de undergørende kilder. Deres hovedbestilling består i at godtgøre mirakuløse helbredelser. Jeg kender en, der bor i dette kvarter. Jeg skal give Dem hans adresse. Gå hen til ham! Ærkebiskoppen vil ikke nægte ham noget. Han vil ordne den hele sag for Dem."

"Nej," sagde Pradel. "De har behandlet den ulykkelige Chevalier. Det er Dem, der må udstede attesten."

Romilly stemte i med:

"Det er da indlysende, doktor. De er teaterlæge. Det er nemlig bedst ikke at indvi uvedkommende i ubehagelige sager."

Nanteuil sendte Socrates et bønfaldende blik.

"Men hvad skal jeg da sige?" spurgte Trublet.

"Det er ikke indviklet," svarede Pradel. "De skal kun bevidne, at han til en vis grad var uansvarlig for sine handlinger."

"De opfordrer mig til at tale som retslæge. Det er for meget at forlange af mig."

"De tror altså, doktor, at Chevalier var i besiddelse af sin fulde, hele ansvarlighed?"

"Tværtimod, jeg tror ikke, at han i mindste grad var ansvarlig for sine handlinger."

"Så ...?"

"Men jeg tror heller ikke, at han heri var forskellig fra Dem, fra mig, fra alle andre mennesker. Mine retslærde embedsbrødre skelner imellem forskellige former af den individuelle ansvarlighed. De har fremgangsmåder, der sætter dem i stand til at erkende, når ansvarligheden er fuldstændig, og når den mangler en eller flere dele. Det er værd at lægge mærke til, at når de skal dømme en ulykkelig, finder de altid, at han er i besiddelse af fuld ansvarlighed."

"Deres, den er altså fuld?"

"Som månen."

Socrates udviklede for de forbavsede skuespillere en vidtrækkende teori om den universelle determinisme. Han gik tilbage til livets oprindelse. Ligesom Virgils satyr, der, oversmurt med morbærsaft, besang verdens oprindelse for Siciliens hyrder og najaden Egha, gav han sine ord frit løb:

"At fordre af et ulykkeligt menneske, at det skal svare for sine handlinger! ... Men da hele solsystemet endnu kun var en bleg tågemasse, der dannede en let ring i æteren af et omfang, der var tusinde gange større end Neptuns bane, var det en god stund siden den første spire til os blev nedlagt, og vort væsen blev uigenkaldeligt bestemt. Deres ansvarlighed, kære barn, min, Chevaliers, alle menneskers blev således ikke formindsket, men på forhånd ophævet. Alle vore drifter, forårsagede af materiens tidligere bevægelser, er undergivet de love, der styrer de kosmiske kræfter. Den menneskelige mekanik er kun et særligt tilfælde af den universelle mekanik."

Han pegede på et lukket skab:

"Der har jeg stående i flasker alt, hvad der behøves til at omdanne, ødelægge eller opflamme halvtreds tusinde menneskers vilje."

"Det var ikke værd at prøve," indvendte Pradel.

"Jeg indrømmer det. Det ville ikke være værd at prøve på. Men disse substanser er ikke i væsentlig grad laboratoriefrembringelser. Laboratoriet kombinerer, men skaber ikke noget. Disse stoffer findes spredt i naturen. I fri tilstand omgiver og gennemtrænger de os. De bestemmer vor vilje. De betinger vor frie selvbestemmelse. Denne er for øvrigt kun en illusion, forårsaget af vor uvidenhed om vor bestemmelse."

"Hvad er det, De siger," spurgte Pradel uforstående.

"Jeg siger, at viljen kun er en indbildning, der skyldes vor uvidenhed om de årsager, der tvinger os til at ville. Det i os, der vil, er ikke os selv; det er myriader af celler, som er i besiddelse af en uhyre sum af energi. Vi kender ikke dem, de kender ikke os, de kender ikke hinanden indbyrdes, og dog udgør de det, som vi kalder vort jeg. Ved deres virksomhed fremkalder de utallige strømninger, som vi kalder vore lidenskaber, tanker, glæder, lidelser, ønsker, vor frygt og vor vilje. Vi tror, at vi er herrer over os selv, og blot én eneste dråbe alkohol bringer disse celler, der er sædet for vor følelse og vilje, til at fungere livligere for bagefter at sløve dem."

Constantin Marc afbrød doktoren:

"Undskyld! Men siden De taler om virkningen af alkohol, er der en ting, jeg gerne ville spørge Dem om. Jeg drikker et lille glas Armagnac efter hvert måltid. Sig mig, er det for meget?"

"Det er alt for meget. Alkohol er gift. Hvis De har en flaske brændevin hos Dem, så kast den ud af vinduet."

Pradel stod og grundede lidt. Han syntes, at doktor Socrates tilføjede ham en personlig krænkelse ved at benægte menneskets frie vilje og ansvarlighed.

"De kan sige, hvad De vil. Viljen og ansvaret er ingen indbildning. Det er realiteter, som man kan tage og føle på. Jeg ved, hvad mine kontrakter forpligter mig til, og jeg påtvinger mit personale min vilje."

Han tilføjede bittert:

"Jeg tror på viljen, på det moralske ansvar, på forskellen mellem godt og ondt. Det er jo ganske vist efter Deres mening nogle dumme forestillinger ..."

"Rigtigt," svarede doktoren, "det er dumme forestillinger. Men de passer godt til os, eftersom vi er dumme. Det glemmer man altid. Det er dumme, ærværdige og gavnlige forestillinger. Menneskene har følt, at de uden disse forestillinger alle ville blive gale. De havde kun valget mellem dumhed eller galskab. De har fornuftigvis valgt dumheden. Sådan er grundlaget for de moralske forestillinger."

"Det er jo et paradoks," udbrød Romilly.

Doktoren fortsatte med uforstyrret sindsro:

"Adskillelsen mellem godt og ondt i de menneskelige samfund hviler aldrig på erfaringen i dens groveste form. Den er opstået i en helt igennem praktisk hjerne og skyldes simple nyttehensyn. Vi tænker ikke på den, når talen er om en krystal eller om et træ. Vi er moralsk indifferente over for dyrene. Det samme er tilfældet overfor de vilde folkeslag. Det tillader os at udrydde dem uden samvittighedsnag. Det er det, man kalder

kolonialpolitik. Man ser heller ikke, at de troende fordrer nogen høj moralitet af deres gud. På samfundets nuværende kulturtrin kunne man ikke godt tænke sig ham usædelig eller stående i forhold til kvinder; men man finder det ganske i sin orden, at han er hævngerrig og grusom. Moralen beror på en gensidig overenskomst, der garanterer besiddelsen af det, hver især ejer, såsom jord, huse, møbler, kvinder og livet selv. Den forudsætter ikke nogen særlig forstandsvirksomhed eller karakterstyrke hos dem, der bøjer sig for den. Den skyldes det umiddelbare instinkt. Den skrevne lov slutter sig nøje til dem og stemmer godt overens med dem. Derfor ser man også, at de mennesker, der har haft et rigt følelsesliv eller været store genier, næsten alle er blevet anklaget for ugudelighed og dømt af rettens håndhævere, som f.eks. Phenaretes søn, Socrates og Benoit Malon. Og man kan sige, at en mand, der ikke i det mindste er blevet dømt til fængsel, kun i ringe grad har gjort sit land ære."

"Der er dog undtagelser," sagde Pradel.

"Det er kun få," svarede Trublet.

Nanteuil forfulgte sin egen tankegang:

"Hør, kære lille Socrates, De kan godt udstede en attest for, at han var sindssyg. Det er sandt. Han havde ikke sin fornufts fulde brug. Det ved jeg."

"Vist var han sindssyg, kære barn; men det er et spørgsmål, om han var det mere end andre mennesker. Hele menneskeslægtens historie, der er fuld af beretninger om skrækkelige lidelser, fanatisme og myrderier, er en historie om afsindige og gale."

"De er måske ingen beundrer af krig, doktor?" spurgte Constantin Marc. "Det er dog en herlig ting, når man rigtig tænker over det. Dyrene æder simpelthen hinanden indbyrdes. Menneskene har derimod opfundet den kunst at myrde hinanden i skønhed. De har lært at dræbe hinanden, iført strålende kyrasser og hjelme med vajende fjerbuske og røde hestehårsduske. Ved brugen af artilleri og ved befæstningskunsten har de indført kemi og matematik som hjælpemidler til den uundgåelige ødelæggelse. Det er en vidunderlig opfindelse. De levende væseners tilintetgørelse synes at være livets eneste mål; men den menneskelige visdom har forstået at forvandle denne udryddelseskrig til en nydelse. De kan dog ikke nægte, doktor, at mord beror på en naturlov, og følgelig er det af guddommelig oprindelse."

Doktor Socrates svarede hertil:

"Vi er kun nogle elendige skabninger, og dog er vi vort eget forsyn og vore egne guder. De lavere dyr, der før os har hersket i umindelige tider på denne planet, har omformet den ved deres kløgt og deres mod. Insekterne har dannet veje, gennemgravet jorden, udhulet træstammer og klipper, bygget huse, grundet stater, forandret jordbunden, luften og vandløbene. De allerlaveste, koraldyrene, har frembragt øer og fastlande. Enhver materiel forandring frembringer en moralsk forandring, eftersom sæder og karakterer afhænger af omgivelserne. Den omdannelse, som jorden på den anden side undergår ved menneskets indflydelse, er sikkert dybere og mere harmonisk end de omdannelser, der bevirkes af de andre dyr. Hvorfor skulle det ikke lykkes menneskeheden at forandre naturen og gøre den fredsommelig? Hvorfor skulle ikke

menneskeheden, hvor svag den end er og vedbliver at være, en gang nå til at ophæve eller i det mindste regulere kampen for tilværelsen? Hvorfor skulle den ikke til sidst få mordets lov sat ud af kraft? Man kan vente meget af kemien. Men jeg indestår dog ikke for noget. Det er muligt, at vor race vil vedblive at leve i melankoli, vanvid, afsind og sløvhed, indtil den sørgeligt går til grunde i is og mørke. Denne verden er måske uforbederlig slet. I alle tilfælde vil jeg nyde øjeblikkets glæder. Vi er tilskuere ved et fornøjeligt skuespil, og jeg begynder at tro, at Chevalier var mere gal end andre mennesker, fordi han frivilligt forlod sin plads."

Nanteuil tog en pen på skrivebordet, dyppede den i blækhuset og rakte doktoren den.

Han begyndte at skrive:

"... Da jeg flere gange har haft lejlighed til at behandle ..."

Han standsede og spurgte om Chevaliers fornavn:

"Aimé," svarede Nanteuil.

"... Aimé Chevalier, har jeg set mig i stand til at konstatere visse uregelmæssigheder i hans modtagelighed for indtryk, samt i hans bevægelsesevne og synsevne, hvilket sædvanligvis plejer at være tegn på ..."

Han gik hen og tog en bog fra en hylde i sit bogskab.

"Det skulle være mærkeligt, om jeg ikke kunne finde noget at støtte min diagnose på i disse forelæsninger af professor Ball om sindssygdomme."

Han bladede i bogen:

"Se her, kære Romilly, hvad jeg finder til en begyndelse; i tiende forelæsning, side 389: '*Man træffer mange sindssyge blandt skuespillerne*'. Denne iagttagelse af professor Ball minder mig

om, at den berømte Cabanis en dag spurgte doktor Esprit Blanche om den dramatiske kunst ikke var en af årsagerne til sindssyge."

"Så-å," sagde Romilly uroligt.

"Det er der ingen tvivl om," svarede Trublet. "Men hør nu, hvad professor Ball siger på samme side: '*Det er ubestrideligt, at læger i særlig grad er tilbøjelige til sindssyge.*' Det er så sandt som noget. Blandt lægerne er igen sindssygelæger frem for alt disponeret dertil. Det er ofte vanskeligt at afgøre, hvem der er mest gal, den sindssyge selv eller hans læge. Man siger også, at sindssyge og genialitet grænser nær op til hinanden. Det er rigtigt. Men det er dog ikke tilstrækkeligt at være dum, for at være ved sin fornufts fulde brug."

Han bladede endnu et øjeblik i professor Balls forelæsninger, så gav han sig til at skrive:

"... Tegn på forrykthed, og hvis man tager i betragtning, at vedkommende var et sygeligt nervøst temperament, er der grund til at tro, at hans legemlige tilstand har medført sindssyge, da denne i følge de mest anerkendte professorers mening, kun er en overdrivelse af individets normale egenskaber. Det er derfor ikke muligt at tillægge ham fuldstændig moralsk ansvarlighed."

Han skrev sit navn under og rakte papiret til Pradel:

"Det er uskyldigt og alt for blottet for mening til at indeholde den mindste usandhed."

Pradel rejste sig:

"De må virkelig ikke tro, kære doktor, at vi ville have anmodet Dem om at lyve."

"Hvorfor ikke det? Jeg er læge. Det hører med til min forretning at lyve. Jeg trøster, jeg opmuntrer. Kan man trøste og opmuntre uden at lyve?"

Han så venligt på Nanteuil og vedblev:

"Kun kvinder og læger ved, hvor nødvendig løgnen er, og hvor velgørende den er for menneskene."

Da Pradel, Constantin Marc og Romilly sagde farvel, tilføjede han:

"Gå igennem spisestuen. Jeg har fået et lille fad gammel Armagnac. De må sige mig Deres mening om den."

Nanteuil blev tilbage i doktorens værelse.

"Kære lille Socrates, jeg har tilbragt en skrækkelig nat. Jeg har set ham ..."

"I søvne?"

"Nej, jeg var lysvågen."

"Er De sikker på, at De ikke sov?"

"Aldeles."

Han havde på læberne at spørge hende, om skikkelsen havde talt, men han betænkte sig, da han var bange for at det kunne fremkalde hørelseshallucinationer hos et så modtageligt individ. Disse frygtede han langt mere end synshallucinationerne, på grund af det stærkere indtryk, de frembringer. Han kendte den føjelighed, hvormed syge adlyder de befalinger, som de modtager gennem hørelsen. Han opgav at udspørge Félicie og forsøgte på må og få at fjerne de samvittighedsskrupler, som kunne forurolige hende. Da han imidlertid havde gjort den iagttagelse, at den moralske ansvarsfølelse i reglen er svagt udviklet hos kvinder, gjorde han

sig ikke store anstrengelser, men nøjedes med at sige i en let henkastet tone:

"De må ikke tro, at De er ansvarlig for dette ulykkelige menneskes død, kære barn. Det selvmord, der begås i lidenskab, er den skæbnesvangre følge af en sygelig tilstand. Ethvert individ, der tager livet af sig selv, må nødvendigvis begå selvmord. De er kun den tilfældige årsag til en begivenhed, der ganske vist er beklagelig, men hvis betydning dog ikke bør overdrives."

Han anså dette for at være tilstrækkeligt, og bestræbte sig dernæst for at forjage den rædsel, der havde grebet hende. Han søgte med indlysende grunde at overbevise hende om, at hun så billeder, hvortil der ikke svarede nogen virkelighed, rene reflekser af hendes egne tanker. For at illustrere sin forklaring og berolige hende fortalte han hende en historie:

"En engelsk læge havde en dame under behandling, der ligesom De var meget intelligent. Ligesom De, så hun katte under møblerne og fik besøg af genfærd. Han overbeviste hende om, at disse syner ikke stemmede overens med virkeligheden. Hun troede ham og lod sig ikke mere skræmme. Da hun efter lang tids forløb igen var begyndt at tage del i det selskabelige liv, trådte hun en dag ind i en salon, hvor husets frue anviste hende en lænestol og opfordrede hende til at tage plads. Hun så, at der i den samme lænestol sad en gammel herre med et ironisk udtryk. Hun sagde til sig selv, at af disse to personer måtte den ene nødvendigvis skyldes indbildning, og med en rask beslutning satte hun sig i lænestolen, idet hun gjorde op med sig selv, at det var den gamle herre, der ikke eksisterede. Da hun berørte sædet, trak hun vejret lettet. Fra

den dag af så hun ikke mere noget genfærd, hverken af mennesker eller dyr. Med den gamle ironiske herre havde hun kvalt dem alle."

Félicie rystede på hovedet:

"Det kommer ikke denne sag ved."

Hun mente, at hendes genfærd ikke var en gammel, komisk herre, som man sætter sig på; det var en skinsyg død, der ikke kom til hende uden hensigt. Men hun var bange for at tale om de ting, gjorde derfor kun en opgivende bevægelse med armene og tav stille.

Da han så, at hun var i en så mørk og betaget sindsstemning, forestillede han hende, at synshallucinationer hverken var meget sjældne eller meget farlige. De ville hurtigt forsvinde uden at efterlade spor.

"Jeg har også haft et syn en gang," tilføjede han.

"De?"

"Ja, jeg har haft et syn for en snes år siden i Ægypten."

Han lagde mærke til, at hun betragtede ham nysgerrigt, og han begyndte at fortælle om sin hallucination efter at have tændt alle de elektriske blus for at forjage alle skyggebilleder.

"Den gang jeg var læge i Cairo, foretog jeg hvert år i februar måned en tur op ad Nilen til Luxor. Derfra tog jeg sammen med nogle venner ud til gravene og templerne i ørkenen. Disse ture foregik på æselryg. Sidste gang jeg tog til Luxor, lejede jeg en ung æseldriver. Hans hvide æsel, der hed Rhamses, var kraftigere end de andre. Denne æseldriver hed Selim. Han var også kraftigere, slankere og smukkere end de andre æseldrivere. Han var femten år gammel. Hans øjne, hvis udtryk snart var blidt og snart vildt, strålede under et prægtigt slør af

lange sorte øjenvipper; hans brune ansigt havde form som en regelmæssig oval. Han gik barfodet i ørkensandet og bevægede sig på en måde, der fik en til at tænke på de krigsdanse, Bibelen taler om. Alle hans bevægelser var yndefulde, han var munter og indtagende som et ungt dyr. Mens han gik og prikkede Rhamses i ryggen med spidsen af sin stok, talte han med mig i korte sætninger. Hans sprog var en blanding af engelsk, fransk og arabisk. Han talte gerne om de rejsende, han havde været fører for. Han troede, at de alle var prinser og prinsesser; men hvis jeg spurgte ham ud om hans forældre eller kammerater, tav han med en ligegyldig mine, som om det kedede ham. Når han plagede mig for at få mig til at love ham et eller andet, antog hans snøvlende stemme et kælent tonefald. Han kunne udtænke en sindrig list og ødsle med bønner for at få en cigaret. Da han havde lagt mærke til, at jeg syntes godt om, at æseldriverne behandlede deres dyr venligt, kyssede han Rhamses på mulen, når jeg så på det, og når vi holdt hvil, dansede han rundt med den. Han viste sig undertiden meget snild til at opnå, hvad han ønskede. Men han var alt for tankeløs til nogen sinde at vise den mindste taknemmelighed for, hvad han havde fået. Han ville gerne have piastre; men han brændte endnu mere af begærlighed efter alle slags småting, der glimrer, og som let lader sig skjule, såsom guldnåle, ringe, manchetknapper og nikkelkæder.

Når han så en guldkæde, gik der et skær af henrykkelse hen over hans ansigt.

Den følgende sommer blev den mest anstrengende tid i mit liv. Der var udbrudt en koleraepidemi i Nedre-Ægypten. Jeg løb omkring i byen fra morgen til aften i en luft, der glødede af

hede. Sommervarmen i Cairo er altid overvældende for europæerne, og det var de hedeste uger, jeg endnu havde oplevet. En dag hørte jeg, at Selim var blevet stillet for de indfødtes domstol i Cairo og var blevet dømt til døden. Han havde myrdet et fellahbarn, en lille pige på ni år, for at stjæle hendes ørenringe. Bagefter havde han kastet hende i en brønd. De blodplettede ringe var blevet fundet under en stor sten i Kongernes Dal. Det var den slags råt forarbejdede smykker, som de nubiske nomader udhamrer af engelske og franske mønter. Man sagde, at Selim ganske sikkert ville blive hængt, da barnets moder nægtede at tage imod en pengebøde. Khediven har ikke benådningsret. Morderen kan efter den muhamedanske lov kun købe sit liv, hvis offerets slægtninge vil modtage en sum penge som soning for drabet. Jeg var alt for optaget til at tænke på den sag. Jeg forklarede mig med lethed, at den listige, men tankeløse Selim, der både var indsmigrende og ufølsom, havde leget med den blide pige, revet hendes ørenringe af, dræbt hende og skjult hende. Snart tænkte jeg ikke mere på det. Fra det gamle Cairo bredte epidemien sig også til de europæiske kvarterer. Jeg behandlede mellem tredive og fyrre syge om dagen, og jeg gav dem alle rigelige indsprøjtninger. Tilmed led jeg af en leversygdom, jeg var afkræftet af blodmangel og nær ved at segne af træthed. For at skåne mine kræfter måtte jeg hvile mig lidt ved middagstid. Jeg lagde mig efter frokost i den indre gård i mit hus, og der nød jeg en times tid den dybe, friske skygge, der kun kendes i Afrika. En dag, da jeg således lå på min løjbænk i gården og var i færd med at tænde en cigaret, så jeg Selim komme. Med sin smukke arm, der var brun som bronze, løftede han det tæppe,

der hang for døren, og nærmede sig til mig i sin blå dragt. Han talte ikke, men smilede med sit på én gang uskyldige og barske smil. Mellem hans mørkerøde læber så jeg hans skinnende hvide lænder. Hans øjne, der overskyggedes af de lange øjenvipper, lyste af begærlighed efter mit ur, som lå på bordet.

Jeg tænkte, at han havde set sit snit til at flygte fra fængslet, og jeg forundrede mig over det. Ikke fordi fangerne bliver strengt bevogtet i de orientalske fængsler. Mænd og kvinder, heste og hunde går omkring mellem hinanden i dårligt aflukkede gårde under bevogtning af en soldat, der er bevæbnet med en stok. Men muhammedanerne føler sig aldrig fristet til at undfly deres skæbne. Selim lagde sig på knæ med et bønfaldende udtryk. Han nærmede sine læber til min hånd for at kysse den efter gammel skik og brug. Jeg kan bevise, at jeg ikke sov, og at synet må have været meget kortvarigt. Da Selim forsvandt, lagde jeg nemlig mærke til, at der var ild i min cigaret, og at den endnu ikke havde afsat nogen aske."

"Var han død, da De så ham?" spurgte Nanteuil.

"Nej," svarede doktoren. "Jeg hørte nogle dage efter, at Selim sad i fængslet og flettede små kurve eller legede timevis med en rosenkrans af glaskugler. Når der kom europæiske besøgende, bad han dem smilende om en piaster, mens han betragtede dem med et par blide, kælne øjne, der forbavsede dem. Den muhamedanske retfærdighed er langsom: han blev først hængt seks måneder senere. Ingen, ikke engang han selv, skænkede det synderlig opmærksomhed. Jeg var den gang i Europa."

"Og siden har han ikke vist sig?"

"Nej, aldrig."

Nanteuil betragtede ham skuffet.

"Jeg troede, han havde vist sig efter sin død. Den gang han var i fængsel, er det ganske sikkert, at De ikke kunne se ham hos Dem, og at det hele kun var indbildning."

Doktoren, der forstod Félicies tanke, skyndte sig at svare:

"Tro mig, lille Nanteuil, genfærdene af de døde er ikke mere virkelige end genfærdene af de levende."

Uden at lægge mærke til, hvad han sagde, spurgte hun om det virkelig var på grund af hans leversygdom, at han havde haft et syn. Han svarede, at han antog, at fordøjelsesorganernes slette tilstand, almindelig træthed og en tilbøjelighed til blodkongestioner havde disponeret ham dertil.

"Desuden tror jeg, at der var en mere øjeblikkelig grund," tilføjede han. "Når jeg lå på min løjbænk, havde jeg hovedet meget lavt. Jeg løftede det for at tænde en cigaret og lod det atter straks falde tilbage. Denne stilling begunstiger særlig hallucinationer. At lægge sig ned med tilbagebøjet hoved er undertiden tilstrækkeligt til at fremkalde både syns og hørelseshallucinationer. Derfor råder jeg Dem til, barn, at sove med en skråpude og en stor hovedpude."

Hun gav sig til at le.

"Som moder altså! … nok så majestætisk."

Så slog hun pludselig over i en anden tankegang:

"Hør, sig mig Socrates, hvorfor så De nu netop den fæle fyr, fremfor nogen anden? De havde blot lejet et æsel af ham. De tænkte ikke mere på ham. Og så kom han. Det er dog underligt."

"De spørger mig, hvorfor jeg netop så ham fremfor nogen anden? Det er meget vanskeligt for mig at sige. Ofte er vore hallucinationer sammenknyttede med vore inderste tanker og

fremstiller dem for os; undertiden står de slet ikke i forbindelse med dem, men viser os noget helt uventet."

Han opmuntrede hende på ny til ikke at lade sig skræmme af sine syner.

"De døde går ikke igen; når en af dem viser sig for Dem, kan De være overbevist om, at De ser et foster af Deres egen hjerne."

"Kan De garantere mig, at der intet findes efter døden?" spurgte hun.

"Efter døden findes intet, som De behøver at frygte, barn."

Hun rejste sig, tog sin taske og sit manuskript, rakte doktoren hånden og sagde:

"De tror nu ikke på noget, gamle Socrates."

Han holdt hende et øjeblik tilbage i entreen og bad hende om at skåne sig, at føre et roligt, styrkende liv og hvile ud en gang imellem.

"Hvis De tror, det er let i vor stilling! I morgen har jeg en prøve i foyeren, en prøve på scenen og en kjole, jeg skal prøve. I aften skal jeg spille. Og det liv har jeg nu ført i over et år."

10

Under de høje hvælvinger, hvis tomme rum er forbeholdt opstigende bønner, bølgede en broget skare af menneskelige væsener.

Der stod de alle ved foden af katafalken, som var omgivet af lys og dækket af blomster. Der var Durville, gamle Maury, Delage, Vicar, Destrée, Leon Clim, Valroche, Amau, Regnard, Pradel og Romilly og regissøren Marchegay. Der knælede alle damerne, sortklædte, som elegier, fru Ravaud, fru Doulce, Ellen Midi, Duvernet, Herschell, Falempin, Stella, Marie-Claire, Louis Dalle, Fagette, Nanteuil. Nogle læste i deres messebøger, enkelte græd. Alle mødte i det mindste ved deres kammerats kiste med nedslåede øjenlåg og kinder, der var blege af morgenkulden. Journalister, skuespillere, dramatiske forfattere, teatrets håndværkere, nogle med hele deres familie, samt en skare nysgerrige, fyldte skibet.

Koret istemmede *Kyrie eleison*s klagende toner; præsten kyssede alteret, vendte sig om mod mængden og sagde:

"*Dominus vobiscum*."

Romilly kastede et blik ud over forsamlingen:

"Chevalier har et godt publikum."

"Se engang på Louise Dalle," sagde Fagette. "For at det skal se ud, som om hun er i sorg, har hun taget en regnfrakke på af sort gummi."

Doktor Trublet havde holdt sig lidt tilbage sammen med Pradel og Constantin Marc.

Med sagte stemme fremsatte han som sædvanlig nogle moraliserende bemærkninger.

"Læg mærke til, sagde han, at på alteret og omkring kisten brænder der i stedet for vokslys små væger, der er anbragt i noget som ligner billardkøer. Således ofrer man Herren lampeolie i stedet for nye vokslys. De fromme fædre, der lever under kirkens hellige tag, har altid været tilbøjelige til at begå sådanne småbedragerier over for Gud. Det er ikke mig, der har gjort den iagttagelse; det er vist Renan."

Præsten, der stod til højre for alteret, læste med sagte stemme:

"*Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent.* Note 2)"

"Hvem skal nu overtage Florentins rolle?" spurgte Durville Romilly.

"Regnard; han vil ikke gøre det dårligere end Chevalier."

Pradel trak Trublet i ærmet:

"Doktor Socrates, vil De ikke sige mig, om De som videnskabsmand og fysiolog finder alvorlige vanskeligheder for den antagelse, at sjælen er udødelig?"

Han stillede dette spørgsmål som en praktisk mand, der er overvældet af forretninger og har brug for en privat oplysning.

"De ved nok, kære ven," svarede Trublet, "hvad Cyranos fugl sagde om den sag. En dag hørte Cyrano de Bergerac to fugle tale sammen i et træ. Den ene sagde: 'Fuglenes sjæl er udødelig.' 'Det er der ingen tvivl om,' svarede den anden. 'Men hvad der er ubegribeligt, det er, at væsener, som hverken har næb eller fjer, som ikke har vinger, og som går på to ben, tror, at de har en udødelig sjæl ligesom fuglene'."

"Det er lige meget," sagde Pradel, "når jeg hører et orgel, bliver jeg pokkers from."

"*Requiem æternam dona eis, Domine* [Note 3)]."

Den berømte forfatter til "*La nuit du 23. octobre 1812*" viste sig i kirken. I samme øjeblik var han alle vegne på én gang, i skibet, i våbenhuset og i koret. Ligesom Haltefanden på sin krykke, skulle man tro, at han fløj over hovederne på folk. I løbet af et øjeblik nåede han fra den deputerede Morlat, der som fritænker var blevet uden for kirken, hen til Marie-Claire, der lå på knæ ved katafalken. I samme sekund hviskede han hurtigt alle nogle ord i øret:

"Pradel, begriber De den fyr, der opgiver sin rolle, en udmærket rolle, og går hen og tager livet af sig?

Han skyder sig en kugle for panden to dage før premieren. Han tvinger os til at holde en ny prøve og sinker os otte dage. Den idiot. Han var bandsat uheldig. Men man må lade fyren, at han sprang godt. Vi holder prøve i dag klokken to, bedste Romilly. Sørg for, at Regnard har afskriften af sin rolle med og forstår at klatre på tagene. Når bare han ikke forsvinder mellem hænderne på os ligesom Chevalier. Hvis han nu også gik hen og tog livet af sig! Ja, le blot ikke. Der hviler en ulykkelig skæbne over visse roller. For eksempel gondolieren Sandro i min '*Marino Faliero*'. Han brækker armen ved generalprøven. Jeg får en anden Sandro. Han forvrider foden ved den første opførelse. Jeg får en tredje, han får tyfus. Kære lille Nanteuil, jeg skal betro Dem en glimrende rolle, når De kommer til *Théâtre-Français*. Men jeg har svoret højt og helligt, at jeg ikke mere vil lade ét eneste stykke opføre på dette teater."

Pludselig gjorde han sine kolleger opmærksom på Racines gravsten, der var anbragt i muren under den lille dør til højre i koret.

Som pariser interesserede han sig for sin bys gamle minder og gav sig derfor til at fortælle stenens historie; han sagde, at digteren efter eget ønske var blevet begravet i Port-Royal-des-Champs ved fodenden af Hamons grav. Efter klostrets og gravenes ødelæggelse var kongens sekretær og kammerjunker, *messire* Jean Racines lig uden æresbevisninger af nogen art blevet transporteret til Saint-Etienne-du-Mont. Gravstenen bar under ridderhjelmen og skjoldet med sølvsvanen en indskrift, som var forfattet af Boileau og oversat på latin af Dodart. Han fortalte, at den var blevet benyttet som gulvflise i koret i den lille kirke i Magny Lessart. Her var den blevet fundet 1808.

"Her er den," tilføjede han. "Den var slået i seks stykker, og navnet Racine var opslidt af bøndernes sko. Nu er brudstykkerne blevet sat sammen; de bogstaver, der manglede, er blevet tilføjet." Han udbredte sig med sin sædvanlige livlighed og ordrigdom om dette emne. Af sin uhyre hukommelse fremdrog han en mængde interessante fakta og morsomme småtræk, der gav historien og arkæologien liv og farve. Han sprudlede snart af beundring, snart af vrede. Hans ivrighed dannede en skarp modsætning til stedets alvor og den højtidelige handling.

"Jeg gad ellers nok vide, hvad det er for nogle dumme fuskere, der har anbragt stenen i den mur. '*Hic jacet nobilis vir Johannes Racine*' [Note 4)]'. Der er ikke sandt. De lader den brave Boileaus gravskrift lyve. Racines lig ligger ikke på dette sted. Det er

blevet lagt i det tredje kapel til venstre for indgangen. De idioter."

Pludselig blev han rolig og pegede på Pascals gravsten:

"Den stammer fra augustinernes museum. Der kan aldrig holdes lovtaler nok over Lenoir, som under Revolutionen samlede og opbevarede ..."

Han holdt på stående fod endnu en forelæsning over gravstenenes arkæologi, mere glimrende end den første, gjorde Pascals historie til et morsomt og skrækkeligt drama og forsvandt. Han havde opholdt sig ti minutter i kirken.

De dybe toner af "*Dies iræ*" brusede som et uvejr hen over alle disse hoveder, der var opfyldt af verdslige bekymringer og profane ønsker.

> Mors stupebit et natura
> quum resurget creatura
> judicanti responsura. [Note 5)]

"Sig mig, Dutil, hvordan har den lille Nanteuil, der er så smuk og intelligent, kunnet indlade sig med en så tarvelig fyr som Chevalier?"

"Deres ukendskab til kvindehjerter forbavser mig."

"Herschell var kønnere, da hun havde brunt hår."

> Qui Mariam absolvisti
> et latronem eksaudisti.
> mihi quoque spem dedisti [Note 6)].

"Jeg må hen at spise frokost."

"Kender De nogen, der står i forbindelse med ministeren?"

"Durville gør lykke. Han puster som en sælhund."

"Sørg for, at der kommer en lille bemærkning ind i bladene om Marie Falempin. Jeg forsikrer Dem, hun var henrivende i '*Les Trois Magots*'."

> Inter oves locum presta
> et ab hædis me sequestra,
> statuens in parte dextra [Note 7)].

"Det er altså for Nanteuils skyld, han har skudt sig en kugle for panden. Hun er et lille tossehoved, der ikke er et skud krudt værd."

– Præsten hældte vin og vand i kalken og sagde:

"*Deus qui humanæ substantiæ dignitatem mirabiliter condidisti* ... [Note 8)]"

"Er det virkelig sandt, doktor, at han har skudt sig, fordi Nanteuil ikke ville have mere med ham at gøre?"

"Han har skudt sig," svarede Trublet, "fordi hun holdt af en anden. Med stærk sanselighed følger undertiden sindssyge og melankoli."

"De kender ikke skuespillerne, doktor Socrates," sagde Pradel. "Han har skudt sig for at vække opsigt, ikke for andet."

"Det er ikke alene skuespillere," sagde Constantin Marc, "der føler en uimodståelig trang til for enhver pris at henlede opmærksomheden på sig. Sidste år da der blev tærsket på maskine hjemme i Saint-Bartholomé, var der en trettenårs dreng, der stak sin arm ind i maskineriet og fik den knust op til skulderen. Lægen, der havde sat den af, spurgte ham en dag, hvorfor han havde lemlæstet sig sådan. Drengen tilstod, at det var for at vække opmærksomhed."

Nanteuil stod med tørre øjne og sammenbidte læber. Hun stirrede stift på det sorte klæde, der dækkede kisten. Utålmodig

ventede hun på, at der skulle være anvendt så meget vievand og så mange vokslys og latinske bønner på den døde, at han fromt ville finde sig i sin skæbne og forsvinde for bestandig. Hun havde set ham igen sidste nat, og hun antog, at han var kommet, fordi præsterne endnu ikke havde holdt dødsmessen over ham. Så tænkte hun på, at hun også en gang skulle dø. Hun ville blive lagt i en kiste under et sort klæde ligesom denne mand. Hun kom til at ryste af rædsel og lukkede øjnene. Hendes livsfølelse var så stærk, at hun forestillede sig døden som et forfærdeligt liv. I sin angst for at dø gav hun sig til at bede om et langt liv. Hun knælede ned med bøjet hoved; hendes yppige, askeblonde hår faldt ned over hendes pande, og med bodfærdigt, men dog helt verdsligt sind læste hun i sin messebog ord, som hun ikke forstod, men som alligevel beroligede hende:

"Herre Jesus Kristus, ærens konge, befri alle de troende dødes sjæle fra Helvedes pinsler og Afgrundens dyb. Fri dem ud af løvens gab. Lad ikke Helvede opsluge dem og lad dem ikke styrte ned i det yderste mørke; men lad St. Michael, englenes fyrste, føre dem til det hellige lys, som du har lovet Abraham og hans afkom."

I det øjeblik hostien løftedes i vejret, gennemtrængtes de tilstedeværende af en ubestemt følelse af den hellige handlings højtidelighed. De ophørte med deres private samtaler og var tilsyneladende andægtige. Og mens orgelet tav, og man kun hørte lyden af den lille klokke, som et barn ringede med, bøjedes alle hoveder. Men da messen var endt efter oplæsningen af det sidste evangelium, og da præsten, fulgt af sine akolytter, nærmede sig katafalken under afsyngelsen af et

Libera, gik der en befriende bevægelse gennem skaren. Man puffede lidt til hinanden, idet man defilerede forbi kisten. Den knælende stilling havde fremkaldt en følelse af fromhed, sørgmodighed og anger hos kvinderne; men da de mødtes under forbidefileringen vendte de tilbage til deres sædvanlige forestillingskreds. De udvekslede bemærkninger indbyrdes eller med mændene.

"De har vel hørt," sagde Ellen Midi til Falempin, "at Nanteuil skal til *Théâtre-Français*?"

"Det er da ikke muligt!"

"Kontrakten er underskrevet."

"Hvordan har hun opnået det?"

"Sikkert ikke ved at spille komedie," svarede Ellen og begyndte at fortælle en skandalehistorie.

"Pas på," sagde Falempin, "hun er lige bag ved dig."

"Ja, jeg ser det nok. Finder du ikke, det er frækt af hende at komme herhen?"

Marie-Claire hviskede en særlig god nyhed til Durville:

"Man siger, at han har begået selvmord; men det er ikke sandt. Han har aldeles ikke begået selvmord. Og beviset for det er, at han bliver kirkeligt begravet."

"Hvordan er han da død?" spurgte Durville.

"Hr. de Ligny overraskede ham sammen med Nanteuil og skød ham så."

"Hvad for noget!"

"Jeg forsikrer dig, at jeg er rigtigt underrettet."

Samtalen blev livligere og fortroligere.

"Er De der, gamle landstryger!"

"Indtægten falder allerede."

"Stella har fået sytten deputerede, hvoraf ni sidder i Finansudvalget, til at anbefale sig."

"Jeg havde dog sagt til Herschell: 'Lille Bocquet er ikke noget for Dem. De skal have en mand med karakter'."

Da ligbærerne bar kisten ud af kirkens hoveddør, faldt vintersolens smukke stråler på kvindernes ansigter og på roserne, der dækkede kisten. Uden for kirken havde nogle studenter fra de forskellige fakulteter stillet sig op i to rækker for at få de bekendte ansigter at se. Nogle små arbejdersker fra værkstederne i nærheden stod to og to med hinanden om livet og studerede skuespillerindernes dragter. Og lige op ad våbenhuset stod to vagabonder på deres ømme fødder. Det var af den slags, der er vant til at leve under åben himmel, hvad enten vejret er godt eller dårligt. De så sig langsomt om med sløve blikke, mens en kollega begejstret betragtede det rødgyldne hår, der som flammer snoede sig om Fagettes nakke.

Hun var standset på det øverste trin foran døren, hvor hun stod og talte med Constantin Marc og nogle journalister:

"Hr. de Ligny? Han var en stadig gæst hos mig, længe før han kendte Nanteuil. Han kunne sidde og se på mig i timevis med lidenskabelige øjne uden at vove at sige noget til mig. Jeg så gerne, at han kom, for han havde en behagelig måde at optræde på. Man må lade ham, at han har et fint væsen. Han viste sig i høj grad tilbageholdende. Endelig en dag erklærede han, at han var dødelig forelsket i mig. Jeg svarede ham, at da han talte alvorligt til mig, ville jeg gøre det samme over for ham. Det var mig en virkelig sorg at se ham i den tilstand. Det gjorde mig meget ondt, hver gang noget sådant hændte; men jeg var en alvorlig kvinde, jeg havde taget mit parti i livet, og jeg kunne

ikke gøre noget for ham. Han var fortvivlet og erklærede, at han ville rejse til Konstantinopel og ikke komme tilbage mere. Han kunne hverken bestemme sig til at blive eller til at rejse. Han blev syg. Nanteuil, som troede, at jeg holdt af ham, og at jeg ville holde på ham, gjorde sig al mulig umage for at tage ham fra mig. Hun viste sig aldeles tåbelig imødekommende over for ham. Jeg fandt hende undertiden latterlig; men De kan nok tænke Dem, at jeg ingen hindringer lagde hende i vejen. På sin side besvarede hr. de Ligny Nanteuils tilnærmelser meget tydeligt. Jeg tænker, det var for at ærgre og trodse mig eller for at gøre mig jaloux. På den måde kom de i lag med hinanden, og jeg var henrykt. Nanteuil og jeg er de bedste venner af verden."

Fru Doulce gik langsomt ned ad trinnene mellem de to rækker af nysgerrige. Hun bildte sig ind, at hun hørte mængden mumle: "Der er fru Doulce."

I forbigående fik hun fat i Nanteuil, som hun trykkede ind til sig. I et anfald af kristenkærlighed kastede hun sit overstykke om hende og sagde hulkende:

"Forsøg at bede, mit barn, og tag denne medalje. Den er velsignet af paven. Det er en dominikaner, der har givet mig den."

Fru Nanteuil kom sidst ud. Hun var lidt forpustet, men var kommet til at se yngre ud, siden hun igen var blevet forelsket.

Durville trykkede hendes hånd:

"Stakkels Chevalier," mumlede han.

"Han var ikke nogen slet natur," svarede fru Nanteuil. "Men han manglede takt. En mand, der er vant til at bevæge sig i verden, tager ikke livet af sig på den måde. Han havde ingen opdragelse."

Ligvognen satte sig i bevægelse i Pantheons mægtige skygge og kørte ned ad Rue Saufflet med dens boghandlerbutikker. Chevaliers kammerater, teatrets funktionærer, direktøren, doktor Socrates, Constantin Marc, nogle journalister og en del nysgerrige fulgte. De gejstlige og skuespillerinderne tog plads i vognene. Nanteuil kørte sammen med Fagette, skønt fru Doulce havde frarådet hende at tage med.

Vejret var smukt, og passiaren gik fortroligt bag ligvognen.

"Den kirkegård ligger jo pokker i vold."

"Montparnasse? Det er en halv times vej i det højeste."

"Du ved vel, at Nanteuil er engageret til *Théâtre-Français*?"

"Skal vi have prøve i dag?" spurgte Constantin Marc Romilly.

"Ja, klokken tre, i foyeren. Vi prøver til klokken fem. I aften skal jeg spille; på søndag skal jeg spille både til formiddagsforestilling og om aftenen. Vi skuespillere er aldrig færdige. Vi må altid hænge i, altid stå på pinde."

Digteren Adolphe Meunier lagde sin hånd på hans skulder:

"Hvordan har De det, Romilly?"

"Og De, Meunier? Altid slider man med det samme sisyfosarbejde. Og det kunne endda være. Men udfaldet afhænger ikke blot af os. Hvis stykket er dårligt og falder til jorden, bliver alt, hvad vi har lagt i det, vort arbejde, vort talent, et helt stykke af os selv til intet med det samme. Jeg har set meget styrte sammen på den måde. Hvor ofte er stykket ikke segnet under mig ligesom en ussel krikke og har kastet mig til jorden. Når man endda kun blev straffet for sine egne fejl."

"Hør, kære Romilly," svarede Meunier ivrigt, "tror De ikke, at vor, jeg mener de dramatiske forfatteres skæbne, afhænger lige så meget af skuespillerne som af os selv? Tror De aldrig, det

hænder, at de ved deres uforstand og kejtethed får et værk til at falde til jorden, som var i begreb med at hæve sig til en høj flugt. Må vi ikke ligesom Cæsars soldat gribes af uro og angst ved den tanke, at vor skæbne ikke er sikret ved vort eget værd. Den afhænger også af dem, der kæmper sammen med os."

"Sådan er livet," sagde Constantin Marc. "Ved alt, hvad vi foretager os, alle vegne og altid må vi bøde for andres fejl."

"Det er kun alt for sandt," svarede Meunier, der nylig havde oplevet, at hans lyriske drama "*Pandolphe et Clarimonde*" ikke var slået an. "Men denne uretfærdighed oprører os."

"Det bør den aldeles ikke gøre," svarede Constantin Marc. "Der er en hellig lov, som styrer verden, som vi bør adlyde, og som vi bør ære. Det er uretfærdigheden, den ærværdige, hellige uretfærdighed. Den velsignes over alt under navn af lykke, held, geni, nåde. Det er svaghed ikke at erkende den og ære den under dens sande navn."

"Det er noget besynderligt noget, De siger der," sagde den blide Meunier.

"Tænk Dem om," sagde Constantin Marc. "Også De hører til uretfærdighedens parti, fordi De stræber efter at vinde ære, og fordi De meget fornuftigt vil ødelægge Deres konkurrenter. Det er et naturligt, retfærdigt og lovligt ønske. Kender De noget tåbeligere og afskyeligere end de mennesker, der har opstillet krav om retfærdighed? Den offentlige mening, der dog ikke er meget intelligent, og den almindelige sunde sans, der dog ikke er nogen højere sans, har forstået, at de handlede stik imod naturens, samfundets og livets love."

"Ja vist," sagde Meunier, "men retfærdigheden ..."

"Retfærdigheden er kun til i nogle tåbers drømme. Uretfærdigheden er selve Guds tanke. Læren om arvesynden ville alene være tilstrækkelig til at gøre mig til kristen. Læren om nåden indeholder i sig alle guddommelige og menneskelige sandheder."

"Er De troende?" spurgte Romilly i en ærbødig tone.

"Jeg er det ikke, men jeg ville ønske jeg var det. Jeg betragter troen som det største gode, man kan besidde i denne verden. I Saint-Bartholomé går jeg til messe hver søndag og helligdag. Jeg har ikke én eneste gang hørt præsten prædike uden at sige til mig selv: Jeg ville give alt, hvad jeg har, mit hus, mine marker, mine skove, for at være lige så dum som det dyr der."

Michel, den unge maler med kunstnerskægget, sagde til teatermaler Roger:

"Den stakkels Chevalier var en mand med ideer; men de var ikke alle lige gode. En aften kom han strålende og næsten forklaret ind i ølstuen og satte sig ved siden af os. Mens han drejede sin gamle filthat mellem sine lange, røde fingre, udbrød han: 'Jeg har opdaget den rette måde at spille dramaer på. Hidtil har nemlig ingen kunnet spille dramaer.'

Og så fortalte han os sin opdagelse:

'Jeg kommer fra Deputeretkammeret. Jeg måtte kravle helt op til den øverste del af tilhørerpladsen. Jeg så de deputerede myldre som sorte insekter på bunden af en brønd. Pludselig gik en lille, firskåren mand op på talerstolen. Han så ud, som han bar en sæk kul på sin ryg. Han satte hænderne i siden og knyttede dem. Han var højst komisk. Hans accent var sydfransk og han gjorde mange fejl i betoningen. Han talte om arbejderne, om proletarerne og den sociale retfærdighed. Det

var glimrende. Hans stemme, hans bevægelser greb én i sjælens inderste. Salen var nær styrtet sammen under det bragende bifald. Jeg sagde til mig selv: Hvad han gør, vil jeg gøre på teatret, og endnu bedre end han. Jeg, der er komisk skuespiller, vil spille dramaer. De store roller i dramaet må, for at gøre deres fulde virkning, spilles af en komisk skuespiller, men af en, der har sjæl.' Og den stakkels fyr troede, at han havde opfundet en ny kunst. 'I skal bare se,' sagde han."

På hjørnet af Boulevard Saint-Michel nærmede en journalist sig til Meunier:

"Er det sandt, at Robert de Ligny har været dødelig forelsket i Fagette?"

"Hvis han er forelsket i hende, har han ikke været det ret længe. For fjorten dage siden sagde han til mig i teatret: 'Hvad er det for en lille blond dame?' og pegede på Fagette."

"Jeg ved ikke, hvorfra den lyst, vi har til at bagtale menneskeheden, stammer," sagde reporteren ved et aftenblad til reporteren ved et morgenblad. "Jeg er tværtimod forbavset over de mange brave mennesker, som jeg opdager. Det er, som folk skammer sig over det gode, de gør, og skjuler deres opofrende og ædelmodige handlinger. Er det ikke også Deres mening?"

"Hver gang jeg," svarede reporteren ved et morgenblad, "af en fejltagelse har åbnet en dør, både i egentlig og uegentlig forstand, har jeg opdaget en skændsel, som jeg ikke havde gjort mig nogen forestilling om. Hvis samfundet pludselig blev krænget som en handske, og man fik det indvendige at se, ville vi alle dåne af afsky og rædsel."

"Jeg har i sin tid kendt Chevaliers onkel, der boede ude i Montmartre," sagde Roger til kunstmaler Michel. "Han var fotograf og gik klædt som astrolog. Det var et gammelt tossehoved, som altid sendte den ene kundes fotografi til den anden. Kunderne protesterede, men dog ikke alle. Der var endog nogle, der syntes, at billederne lignede."

"Hvad er der blevet af ham?"

"Han gik fallit, og så hængte han sig."

På Boulevard Saint-Michel benyttede Pradel, der gik ved siden af Trublet, sig igen af lejligheden til at forhøre sig om sjælens udødelighed og menneskets skæbne efter døden. Han fik ikke noget svar, der forekom ham tilstrækkelig bestemt, og han blev ved at gentage: "Jeg gad dog nok vide det."

Hvortil doktor Socrates svarede:

"Menneskene er ikke skabt til at vide, menneskene er ikke skabt til at forstå. De har ikke de evner som er nødvendige til det. Et menneskes hjerne er større og rigere på vindinger end en gorillas hjerne; men den ene er ikke væsentligt forskellig fra den anden. Vore højeste tanker og vore mest omfattende systemer vil aldrig blive andet end en glimrende udvidelse af de forestillinger, der kan rummes i en abes hoved. Det, vi ved fremfor hunden om verdens indretning, morer os og smigrer os; men i og for sig er det kun lidt, og vore illusioner vokser med vor viden."

Men Pradel var ikke længere opmærksom. Han gik og hørte sig i den tale, han skulle holde ved Chevaliers grav.

Da ligtoget drejede ind i Avenue de l'Observatoire med dens blomsterløse græsplæner, standsede sporvognen af ærbødighed for døden og lod toget passere.

Trublet gjorde en bemærkning i den anledning:

"Menneskene viser agtelse for døden," sagde han, "fordi de med rette mener, at hvis det er agtværdigt at dø, er enhver sikker på at blive agtværdig i det mindste i den henseende."

Skuespillerne talte bevæget om Chevaliers død. Med hemmelighedsfuld mine og dyb stemme afslørede Durville hele dramaet:

"Det er ikke noget selvmord. Det er en forbrydelse, begået i lidenskab. Ligny overraskede Chevalier sammen med Nanteuil. Han affyrede syv revolverkugler imod ham. To kugler ramte vor ulykkelige kammerat i hovedet og brystet, fire gik uden om, og den femte strejfede Nanteuil under det venstre bryst."

"Er Nanteuil såret?"

"Let."

"Bliver Ligny anklaget?"

"Sagen bliver dysset ned, og det gør man ret i. Men jeg er nøjagtigt underrettet."

Skuespillerinderne i vognen drøftede også forskellige rygter.

"Han har skudt sig med en revolver i brystet," sagde Falempin. "Men han var kun såret. Lægen har sagt, at hvis han var blevet taget under behandling i tide, kunne han være reddet, men de har ladet ham ligge blødende på gulvet."

Og fru Doulce sagde til Ellen Midi:

"Jeg har mange gange stået ved et dødsleje. Så lægger jeg mig på knæ og beder. Og jeg føler mig straks gennemtrængt af en himmelsk fred."

"De er lykkelig," svarede Ellen Midi.

Da toget kom til enden af Rue Campagne-Premiere og bevægede sig hen over de brede, grå boulevarder, fik alle en

følelse af, hvor lang den tilbagelagte vej havde været, og hvor sørgelig en gang, de gik. De følte, at bag denne kiste havde de overskredet livets grænser, og at de var hos de døde. På højre hånd var der den ene forretning efter den anden med marmortavler og kranse, opstillinger af potteplanter og udsalg af al slags tilbehør til grave: zinkjardinerer, cementkranse af evighedsblomster og gibsengle. Bag den lave kirkegårdsmur på venstre hånd så man de hvide kors hæve sig mellem lindenes nøgne toppe. Overalt indåndede man med det hvide støv en fornemmelse af dødens nærhed, den dagligdags regelmæssige død, som byen og staten har under deres bestyrelse, og som kun i ringe grad forskønnes af familiernes pietetsfølelse.

Ligtoget drejede ind imellem to tunge stenpiller, der foroven endte i vingede timeglas. Vognen med kisten kørte langsomt frem over sandet, der skrattede i stilheden. Her mellem de dødes boliger syntes den dobbelt høj. Følget læste berømte navne på gravene eller betragtede en statue af en ung pige, der sad med en bog i hånden. Gamle Maury studerede de afdødes alder på ligstenene. Han blev bedrøvet, når han læste en gravskrift, der kun fortalte om et liv af kort varighed. Det anså han for et dårligt varsel. Men når han traf døde, der udmærkede sig ved deres høje alder, glædede han sig ved håbet om, at han sandsynligvis havde lang tid tilbage at leve i.

Ligvognen standsede midt i en sideallé. Gejstligheden og kvinderne stod af vognene. Delage tog den skikkelige fru Ravaud, der var ved at blive lidt svær, i sine arme og løftede hende ned fra vogntrinet. Pludselig gjorde han hende en kærlighedserklæring halvt for spøg og halvt for alvor. Hun var ikke mere ung; hun havde en teaterfortid på et halvt

århundrede. Delage, der var 25 år, fandt hende uhyre gammel. Men alt mens han talte hviskende til hende, ophidsede han sig selv, satte sig i hovedet, at han ville have hende, blev oprigtig og attråede hende virkelig, af en vis pervers nysgerrighed, af forvisningen om, at han var i stand til at gøre det, måske også med en køn, ung mands umiddelbare instinkt. Han havde oprindelig forlangt noget, som han ikke ønskede; men nu begyndte han at ønske, hvad han havde forlangt. Fru Ravaud fjernede sig hurtigt både harmfuld og smigret.

Kisten blev båret hen ad en smal vej med dværgcypresser på siderne, mens præsten og kordrengene fremmumlede bønner:

"In paradisum deducant te Angeli, in tuo adventu suscipiant te Martyres et perducant te in civitatem sanctam Jerusalem, Chorus Angelorum te suscipiat et cum Lazaro, quondam paupere, aeternam habeas requiem." Note 9)

Den banede vej hørte snart op. Kisten blev båret hurtigt af sted, fulgt af præsten og kordrengene. For at vinde med måtte følget sprede sig, springe over stene, der lå på jorden, og løbe om mellem monumenter og søjler. Snart blev den døde borte, snart fandt man ham igen. Nanteuil var urolig og hurtig i sine bevægelser. Hun fulgte ivrigt efter kisten. I hånden holdt hun sin messebog, og nederdelen lod hun slæbe. Den hang fast i gitrene og fejede hen over de tørre kranse, så evighedsblomsternes hoveder blev siddende på den. Endelig mærkede de forreste den skarpe lugt af frisk jord, og stående på de omliggende fliser så de graven, i hvilken kisten nedsænkedes.

Skuespillerne havde rundhåndet betalt omkostningerne ved begravelsen. De havde hver givet et bidrag for at købe deres

kammerat så megen jord, som han behøvede, det vil sige to meter i fem år. Romilly havde i *Odéon*skuespillernes navn udbetalt 300 francs til begravelsesvæsenet eller nøjagtigere 301 francs og 80 centimer. Han havde endog tegnet et udkast til et monument, en brudt søjle, på hvilken der hang komiske masker. Men var der endnu ikke taget nogen bestemmelse.

Præsten velsignede graven, og kordrengene mumlede nogle responsorier:

"*Requiem æternam dona ei, Domine.*"

"*Et lux perpetua luceat ei.*"

"*Requiescat in pace.*"

"*Amen.*"

"*Anima ejus et animæ omnium fidelium defunctorum, per misericordiam Dei, requiescant in pace.*"

"*Amen.*"

"*De profundis ...* [Note 10)]"

Hver især stænkede vievand på kisten. Nanteuil fulgte alt med opmærksomhed, både bønnerne, jordpåkastningen og vievandsstænkningen. Til sidst lå hun på knæ ved et hjørne af graven og bad inderligt: "Vor fader, du som er i Himlen." Pradel gik hen til kanten af graven. Han erklærede, at han ikke ville holde nogen tale; men *Odéon*teatret kunne ikke lade en ung, afholdt skuespiller gå bort uden et ord til afsked.

"Jeg vil altså i den store skuespillerfamilies navn udtale de ord, der er i alles hjerter ..."

Skuespillerne stod omkring taleren i stillinger, der svarede til deres forskellige genre, og lyttede forstående. De lyttede med øre, mund, øje, arme og ben. De lyttede hver på sin måde med

ædel værdighed, åben ligefremhed, sorg eller oprørskhed, alt som det passede til deres specielle rollefag.

Nej, teaterdirektøren ville ikke uden et afskedsord skilles fra den dygtige skuespiller, som under sin alt for korte løbebane havde givet mere end forhåbninger.

"Den ildfulde, stemningsrige, urolige Chevalier gav de roller, han skabte, en særlig karakter, et bestemt fysiognomi. Vi har for få dage, jeg kunne sige, for få timer siden set ham påtrykke en bifigur mægtig kraft og virkningsfuldhed. Stykkets navnkundige forfatter sattes i den største forbavselse ved det. Chevalier var i begreb med at gøre lykke. Han havde den hellige ild. Der er blevet spurgt om grunden til hans grufulde død. Spørg ikke om den. Kunsten har dræbt ham. Chevalier er død af den dramatiske feber. Han er fortæret af den flamme, som langsomt brænder os alle op. Publikum ser ikke andet af teatret end smil eller tårer, der er lige så milde som smilene; men ak, det er en nidkær herre, der af sine tjenere fordrer en ubetinget hengivelse, en opofrelse af den smerteligste art, og som undertiden kræver sine ofre. Farvel, Chevalier, i alle dine kammeraters navn, farvel!"

Lommetørklæderne tørrede tårerne af. Skuespillerne græd af et oprigtigt hjerte; de græd over sig selv.

Følget spredtes efterhånden. Kun doktor Trublet blev ene tilbage på kirkegården med Constantin Marc. Han lod sit blik glide hen over de mange grave og sagde:

"Kan De huske denne udtalelse af Auguste Comte: 'Menneskeheden består af døde og levende. De døde er langt de talrigste. Det er vist; de døde er langt de talrigste.' På grund af deres mængde og det store arbejde, de har udført, er de de

stærkeste. Det er dem, der hersker; vi adlyder dem. Vore herrer findes under disse stene. Her er lovgiveren, der har givet den lov, som jeg må bøje mig for den dag i dag, arkitekten, der har bygget mit hus, digteren, der har skabt de illusioner, som endnu forvirrer os, taleren, der overbeviste os, før vi blev født, her er ophavsmanden til al vor viden, den sande så vel som den falske, til vor visdom og vore dårskaber. Her er de, de ubøjelige herrer, som ingen kan nægte lydighed. Hos dem er magten; i dem ligger spiren til fremtiden nu og bestandig. Hvad er en generation af levende mennesker i sammenligning med de utallige generationer af døde. Hvad er vor døgnvilje mod deres vilje, der virker gennem hundrede tusinde år? Kan vi så meget som gøre oprør imod dem? Vi har ikke engang tid til ikke at adlyde dem'."

"Nu har De nået Deres mål, doktor Socrates," udbrød Constantin Marc. "De opgiver fremskridtet, den nye retfærdighed, verdensfreden, den frie tanke. De bøjer Dem for traditionen. De godkender vore forfædres gamle vildfarelser, skikkelige uvidenhed og ærværdige uretfærdighed. De holder på den franske tradition, gammel skik og brug og forfædrenes autoritet."

"Hvad kalder De skik og brug og tradition?" spurgte Trublet; "hvad kalder De autoritet? Der er uforenelige traditioner, forskellige skikke og modsatte autoriteter. De døde påtvinger os ikke én vilje. De underkaster os modstridende viljer. Fortidens anskuelser, der tynger på os, er ubestemte og forvirrede. Idet de knuser os, tilintetgør de hinanden. Alle disse døde har ligesom vi levet i uklarhed og modsigelse. Enhver har til sin tid og på sin måde drømt livets drøm i had eller

kærlighed. Nu er det vor tur til at drømme denne drøm. Lad os gøre det med velvilje og glæde, hvis det er muligt, og lad os så gå hen at spise frokost. Jeg skal vise Dem en lille, rar beværtning i Rue Vavin. Det er Clemences. Hun laver kun én ret, men en vidunderlig ret, nemlig castelnandaryragout, som ikke må forveksles med cascasonneragout. Den sidste er ikke andet end almindelig lammeragout med rødder. Castelnanderyragout består af kogte gåselår, rødder, der har fået et foreløbigt opkog, flæsk og lidt pølse. For at blive god skal den koge længe over svag ild. Clemences ragout har kogt i over tyve år. Snart kommer hun gåselår eller flæsk, snart lidt pølse eller rødder i kasserollen; men det er bestandig den samme ragout. Grundlaget bliver tilbage, og dette gamle kostelige grundlag giver den en saft og kraft, som minder om de ravfarvede kvindelegemer på gamle venetianske maleres billeder. Kom, så skal De få Clemences ragout at smage."

11

Da Nanteuil havde endt sin bøn, hoppede hun ind i en vogn uden at høre på Pradels tale og kørte afsted for at træffe Robert de Ligny, der ventede hende foran Montparnasse-banegården. Midt imellem folk, der kom og gik, rakte de hinanden hånden og så på hinanden uden at sige noget. Mere end nogensinde følte de sig knyttet til hinanden. Robert elskede hende.

Han elskede hende uden at vide af det. Han troede selv, at hun ikke var andet for ham end én nydelse mere i den uendelige række af mulige nydelser. Men selve nydelsen havde antaget Félicies skikkelse for ham. Hvis han havde reflekteret mere over de utallige kvinder, hos hvem han ventede at finde tilfredsstillelse for sin nydelsestrang igennem den hele lange levetid, der lå foran ham, som nylig havde begyndt livet, ville han have opdaget, at hans fantasi skabte dem alle i Félicies billede. Han ville i det mindste have lagt mærke til, at han, uden den bestemte hensigt at være hende tro, ikke tænkte på at bedrage hende, og at han ikke havde attrået nogen anden, efter at hun havde hengivet sig til ham. Men han lagde ikke mærke til det.

Og alligevel, da han nu så hende på dette urolige, for alle tilgængelige sted, ikke mere i nattens vellystige dunkelhed, eller i alkovens bløde lysskær, der gav hendes nøgne skikkelse en mælkevejs fortryllende ubestemthed i form og farve, men i den travle dags skarpe lys, i en sol, der intet forskønnede, men som heller intet lod hvile i skygge, og som med sin gennemtrængende klarhed tydeligt lod ham se hendes

forgrædte øjne under støvet, hendes blårøde kinder og sammenpressede læber, følte han, at han nærede en hemmelighedsfuld og dyb attrå til hende.

Han spurgte hende ikke ud. De hviskede forelskede ord til hinanden. Og da hun var meget sulten, gik han med hende hen for at spise frokost i en bekendt restaurant, hvis navn strålede med guldbogstaver på et af pladsens gamle huse. De lod frokosten anrette i en vinterhave, hvor stenblokkene, vandbassinet og et grønt træ blev mangfoldiggjort af spejle, der indrammedes af grønt gitterværk. Mens de undersøgte spisesedlen, talte de med større ligefremhed, end de hidtil havde gjort. Han sagde til hende, at de sidste tre dages sindsbevægelser og fortrædeligheder havde anstrengt ham, men at han nu ikke tænkte mere på det, og at det ville være urimeligt at beskæftige sig længere med den sag. Hun talte til ham om sit helbred og beklagede sig over, at hun kun sov dårligt og forstyrredes af drømme. Men hun sagde ham ikke, hvad hun så i sine drømme, og hun undgik at tale om den døde. Han spurgte hende, om hun ikke havde haft en anstrengende formiddag, og hvorfor hun var gået med på kirkegården; det var til ingen nytte.

Da hun var ude af stand til at forklare ham den magt, som de kirkelige skikke, soningsceremonier og formularer udøvede over hendes sjæls inderste, rystede hun på hovedet som for at sige: Det var nødvendigt.

Ved nabobordene blev man efterhånden færdig med at spise. Robert og Félicie talte længe sammen, begge to med sagte stemme, mens de ventede på frokosten. Robert havde lovet sig selv, han havde svoret på aldrig at bebrejde Félicie, at hun havde

haft Chevalier til elsker, ja, ikke engang at gøre hende et eneste spørgsmål i den retning.

Men under indflydelse af en ulmende vrede, et pludseligt dårligt lune og en naturlig nysgerrighed, og tillige fordi han holdt alt for meget af hende til at kunne beherske sig, sagde han alligevel i en bitter tone:

"Du har stået i forhold til ham tidligere."

Hun tav og nægtede det ikke. Ikke fordi hun følte, at det for fremtiden var til ingen nytte at lyve. Tværtimod! Hun var i vane med at lyve. Hun kendte mændene alt for godt til ikke at vide, at i kærlighedsanliggender er der ingen løgn så grov, at de ikke kan tro den, hvis de har lyst til det. Men imod sin natur og sin sædvane løj hun ikke denne gang. Hun var bange for at krænke den døde. Hun mente, at hun ved at fornægte ham, ville forurette ham, berøve ham, hvad der tilkom ham og irritere ham. Hun tav, da hun var bange for at se ham komme med sit stive smil og sit sårede hoved. Hun frygtede for at høre ham sige med sin klagende stemme: "Félicie, du har dog vel ikke glemt vort lille værelse i Rue des Martyrs."

Den magt, han efter sin død havde fået over hende, stred mod hendes anskuelser og hendes fornuft, og de ord, som kunne have udtrykt det, forekom hende så gammeldags latterlige og forældede, at det ville have været hende umuligt at udtale dem.

Men en arvelig disposition eller snarere nogle fortællinger, som hun havde hørt i sin barndom, indgav hende den forvirrede forestilling, at han hørte til de døde, som piner de levende, og som præsterne maner bort. Når hun tænkte på

ham, begyndte hun uvilkårligt at gøre korsets tegn. Hun hørte kun op for ikke at synes latterlig.

Da Ligny så, at hun var bedrøvet og urolig, bebrejdede han sig sine hårde og unyttige ord, og i samme øjeblik tilføjede han andre, der var lige så hårde og lige så unyttige.

"Du havde dog sagt mig, at det ikke var sandt."

Hun svarede med varme:

"Det er, fordi jeg *ønskede*, at det ikke var sandt."

Hun tilføjede:

"Åh, min kære ven, siden jeg er blevet din, har jeg ikke tilhørt nogen anden. Det er ikke min fortjeneste. Det ville være mig umuligt."

Som alle unge væsener havde hun trang til at være munter. Vinen, der funklede i hendes glas som flydende rav, glædede hendes øjne, og med vellyst vædede hun sin tunge. Hun interesserede sig for de retter, der blev sat på bordet, og især for de indbagte æbler, der lignede forgyldte balloner.

Så gav hun sig til at iagttage de mennesker, der sad og spiste frokost ved bordene i restauranten, og morede sig med efter deres udseende at tillægge dem latterlige følelser eller komiske tilbøjeligheder. Hun lagde mærke til, at kvinderne tilkastede hende uvenlige blikke, og at mændene anstrengte sig, for at hun skulle finde dem smukke og betydelige. Hun gjorde en almindelig bemærkning:

"Robert, har du lagt mærke til, at folk aldrig er naturlige. De siger ikke noget, fordi de mener det. De siger det, fordi de tror, at det er det, som skal siges. Den vane gør dem meget kedelige. Det er overordentlig sjældent at finde en, der er naturlig. Du er naturlig."

"Ja, jeg tror i det mindste ikke, at jeg lader anderledes, end jeg er."

"Jo, du gør; men du holder dig inden for din naturlige begrænsning. Jeg ser godt, når du vil dupere mig."

Hun talte til ham om ham selv, og da hendes tanker uvilkårligt førte hende til dramaet i Neuilly, spurgte hun:

"Har din moder ikke sagt noget til dig?"

"Nej."

"Hun har dog vel fået at vide ..."

"Det er sandsynligt."

"Kommer du godt ud af det med hende?"

"Ja, vel gør jeg det."

"Din moder skal endnu være meget smuk. Er det sandt?"

Han svarede ikke og forsøgte at komme ind på et andet emne. Han holdt ikke af, at Félicie talte til ham om hans moder eller beskæftigede sig med hans familie. Hr. og fru de Ligny nød stor anseelse i den fine verden i Paris. Hr. de Ligny, der både ved sin fødsel og ved sin stilling hørte til diplomatiet, var en meget agtet mand. Han var det endog før sin fødsel på grund af de diplomatiske tjenester, som hans forfædre havde gjort Frankrig. Hans oldefader havde undertegnet traktaten om Pondicherrys afståelse til England. Forholdet mellem fru de Ligny og hendes mand var udadtil meget korrekt. Men skønt hun ingen formue havde, førte hun stort hus, og der gik meget ry af hendes toiletter. Hun stod på en meget fortrolig fod med en forhenværende gesandt. På grund af hans alder, stilling, anskuelser, titler og store formue respekteredes denne forbindelse. Fru de Ligny holdt republikkens damer på afstand, og når hun fandt for godt, belærte hun dem om, hvad der hører

til god tone. Hun havde intet at frygte af den fine verden. Robert vidste, at hun var respekteret. Men han frygtede altid for, at Félicie ikke skulle omtale hende med den fornødne takt. Han var bange for, at hun, der ikke hørte til selskabet, skulle sige, hvad der ikke måtte siges. Men deri tog han fejl: Félicie kendte ikke fru de Lignys private liv, og hvis hun havde kendt det, ville hun ikke have dadlet det. Denne dame indgød hende en naiv nysgerrighed og en beundring blandet med frygt. Hun betragtede sin elskers uvilje imod at tale med hende om sin moder som et udslag af aristokratisk hovmod og endog som et tegn på ringeagt; dette oprørte hendes stolthed som fri kvinde og plebejer. Hun sagde til ham i en bitter tone:

"Jeg kan godt tale med dig om min moder."

Første gang havde hun tilføjet:

"Min moder er lige så god."

Men hun havde opdaget at det var en flov bemærkning, og sagde det ikke mere.

Nu var restauranten tom.

Hun tog sit ur op, og da hun så, at klokken var tre, sagde hun:

"Nu må jeg af sted. Der skal være prøve på '*La Grille*' i eftermiddag. Constantin Marc er vist allerede på teatret. Det er dog en mærkelig fyr. Han fortæller, at i Vivarais gør han hovedet kruset på alle kvinder. Og så er han så genert af sig, at han ikke engang tør tale med Fagette og Falempin. Mig er han bange for. Det morer mig."

Hun var så træt, at hun ikke havde energi til at rejse sig.

"Det er underligt. Alle siger, at jeg er engageret til *Théâtre-Français*. Det er ikke sandt. Der er ikke engang tale om det. Ganske vist kan jeg ikke i det uendelige blive, hvor jeg er. I

længden sløves man der. Men det haster ikke. Jeg har en stor rolle i '*La Grille*'. Bagefter kan vi altid se. Hvad jeg forlanger, er at spille komedie. Jeg har ikke lyst til at komme til *Théâtre-Français* for ingen ting at bestille."

Pludselig så hun frem for sig med forfærdede øjne, kastede sig tilbage, blegnede og udstødte et skærende skrig. Så glippede hun med øjenlågene og mumlede, at hun var ved at blive kvalt.

Robert hægtede hendes liv op og badede hendes tindinger med lidt vand.

Hun sagde:

"En præst! Jeg har set en præst. – Han havde messeskjorte på. Hans læber bevægede sig; men han sagde ingen ting. Han så på mig."

Han forsøgte at berolige hende:

"Hør en gang, kæreste ven, hvor kan du tro, at en præst, en præst i messeskjorte, kommer ind i en restaurant?"

Hun hørte føjeligt efter og lod sig overbevise.

"Du har ret, du har ret, jeg ved det nok."

I hendes lille hoved fortog indbildningen sig meget hurtigt. Hun var født 230 år efter Descartes død og havde aldrig hørt tale om ham. Dog havde han lært hende fornuftens brug, som doktor Socrates ville have sagt.

Da hun kom fra prøve klokken 6, hentede Robert hende i buegangene og kørte bort med hende.

Hun spurgte:

"Hvor kører vi hen?"

Han tøvede lidt.

"Vil du ikke tilbage dertil, til vort hus?"

Hun protesterede:

"Nej, ikke på nogen måde! Aldrig!"

Han svarede, at han havde tænkt det. Han ville søge noget andet: en lille stuelejlighed i Paris; imidlertid kunne de i dag nøjes med, hvad de tilfældigvis kunne finde.

Hun så på ham med stirrende, tunge øjne, trak ham voldsomt ind til sig og kyssede hans øre og hals med brændende attrå. Så løsnedes hendes arme, og hun sank slap og bedrøvet sammen ved siden af ham.

Drosken standsede.

"Du må ikke være vred på mig over, hvad jeg nu siger, Robert. Ikke i dag … i morgen."

Hun anså det for nødvendigt at bringe den skinsyge døde dette offer.

12

Næste dag førte han hende til et værelse, som han havde valgt på første sal i et hotel, der vendte ud til en plads nær ved biblioteket. Det var ganske almindeligt møbleret, men hyggeligt og tiltalende. Midt på pladsen hævede sig et springvand, hvis kumme blev båret af kraftige nymfer. Langs gangene, der var øde og mennesketomme, stod der laurbærtræer og vedbendplanter. Fra stedet, der kun var lidt besøgt, hørte man byens mægtige, beroligende larmen.

Prøven var hørt meget sent op. Da de trådte ind i værelset, havde natten, der allerede er længere om at indfinde sig på denne årstid, hvor sneen smelter, begyndt at lægge sin dunkelhed over tapeter og draperier. De store spejlglas i skabet og kaminen fyldtes med skygger og svage lysskær.

Hun tog sin pelskåbe af, gik hen til vinduet for at se ud mellem gardinerne og sagde:

"Robert, trappetrinene er våde."

Han svarede, at der var ingen trappe, men kun fortovet og kørebanen, så et fortov til og gitteret omkring pladsen.

"Du er pariserinde og kender godt denne plads. Mellem træerne midt på er der et meget anseligt springvand med kæmpestore kvinder, hvis bryst ikke er smukt som dit."

I sin utålmodighed hjalp han hende med at hægte hendes klædeskjole op; men han kunne ikke finde hægterne, og han rev sig på nålene.

Han sagde:

"Jeg bærer mig kejtet ad."

Hun svarede leende:

"Ja, du er ganske bestemt ikke så dygtig som fru Michon. Det er ikke så meget kejtethed. Men du er bange for at stikke dig. Mændene er feje. Kvinderne er derimod nødt til at vænne sig til at lide. Det er nu sandt. En kvinde lider næsten bestandigt."

Han lagde ikke mærke til, at hun var bleg med mørke ringe omkring øjnene. Han attråede hende alt for meget og så hende ikke mere.

Han sagde til hende:

"De er meget følsomme over for smerter, de er også meget følsomme over for nydelser. Kender du Claude Bernard?"

"Nej!"

"Det var en meget lærd mand. Han har sagt, at han ville ikke betænke sig på at tilkende kvinden overlegenhed over manden, hvad fysisk og moralsk følsomhed angår."

Nanteuil hægtede sit korset op:

"Hvis han dermed har villet sige, at alle kvinder er følsomme, så er han en stor dumrian. Han skulle bare have haft med Fagette at bestille, så ville han have fået at se, om det er let at opnå noget som helst af hende, hvor det kommer an på … hvordan var det nu … fysisk og moralsk følsomhed."

Og hun tilføjede med blid stolthed:

"Du må nu ikke bilde dig ind, kære Robert, at kvinder som jeg findes i hobetal."

Da han ville drage hende ind til sig, viklede hun sig ud af hans arme:

"Du sinker mig."

"Ved du hvad! Doktor Socrates fortalte mig forleden dag, at han havde haft et syn. Han har set en æseldriver, som havde

myrdet en lille pige. Jeg drømte i nat om den historie; men jeg kunne blot ikke finde ud af, om æseldriveren i min drøm var en mand eller en kvinde. Det var sådan en forvirret drøm! À propos om doktor Socrates, kan du gætte, hvem han har til elskerinde … Den dame, der har lejebiblioteket i Rue Mazaine. Hun er ikke mere helt ung; men hun er meget intelligent; tror du, han bedrager hende? Jeg tager mine strømper af, det er behageligere."

Hun fortalte ham en teaterhistorie:

"Jeg tror ganske bestemt, at jeg ikke bliver længe på *Odéon*."

"Hvorfor?"

"Det skal du få at se. Pradel sagde i dag til mig før prøven: 'Der har aldrig været noget mellem os, lille Nanteuil. Det er ligefrem latterligt …' Han har opført sig meget anstændigt, men han har ladet mig forstå, at der mellem os bestod et uregelmæssigt forhold, som ikke kunne fortsættes i det uendelige. For du ved jo nok, at Pradel har indført en bestemt regel. Tidligere valgte han mellem de skuespillerinder, der er på fast løn. Der blev klaget over, at han havde favoritter. Nu tager han dem alle af hensyn til teatrets styrelse, selv dem, han ikke bryder sig om, selv dem, der mishager ham. Der er ikke mere tale om favoritter. Alt går godt. Den mand er en rigtig direktør."

Da Robert lå i sengen og hørte på hende uden at sige noget, gik hun hen og ruskede i ham.

"Ville det da være dig ligegyldigt, om jeg stod i forhold til Pradel?"

"Nej, min kære ven, nej, det ville ikke være mig ligegyldigt. Men mine ord ville ikke kunne forhindre det."

Hun stod bøjet over ham og gav ham hede kærtegn i form af trusler og skænd. Hun næsten skreg:

"Du elsker mig altså ikke, siden du ikke er jaloux? Jeg vil have, at du skal være jaloux."

Så fjernede hun sig pludselig fra ham og stillede sig hen ved toiletbordet med chemisen hængende på venstre skulder. På højre side var den gledet ned under brystet.

"Robert," sagde hun urolig, "du har da ikke taget noget med herhen fra det andet værelse?"

"Nej, slet ingen ting."

Så lod hun sig stille og frygtsomt glide ned i sengen. Men næppe lå hun der, før hun rejste sig op med albuen på hovedpuden og lyttede med fremstrakt hals og halvåben mund. Det forekom hende, at hun hørte den samme svage lyd af skridt i sandet, som hun havde hørt i huset på Boulevard de Villiers. Hun løb hen til vinduet, så judastræet, græsplænen og gitteret, og da hun vidste, hvad hun dernæst ville få at se, ville hun gemme hovedet i sine hænder. Men hun kunne ikke løfte armene, og Chevaliers ansigt viste sig for hende.

13

Hun var kommet hjem med en brændende feber. Robert spiste til middag med sin familie og gik derefter op på sit kvistværelse. Nanteuil havde efterladt ham i en irriteret stemning og i meget dårligt humør.

Hans skjorte og kjole, som tjeneren havde lagt frem på sengen, så ud, som om de underdanigt og ærbødigt lå og ventede på ham. Han begyndte ivrigt at klæde sig på, utålmodig efter at komme ud. Han åbnede det runde vindue og lyttede til larmen fra byen. På himlen over tagene så man lysskæret af Paris.

Han ligesom indåndede den hede luft, der omgav alle de elskovsglødende menneskelegemer, som i denne vinternat var samlet i teatrene og de store restauranter, i varietéerne og udskænkningslokalerne.

Irriteret over at Félicie havde skuffet ham, havde han bestemt sig til at søge tilfredsstillelse andre steder. Da der ikke var nogen, han specielt foretrak, troede han, at han blot var i forlegenhed med at træffe sit valg; men han opdagede snart, at han ikke havde lyst til nogen af de kvinder, han kendte, og at han ikke engang havde lyst til dem, han ikke kendte. Han lukkede vinduet og satte sig foran kakkelovnen.

Han brændte koks i den. Fru de Ligny, som gik med overstykker til 25.000 francs, sparede på maden og brændslet. Hun kunne ikke finde sig i, at der blev brændt brænde i værelserne.

Han tænkte på sin stilling, som han hidtil kun havde bekymret sig lidt om, og på den løbebane, han havde betrådt, og som lå meget dunkel for ham.

Ministeren var en god ven af hans familie. Bjergboen fra Cevennerne, der var opfødt med kastanjer, blændedes, når han sad ved blomsterbesatte borde. Men han var dog alt for snedig og alt for verdensklog til ikke at benytte sig af den fordel, som ubøjelige viljesytringer og overlegne afslag kunne give ham over det gamle aristokrati, der modtog ham i sine saloner. Ligny kendte ham og ventede ingen begunstigelse af ham. På det punkt var han mere klartseende end sin moder, der troede, at hun havde en vis magt over denne lille, sorte, behårede mand, som hver torsdag på vejen fra salonen til spisestuen næsten druknede i hendes brusende skørter.

Han anså ham for at være utjenstvillig. Og så havde de et lille mellemværende. Ved et uheld havde Robert været sin ministers forgænger i et fortroligt forhold til en dame, som denne elskede indtil vanvid. Det var den letlevende fru de Neuilles. Han syntes at kunne mærke, at den lille, hårede mand anede det og så skævt til ham for det. Endelig havde man ved Quai d'Orsay fået den ide, at ministre hverken formår eller vil noget synderligt. Men han overdrev intet og anså det for meget muligt at få en stilling i ministeriet. Hidtil havde det været hans ønske. Han ville meget nødig bort fra Paris. Hans moder ville derimod have foretrukket, at han var kommet til Haag, hvor en post som tredje sekretær var ledig. Nu bestemte han sig pludselig for Haag. Jeg rejser, sagde han til sig selv. Jo før jo bedre. Da beslutningen var tagen, undersøgte han sine bevæggrunde. For det første var det udmærket for hans fremtid. Dernæst var

stillingen i Haag behagelig. En kammerat, der havde haft den, priste det mageløse hykleri i den lille slumrende hovedstad, hvor hele maskineriet var indrettet efter *Corps diplomatique*'s bekvemmelighed. Han tog endog med i betragtning, at Haag var den ærværdige vugge for en ny international ret, og han gik så vidt at anføre den grund, at han ville glæde sin moder. Derefter opdagede han, at han ene og alene ville rejse af hensyn til Félicie. Hans syn på hende nu var ikke venligt. Han vidste, at hun var løgnagtig og fej og ondskabsfuld mod sine veninder. Han havde beviser for, at hun holdt af de tarveligste skuespillere, eller at hun i det mindste indlod sig med dem. Han var ikke sikker på, at hun ikke bedrog ham, ikke fordi han havde opdaget noget mistænkeligt i det liv, hun førte, men fordi han fornuftigvis tvivlede om alle kvinder. Han forestillede sig alt det onde, han vidste om hende og kom på det rene med, at hun var en fræk person. Da han følte, at han elskede hende, tænkte han, at han kun elskede hende, fordi hun var meget køn. Denne grund fandt han god; men da han så nøjere på den, opdagede han, at den intet forklarede. Han elskede dette pigebarn, ikke fordi hun var smuk, men fordi hun var smuk på en særlig måde, der var ejendommelig for hende. Han elskede hende for det sjældne og uforlignelige, der var ved hende, og endelig, fordi hun var et vidunderligt produkt af kunst og vellyst, en levende juvel af uvurderligt værd. Han følte sig svag og gav sig til at græde. Han græd over sin tabte frihed, sine bundne tanker, sin urolige sjæl, sit kød og blod, som han måtte ofre til et lille svagt og troløst væsen.

Han sad og betragtede de røde koks gennem kakkelovnsristen, indtil det sved i hans øjne. Da han lukkede

dem af smerte, så han nogle negre opføre en uanstændig og blodig dans. Mens han søgte at finde ud af, fra hvilken af de rejsebeskrivelser, han havde læst i sine meget unge dage, disse sorte kunne stamme, så han dem blive mindre og opløse sig i usynlige punkter. Til sidst forsvandt de usynlige punkter i et rødt Afrika, som lidt efter lidt blev til det sår, han havde skimtet selvmordsnatten ved lyset af en tændstik. Han sagde til sig selv:

"Den tossede Chevalier. Jeg har jo næsten ikke tænkt på ham."

På denne baggrund af blod og ild viste Félicies yppige skikkelse sig pludselig, og han følte sig grebet af en hed og forfærdelig attrå.

14

Næste dag besøgte han hende i den lille lejlighed på Boulevard Saint-Michel. Det plejede han ikke. Han holdt ikke meget af at træffe fru Nanteuil, skønt hun var meget høflig og endog krybende overfor ham, men hun kedede ham og generede ham.

Det var hende, der tog imod ham i den beskedne dagligstue. Hun takkede ham for den interesse, han nærede for Félicies helbred, fortalte ham, at det stakkels barn havde været meget ophidset og lidende den foregående aften, men at hun nu havde det bedre.

"Hun er inde på sit værelse og arbejder med sin rolle. Jeg skal gå ind og sige til hende, at De er her. Hun vil blive meget glad ved at se Dem, hr. de Ligny. Hun ved, at De holder meget af hende. Og sande venner er sjældne, især i teaterverdenen."

Robert iagttog fru Nanteuil med en opmærksomhed, som han hidtil ikke havde skænket hende. Han søgte i hendes ansigt oplysning om, hvordan hendes datter senere ville komme til at se ud. Det morede ham ofte i forbigående at læse døtrenes skæbne ud af deres mødres ansigter, og denne gang studerede han grundigt fru Nanteuils træk og former som en interessant spådom. Han læste hverken noget godt eller dårligt varsel der. Hun var fed, havde en frisk hudfarve og var ingenlunde ubehagelig med sine bløde, trivelige former. Men hendes datter lignede hende slet ikke.

Da han så, at hun var ganske rolig, sagde han til hende:

"*De* er nok ikke nervøs?"

"Det har jeg aldrig været. Min datter ligner ikke mig. Hun er sin faders udtrykte billede. Han var sart uden at have noget dårligt helbred. Han døde som følge af et fald med sin hest. Vil De ikke nok drikke en kop te, hr. de Ligny?"

Félicie trådte ind. Håret hang ned over hendes skuldre; hun var iført en hvid, ulden morgenkjole, der holdtes meget løst sammen om livet af en tyk snor af possementmagerarbejde; på fødderne havde hun røde tøfler. Hun så ud som et barn. Når husets ven, kunsthandleren Tony Meyer, så hende i denne lidt munkeagtige dragt, plejede han at kalde hende broder Auge de Charolais, fordi han fandt, at hun lignede et billede af Nattier, der forestiller hertuginden af Charolais i franciskanerdragt. Robert stod forbavset og stum over for denne lille pige.

"Det er pænt af Dem at komme at høre til mig," sagde hun. "De skal have mange tak. Jeg har det bedre."

"Hun arbejder meget, alt for meget," sagde fru Nanteuil. "Hendes rolle i '*La Grille*' trætter hende."

"Nej, slet ikke, moder."

De talte om teatret, og konversationen gik trægt.

I en pause spurgte fru Nanteuil Ligny, om han stadig gik på jagt efter gamle kobberstik af de forskellige tiders moder.

Félicie og Robert så på hende uden at forstå, hvad hun mente. De havde nylig fortalt hende noget om kobberstik for at forklare deres stævnemøder, som de ikke havde kunnet skjule. Men det tænkte de ikke mere på. Siden den gang var et stykke af månen, som den gamle forfatter sagde, faldet ned over deres kærlighed. Kun fru Nanteuil huskede med sin dybe respekt for opdigtede påfund, hvordan det hang sammen:

"Min datter har fortalt mig, at De havde mange af disse gamle kobberstik, og at hun der fik ideer til sine dragter."

"Ja, det er fuldkommen rigtigt, frue."

"Kom, hr. de Ligny," sagde Félicie. "Jeg vil gerne vise Dem, hvordan jeg har tænkt mig Cecile de Rochemaures dragt."

Hun trak ham ind i sit værelse. Det var et lille værelse med blomstret tapet. Møblementet bestod af et skab med spejlglasdør, to stole med hestehårsbetræk og en jernseng med et stukket sengetæppe af hvidt piqué; over denne var der anbragt et vievandskar og en buksbomgren.

Hun gav ham et langt kys på munden.

"Jeg elsker dig jo!"

"Er det ganske sikkert?"

"Ja, ja, og du?"

"Jeg elsker også dig. Jeg havde ikke troet, at jeg holdt så meget af dig."

"Det er altså kommet bagefter."

"Det kommer altid bagefter."

"Det er sandt, hvad du siger der, Robert. I forvejen ved man ingen ting."

Hun rystede på hovedet.

"Jeg var meget syg i går."

"Har du set Trublet? Hvad har han sagt?"

"Han har sagt, at hvile og ro var nødvendig for mig. Min kære ven, vi må være fornuftige en fjorten dages tid endnu. Er du ked af det?"

"Ja."

"Jeg er også ked af det. Men hvad skal man gøre?"

Han gik to-tre gange rundt i værelset og så efter i krogene. Hun betragtede ham med lidt ængstelse, da hun frygtede for, at han skulle spørge hende ud om hendes stakkels smykker og nipsgenstande. Det var kun beskedne gaver, men af den slags, hvis oprindelse man ikke altid kan forklare. Man siger ganske vist, hvad der falder en ind, men man kan komme til at modsige sig selv og få fortrædeligheder ud af det, og det er ikke umagen værd.

Hun afledte hans opmærksomhed:

"Robert, luk min handskeæske op."

"Hvad er der i din handskeæske?"

"De violer, som du gav mig den første gang. Du kære, du må ikke forlade mig. Du må ikke rejse bort. Når jeg tænker på, at du i løbet af en dag kan rejse bort til fremmede lande, til London eller til Konstantinopel, er jeg nær ved at blive gal."

Han beroligede hende og fortalte, at der havde været tale om at sende ham til Haag, men at han ikke ville rejse. Han ville skaffe sig en stilling i ministeriet.

"Lover du mig det?"

Han lovede det ærligt, og hun blev henrykt.

Hun pegede på det lille skab med spejlruden:

"Ser du, Robert, der studerer jeg min rolle. Da du kom, arbejdede jeg på min scene i fjerde akt. Jeg benytter mig af min ensomhed til at finde den rette betoning. Jeg anstrenger mig for at tale med ro og værdighed! Hvis jeg ville høre efter, hvad Romilly siger, skulle jeg accentuere hvert ord for sig, og det ville lyde magert og tørt. Jeg skal sige: 'Jeg frygter Dem ikke.' Det er rollens store replik. Ved du, hvordan Romilly vil have mig til at sige: 'Jeg frygter Dem ikke?' Nu skal jeg forklare dig det. Jeg

lægger hånden under næsen, skiller fingrene ad og siger ét ord for hver finger med en særlig betoning og et særligt udtryk: 'Jeg, frygter, Dem, ikke,' som om jeg spillede med marionetdukker. Det manglede bare, at jeg skulle sætte en lille papirshat på hver af mine fingre."

Hun strøg håret bort fra sin kække pande:

"Jeg skal vise dig, hvordan jeg gør det."

Det var pludselig, som hun forvandledes og voksede. Med et udtryk af naiv stolthed og rolig uskyld sagde hun:

"Nej, jeg frygter Dem ikke. Hvorfor skulle jeg frygte Dem? De tænkte at fange mig i Deres snare, og De har givet Dem selv i min vold. De er en mand af ære. Nu, da jeg er under Deres tag, vil De sige til mig, hvad De sagde til Deres fjende, ridderen af d'Amberre, da han var gået gennem denne gitterport. De vil sige til mig: De er i Deres eget hus. De har at befale."

Hun havde den gådefulde gave at kunne undergå forvandlinger både på sjæl og legeme. Ligny var under påvirkning af det skønne bedrag.

"Du er forbavsende."

"Hør nu en gang. Jeg vil have en stor linons-kyse med strimler, der hænger ned over kinderne. Du ved jo nok, at jeg i stykket skal være en ung pige fra Revolutionstiden. Og det må man føle. Jeg må have revolutionen i mig, forstår du."

"Kender du revolutionen?"

"Ja, det gør jeg rigtignok! Jeg kender ganske vist ikke begivenhederne. Men jeg har en levende følelse af hele tiden. For mig er revolutionen at have et stolt hjerte under et korslagt fichu, at kunne bevæge benene frit i en stribet nederdel og have lidt rødt i kinderne. Det er det hele."

Han spurgte hende ud om stykket. Og han opdagede, at hun ikke kendte det. Hun behøvede ikke at kende det. Hun gættede sig frem og fandt instinktmæssig alt, hvad hun havde brug for.

"På prøverne røber jeg ikke et eneste af mine fif. Jeg gemmer alt til publikum. Romilly bliver rasende. Hvor de alle sammen vil ærgre sig. Åh, Fagette får da et tilfælde."

Hendes pande, der nylig havde været marmorhvid, var nu svagt rød. Hun havde igen fået sit skælmske udtryk.

Han nærmede sig og så hende ind i hendes indtagende grå øjne. Ligesom den foregående aften, da han sad foran koksilden, tænkte han, at hun var løgnagtig og fej og ondskabsfuld mod sine veninder; men han bar over med hende. Han tænkte på, at hun holdt af de tarveligste skuespillere, eller at hun i det mindste indlod sig med dem; men han tænkte det med en mild og kærlig følelse. Han genkaldte i sin erindring alt det onde, han vidste om hende, men uden bitterhed. Han følte, at han elskede hende, at det ikke så meget var, fordi hun var smuk, som fordi hun var det på sin egen måde, og at han endelig elskede hende, fordi hun var en levende juvel og et uforligneligt produkt af kunst og vellyst. Han så ind i hendes indtagende, grå øjne, lige ind i øjestenene, hvor der ligesom svømmede små stjernebilleder i en lysende væske. Han betragtede hende med et blik så dybt, at hun følte det skære lige igennem sig. Og sikker på, at han havde set ind i hende, tog hun ham med begge hænder om hovedet og sagde med sine øjne i hans:

"Ja vist, jeg er en gøglerske, der har mange fejl, men jeg elsker dig, og jeg blæser ad penge. Der er ikke mange, der er så meget værd som jeg. Og det ved du godt."

15

De sås hver dag i teatret og gik ture sammen.

Nanteuil spillede næsten hver aften og arbejdede med iver på Ceciles rolle. Hun genvandt lidt efter lidt sin sindsligevægt, tilbragte mindre urolige nætter, forlangte ikke mere, at hendes moder skulle holde hende i hånden, indtil hun var faldet i søvn, og var ikke længere ved at kvæles af mareridt. Sådan gik en fjorten dages tid. En morgen sad hun foran sit toilettebord og redte sit hår. Da vejret var mørkt, rakte hun hovedet hen imod spejlet, og hun så da, ikke sit eget ansigt, men den dødes. En blodstribe løb ned fra hans ene mundvige, han lo og så på hende.

Så bestemte hun sig til at gøre noget, som hun troede ville være nyttigt og godt. Hun tog en vogn og kørte ud til ham. På vejen havde hun købt en buket roser hos sin blomsterhandler på Boulevard Saint-Michel. Dem ville hun bringe ham. Hun lagde sig på knæ foran det lille, sorte kors, der betegnede det sted, hvor han var blevet begravet. Hun talte til ham. Hun bad ham om at være fornuftig og lade hende i fred. Hun bad ham om tilgivelse, fordi hun tidligere havde behandlet ham hårdt. Man forstår ikke altid hinanden i levende live. Men nu burde han forstå og tilgive. Hvad hjalp det ham at pine hende?

Hun ønskede intet hellere end at bevare et godt minde om ham. Hun ville komme at besøge ham af og til. Men han måtte høre op med at forfølge og forskrække hende.

Hun bestræbte sig for at indsmigre sig hos ham og dysse ham i søvn med blide ord:

"Jeg kan godt begribe, at du har villet hævne dig. Det er naturligt. Men du er ikke ond på bunden. Vær ikke mere vred. Gør mig ikke mere bange. Kom ikke mere. Jeg skal komme, jeg skal komme ofte. Jeg skal bringe dig blomster."

Hun havde stor lyst til at narre ham, at dysse ham i søvn med falske løfter og sige til ham: "Bliv, hvor du er, rør dig ikke mere, bliv, og jeg sværger dig, at jeg ikke mere skal gøre noget, som mishager dig; jeg lover dig at adlyde din vilje." Men hun havde ikke mod til at lyve på en grav, og hun var sikker på, at det ville være unyttigt. De døde ved alt.

Skønt hun var lidt træt, blev hun ved at bede, men mindre indtrængende. Hun lagde mærke til, at den skræk, som grave plejede at indgyde hende, følte hun ikke denne gang. Hun var ikke bange for den døde. Hun søgte efter grunden til det og opdagede, at han ikke skræmte hende, fordi han ikke var der.

Og hun tænkte:

"Han er der ikke; han er aldrig der; han er over alt, undtagen der, hvor han er begravet. Han er i gaderne, husene, stuerne."

Hun rejste sig fortvivlet. Hun var nu sikker på, at hun ville træffe ham over alt, undtagen på kirkegården.

16

Efter fjorten dages tålmodighed trængte Ligny ind på hende for at få hende til at genoptage deres tidligere liv. Den frist, som hun selv havde fastsat, var udløbet. Han ville ikke vente længere. Hun led lige så meget som han ved ikke mere at give sig hen. Men hun var bange for, at den døde skulle komme igen. Hun fandt på ubehændige påskud til at udsætte deres møder, og så tilstod hun, at hun var bange. Han foragtede hende, fordi hun havde så lidt fornuft og mod. Han havde ikke mere nogen følelse af, at hun elskede ham, og han talte hårde ord til hende. Han forfulgte hende bestandig med sit krav.

Så kom der bitre dage og tunge timer. Da hun ikke mere vovede at være under tag sammen med ham, plejede de at tage en droske. Efter at have kørt en lang vej gennem forstæderne, stod de af ved de mørke alleer, hvor de spadserede omkring med hurtige skridt i den skarpe østenvind, ligesom pisket af en usynlig vredes svøbe. Én gang var dog vejret så mildt, at det gennemtrængte dem med sin mildhed. Side om side fulgte de Boulogneskovens øde alleer. Knopperne, der begyndte at svulme i spidsen af de fine, sorte grene, farvede træernes toppe violette under den rødlige himmel. På venstre hånd strakte sig en eng med nøgne trægrupper, og man kunne se husene i Auteuil. Nogle lukkede vogne, hvori der sad gamle herrer, kørte langsomt forbi på vejen, og der gik nogle ammer med barnevogne.

En automobil kørte brummende igennem den stille skov.

"Holder du af de tingester," spurgte Félicie.

"Jeg finder det bekvemt, det er alt."

Han kørte ikke med automobil. Sport lå ikke for ham, og han gav sig kun af med kvinder.

Hun pegede på en droske, der lige kørte forbi dem:

"Robert, så du det?"

"Nej."

"Der sad Jeanne Perrin med en dame."

Og da han viste sig ganske ligegyldig, sagde hun i en bebrejdende tone:

"Du er ligesom doktor Socrates. Du finder altså det naturligt?"

Søen lå blank og rolig mellem sine mørke granmure. De gik til højre ad stien, langs med den bred, hvor de hvide gæs og svanerne plejer at stå og glatte deres fjer. Da de nærmede sig, gled en hel lille flåde af ænder hen imod dem. De lignede små levende både; halen dannede forstavn.

Félicie sagde til dem i en beklagende tone, at hun ikke havde noget at give dem.

"Da jeg var lille," tilføjede hun, "tog fader mig med ud for at give dyrene brød. Det var min belønning, når jeg havde læst flittigt hele ugen. Fader holdt meget af landet. Han holdt af hunde, heste, af alle dyr. Han var så mild og klog. Han arbejdede meget. Men det er vanskeligt at komme ud af det for en officer, der ingen formue har. Han led ved ikke at kunne gøre som de rige officerer, og så kom han ikke godt ud af det med moder. Faders liv var ikke lykkeligt. Han var ofte sørgmodig. Han talte kun lidt, men uden at tale sammen, forstod vi hinanden begge to. Han elskede mig. Robert, senere, om lang tid, om meget lang tid vil jeg have et lille hus på landet. Og når

du kommer, kære ven, vil du se mig stå med opkiltret kjole og fodre mine høns."

Han spurgte hende, hvordan det var faldet hende ind at gå til teatret.

"Jeg vidste godt, at jeg ikke ville blive gift, fordi jeg ingen medgift kunne få. Og når jeg så på mine voksne veninder, der stod i modebutikker eller var ansat ved Telegrafvæsenet, følte jeg mig ikke opmuntret til at gøre, som de. Allerede som ganske lille havde jeg lyst til at blive skuespillerinde. I pensionen havde jeg spillet et lille stykke St. Nikolajsdag. Det havde moret mig. Bestyrerinden sagde, at jeg spillede ikke godt; men det var, fordi moder skyldte hende for tre måneder. Fra jeg var 15 år gammel, har jeg for alvor tænkt på at gå til teatret. Jeg kom ind på elevskolen. Jeg har arbejdet, jeg har arbejdet meget. Vor gerning er anstrengende. Men at gøre lykke – det giver kræfter."

Lige over for pavillonen på øen fandt de færgen, fortøjet til broen. Han sprang ned i den og trak Félicie med sig.

"Hvor de store træer er smukke, selv uden blade," sagde hun; "men jeg troede, at pavillonen var lukket på denne årstid."

Færgemanden svarede, at når det var smukt vejr om vinteren, holdt folk meget af at tage over til øen, fordi man der kunne spadsere omkring i ro og fred. Han havde lige for et øjeblik siden færget to damer over.

En opvarter, der boede alene på øen, bragte dem te, som de drak i landlige omgivelser. Der var ikke andre møbler end to stole, et bord, et klaver og en sofa. Panelerne var mugne, og der var revner i parketgulvet. Hun så ud gennem vinduet og betragtede græsset og de store træer.

"Hvad er det for en stor, mørk knude på poppeltræet?" spurgte hun.

"Det er en mistelten, min ven."

"Man skulle tro, det var et dyr, der havde viklet sig om grenen og gnavede på den. Det ser grimt ud."

Hun lagde hovedet på sin vens skuldre og sagde langsomt og blødt:

"Jeg elsker dig."

Han trak hende hen på sofaen og lod sig glide ned for hendes fødder. Hun følte hans utålmodige hænder famle hen over sig, og hun sad ubevægelig og modløs og lod ham gøre, hvad han ville. Hun forudså, at det var forgæves. Det ringede for hendes øren som med en klokke. Ringningen hørte op, og ved sin højre side hørte hun en klar, iskold, fremmed stemme sige:

"Jeg forbyder jer at tilhøre hinanden."

Det forekom hende, at stemmen kom fra et lysskær foroven, men hun turde ikke vende hovedet. Det var en ukendt stemme. Imod sin vilje søgte hun at genkalde sig hans stemme. Hun mærkede, at hun havde glemt dens lyd, og at hun aldrig ville kunne komme på den igen. Hun tænkte: Det er måske den stemme, han har nu.

Forskrækket trak hun hurtigt sin nederdel ned over sine knæ. Men hun lod være med at skrige og talte ikke om, hvad hun netop havde hørt. Hun var bange for, at han skulle tro, hun var fra forstanden, og hun indså godt, at det ikke havde været en virkelig stemme.

Ligny fjernede sig:

"Hvis du ikke vil have mere med mig at gøre, så sig det oprigtigt. Jeg vil ikke tage dig med magt."

Hun sad rank med sammenpressede knæ.

"Så længe vi er imellem mennesker," sagde hun, "så længe, der er liv omkring os, attrår jeg dig og ønsker at tilhøre dig; så snart vi er alene, bliver jeg bange."

Han svarede med letkøbt, ondskabsfuld spot:

"Åh, hvis du behøver tilskuere for at sætte mod i dig ..."

Hun rejste sig og stillede sig hen ved vinduet. En tåre løb ned ad hendes kind. Hun græd længe stille. Så kaldte hun pludselig ivrigt på ham:

"Se dog en gang der!"

Hun pegede på Jeanne Perrin, som spadserede i græsset med en ung kvinde. De havde slynget armene om hinandens liv, lugtede til nogle violer, som de gav hinanden, og smilede.

"Se på hende! Hun er lykkelig og rolig."

Og Jeanne Perrin, der nød den fred, som følger med indgroede vaner, gik rolig og tilfreds og viste ikke engang nogen stolthed over sine mærkelige tilbøjeligheder.

Félicie så på hende med en nysgerrighed, som hun ikke ville tilstå for sig selv, og misundte hende hendes ro.

"Hun nærer ingen frygt," sagde hun.

"Lad hende dog være. Hvad skader hun os." Og han tog hende voldsomt om livet. Hun rev sig skælvende løs. Han følte sig bedraget, skuffet, ydmyget. Til sidst blev han vred, kaldte hende for en lille tosse og forsikrede, at han ikke længere ville ånde sig i det latterlige væsen.

Hun svarede intet og begyndte at græde.

Han blev ærgerlig over hendes tårer og talte hårdt til hende.

"Siden du ikke længere kan give mig det, jeg fordrer af dig, er det til ingen nytte, at vi ses mere. Vi har ikke mere at sige

hinanden. Desuden ser jeg nok, at du ikke mere elsker mig. Og du ville indrømme det, hvis du blot én gang kunne tale sandhed: du har aldrig elsket nogen anden end den elendige gøgler."

Da brød hun ud i vrede og stønnede af fortvivlelse:

"Løgner, løgner! Det er afskyeligt, hvad du siger der. Du ser, at jeg græder, og så vil du gøre mig endnu mere sorg: Du benytter dig af, at jeg elsker dig til at gøre mig ulykkelig. Det er fejt. Nu vel da! Nej, jeg elsker dig ikke mere. Gå. Jeg vil ikke se dig mere. Gå! Men hvad er det vi gør? Skal vi da hele vort liv betragte hinanden med forbitrelse, fortvivlelse, raseri. Det er ikke min skyld. Jeg kan ikke, jeg kan ikke. Tilgiv mig, du kæreste, min elskede. Jeg elsker dig, jeg tilbeder dig, jeg attrår dig. Men du må jage ham bort. Du er en mand, du ved, hvad der er at gøre. Jag ham bort. *Du* har dræbt ham, det er ikke mig. Det er dig. Dræb ham da helt … Jeg går fra forstanden, min Gud! Jeg går fra forstanden!"

Næste dag ansøgte Ligny om at blive sendt som tredje sekretær til Haag. Han blev udnævnt otte dage efter og rejste straks, uden at have set Félicie mere.

17

Fru Nanteuil tænkte kun på sin datter. Hendes forbindelse med Tony Meyer, kunsthandleren fra Rue Clichy, optog ikke al hendes tid og lod hendes hjerte frit. Hun traf i teatret en fabrikant, hr. Bondois, der endnu var ung og sad i en god forretning. Han var meget høflig. Han havde et erotisk temperament og en frygtsom karakter og da unge smukke kvinder skræmte ham, havde han vænnet sig til kun at efterstræbe de andre. Fru Nanteuil var endnu meget tiltalende. Men en aften, da hun var tarveligt påklædt og ikke så godt ud, tilbød han sig. Hun indvilligede for at hjælpe lidt på husførelsen og for at hendes datter ikke skulle savne noget. Hendes opofrelse bragte hende lykke. Hr. Bondois elskede hende og holdt forbindelsen varmt ved lige. I begyndelsen var hun forbavset, men snart følte hun sig lykkelig og rolig ved det. Hun fandt det godt og naturligt at være elsket, og hun behøvede ikke at tro, at hendes tid var forbi, siden hun fik beviser på det modsatte. Hun havde altid været velvillig og haft en føjelig karakter og et ligeligt humør. Men endnu aldrig havde hun i sit hjem lagt et så lykkeligt temperament for dagen og været så indtagende.

Hun var mild mod andre og mod sig selv, og mens timerne skiftede, bevarede hun det smil, der blottede hendes smukke tænder og dannede smilehuller i hendes runde kinder. Taknemmelig over, hvad livet gav hende, blomstrende, strålende og overstrømmende var hun glæden og ungdommen i huset.

Mens fru Nanteuil kun nærede glade, lyse tanker, blev Félicie mørk, gnaven og sørgmodig. Der kom furer i hendes smukke ansigt, og hendes stemme lød skarp og hård. Hun havde straks forstået, hvad stilling hr. Bondois indtog i familien. Hvad enten hun nu ville have foretrukket, at hendes moder kun havde levet og åndet for hende, eller det pinte hendes datterlige kærlighed at være tvunget til at agte hende mindre, eller hun misundte hende en glæde eller blot følte det ubehag, som erotiske forhold vækker hos en, når de kommer en alt for nær, så kom Félicie hver dag, især under måltiderne, med meget gennemskuelige hentydninger og dårligt tilslørede udtryk, hvori hun gjorde fru Nanteuil bitre bebrejdelser for den nye husven. Hver gang hun traf hr. Bondois selv, viste hun ham en åbenlys uvilje og en stærk afsky. Det bedrøvede fru Nanteuil lidt; men hun undskyldte sin datter i betragtning af, at barnet endnu ikke havde nogen livserfaring. Og hr. Bondois, som Félicie indgød en overmenneskelig skræk, søgte at stemme hende fredeligere ved hensynsfuldhed og småforæringer. Hun var heftig, fordi hun led. De breve, hun modtog fra Haag, æggede hendes kærlighed og gjorde den pinefuld. Hun fortæredes af sin egen lidenskab. Når hun så sin fraværende ven alt for tydeligt, hamrede hendes tindinger, hendes hjerte bankede voldsomt, og så lagde der sig en tung, tæt skygge over hendes hoved; al hendes nervers følsomhed, al hendes blods hede, alle hendes væsens kræfter strømmede igennem hende og samlede sig til sanselig attrå inderst inde i hende. Så tænkte hun kun på at træffe Ligny igen. Kun ham higede hun efter, og hun forbavsedes selv over den modbydelighed, hun følte for alle andre end ham. Hun havde nemlig ikke altid haft så eksklusive tilbøjeligheder. Hun lovede

sig selv, at hun straks ville bede Bondois om penge og tage med toget til Haag. Men hun gjorde det ikke. Hvad der holdt hende tilbage, var ikke så meget tanken om at mishage sin elsker, der ville have fundet denne rejse upassende. Det var snarere en ubestemt frygt for at vække den slumrende skygge.

Hun havde ikke set ham, siden Ligny var rejst. Men der foregik endnu foruroligende ting i hende og omkring hende. På gaden forfulgtes hun af en puddel, der pludselig kom og forsvandt.

En morgen, da hun lå i sin seng, sagde hendes moder til hende: "Jeg går hen til modehandlerinden," hvorpå hun gik. To eller tre minutter efter så Félicie hende komme ind i værelset, som om hun havde glemt noget. Men synet skred frem uden et blik, uden ord, uden støj, og forsvandt, da det nåede sengen.

Hun havde også mere ængstende hallucinationer. En søndag spillede hun ved en formiddagsforestilling den unge Zacharias' rolle i *Athalie*. Da hun havde meget smukke ben, morede denne forklædning hende. Hun var også glad over at vise, at hun kunne fremsige vers. Men hun lagde mærke til, at der i parkettet sad en præst i præstekjole. Det var ikke første gang, en gejstlig overværede en formiddagsforestilling af denne tragedie, hvis emne er hentet fra den hellige skrift. Alligevel gjorde det et pinligt indtryk på hende. Da hun trådte ind på scenen, så hun tydeligt Louise Dalle med Jozabethes turban på stå foran sufflørkassen og lade en revolver. Hun havde tilstrækkelig sikker dømmekraft og åndsnærværelse til at få dette meningsløse syn til at forsvinde. Men hun sagde sine første vers med klangløs stemme.

Hun havde en sviende fornemmelse i underlivet. Hun led af kvælningsanfald. Undertiden blev hun uden grund grebet af en usigelig angst, hendes hjerte bankede som rasende, og hun var bange for, at hun skulle dø.

Doktor Trublet tog sig af hende med stor omhu. Hun så ham ofte i teatret, og undertiden gik hun op til ham i hans gamle bopæl i Rue de Seine. Hun gik ikke gennem venteværelset; tjeneren lukkede hende straks ind i den lille spisestue, hvor det arabiske fajance skinnede i halvmørket, og hun kom altid først ind til doktoren. En dag lykkedes det Socrates at få hende til at forstå, hvorledes der dannes billeder i hjernen, og hvorledes disse billeder ikke altid svarer til de ydre genstande, eller i det mindste ikke altid svarer nøjagtigt til dem.

"Hallucinationer," tilføjede han, "er som oftest kun en forkert opfattelse af sanseindtrykkene. Man ser, hvad der er; men man opfatter det galt. En fjervinge bliver til et hoved med tætte børster, en rød nellike til et uhyres gab, og en skjorte til et genfærd i sit ligklæde. Det er kun intetsigende fejltagelser." Disse forklaringer gav hende kraft til at foragte og bortjage de syner, der bestod i billeder af hunde og katte eller levende, kendte personer. Men hun frygtede for at se den døde igen. Og den hemmelige rædsel, der lå og lurede i de dunkle folder i hendes hjerne, var stærkere end den lærde mands forestillinger. Det hjalp ikke, at han sagde hende, at de døde ikke gik igen. Hun vidste jo det modsatte.

Socrates anbefalede hende igen denne gang at søge adspredelser, at se venner hos sig, især rigtig gode venner, og at undgå mørke og ensomhed som sine to værste fjender.

Og han tilføjede denne forskrift:

"Undgå især de personer og ting, som kan have nogen forbindelse med genstanden for Deres hallucinationer."

Han forstod ikke, at det var umuligt, og Nanteuil forstod det heller ikke.

"Vil De så helbrede mig, kære Socrates?" sagde hun og vendte bedende sine smukke, grå øjne imod ham.

"De skal helbrede Dem selv, barn. De vil komme Dem, fordi De er flittig, fornuftig og modig. De er på én gang ængstelig og tapper. De er bange for faren, men De har lyst og mod til at leve. De kommer Dem, fordi ulykker og lidelser ikke står i samklang med Deres naturel. De kommer Dem, fordi De *vil* komme Dem."

"Tror De, at man bliver rask, når man vil?"

"Når man vil det på en særegen dyb og inderlig måde, når det er vore celler, der vil, når det er det ubevidste liv i os, der vil; når man vil det med den urokkelige, hele, fulde vilje, der findes hos det kraftige træ, der vil grønnes om foråret."

18

En nat kunne hun ikke falde i søvn, men lå og vendte og drejede sig i sengen og kastede tæpperne af sig. Hun følte, at søvnen endnu var langt borte. Den ville komme med de første stråler fulde af dansende sølvfnug, som morgenen ligesom pile slynger ind gennem gardinernes sprækker. Natlampen, hvis lille, glødende hjerte skinnede gennem dens porcelænslegeme, var som en hemmelighedsfuld og fortrolig ven, der holdt hende med selskab. Félicie åbnede øjnene og indsugede med et blik dette hvide, mælkeagtige skær, der beroligede hende. Så lukkede hun øjnene og faldt tilbage i søvnløshedens kedsommelige uro. Af og til kom hun til at tænke på en sætning i sin rolle, som hun slet ikke tillagde nogen betydning, og som plagede hende: *Vore dage er, hvad vi gør dem til*.

Og hun trættede sig med bestandig at tumle med en fire-fem forestillinger.

"I morgen må jeg hen at prøve min kjole hos fru Rayaumont. I går kom jeg sammen med Fagette ind i Jeanne Perrins påklædningsværelse. Hun var ved at klæde sig på og viste sine hårede ben, som om hun var stolt af dem. Hun er ikke grim; hun har endog et smukt hoved; men det er hendes udtryk, jeg ikke synes om. Hvordan kan jeg komme til at skylde fru Colbert to og tredive francs? Fjorten og tre er sytten, og ni er seks og tyve. Jeg skylder hende kun seks og tyve francs. Vore dage er, hvad vi gør dem til. Hvor jeg er varm."

Med et sæt vendte hun sin smidige krop om og bredte sine nøgne arme ud for at omfavne luften som et fint, frisk legeme.

"Jeg synes, det er hundrede år siden, Robert rejste. Det er stygt af ham, at han har forladt mig. Jeg længes efter ham."

Hun rullede sig sammen i sengen som et nøgle og gjorde sig umage for at forestille sig, hvordan det var, når de lå trykkede tæt ind til hinanden. Hun kaldte på ham:

"Min kat, min lille ulv!"

Straks begyndte de trættende tanker igen at arbejde i hendes hoved.

"Vore dage er, hvad vi gør dem til. Vore dage er, hvad vi gør dem til. Vore dage … Fjorten og tre er sytten og ni er seks og tyve. Jeg så godt, at Jeanne Perrin med forsæt viste sine lange mandsben, der var helt mørke af hår. Er det sandt, hvad man siger, at Jeanne Perrin giver penge ud til kvinder? I morgen klokken fire må jeg hen at prøve min kjole. Det er skrækkeligt, at fru Rayaumont aldrig rigtig forstår at arrangere ærmerne. Hvor jeg er varm. Socrates er en god læge. Men af og til morer han sig med at gøre folk ringere, end de er."

Pludselig tænkte hun på Chevalier. Hun mærkede ligesom noget, der stod i forbindelse med ham, glide langs med værelsets vægge. Hun syntes, at natlampens lys fordunkledes ved det. Det var mindre end en skygge. Det ængstede hende. Den tanke for gennem hendes hoved, at dette fine, ubestemmelige noget kom fra billederne af den døde. Hun havde ingen beholdt i sit værelse, men der var endnu nogle i lejligheden, som hun ikke havde ødelagt. Hun talte dem omhyggeligt og fandt ud af, at der endnu måtte være tre: ét meget ungdommeligt på en tåget baggrund, et andet, hvor han sad og red på en stol med sit kendte, smilende udtryk, og et tredje som Don Cæsar de Bazano. For at få dem ødelagt

hurtigst muligt, sprang hun ud af sengen, tændte et lys og sneg sig på sine slæbende tøfler i natkjolen ind i dagligstuen, hen til palisanderbordet, hvorpå der stod en fønixpalme. Hun løftede tæppet og gav sig til at rode i skuffen. Den indeholdt jetons, lysemanchetter, nogle stykker af møblerne, der var gået op i limningen, to eller tre prismer af lysekronen og nogle fotografier, blandt hvilke hun kun fandt et eneste af Chevalier, det yngste med tåget baggrund. Hun søgte efter de to andre i et lille møbel i Boulles stil, der stod på pillen mellem vinduerne og bar nogle kinesiske lamper. Matte glaskupler, lampeskærme, krystalskåle, med guldbronzegarniture, et tændstikstativ af porcelæn, hvorpå der var malet et barn, som lå og sov op ad en tromme ved siden af en hund, bøger, der var gået op i hæftningen, lasede partiturer, to knækkede vifter, en fløjte og en lille bunke fotografier i visitkortformat, lå her imellem hinanden. Blandt dem opdagede hun endnu et billede af Chevalier, det, der forestillede ham som Don Cæsar de Bazano. Det sidste var der ikke. Hun spurgte sig forgæves, hvor det kunne være blevet puttet hen. Hun rodede uden noget resultat i æskerne, skålene, urtepotteskjulerne og på nodehylden. Og mens hun ivrigt søgte efter billedet, viste det sig tydeligt for hendes indbildningskraft, voksede, nåede naturlig størrelse og antog et hånligt, spottende udtryk. Hendes hoved brændte, hendes fødder var iskolde, og hun mærkede, hvorledes det begyndte at krible i hende af angst. Lige som hun ville opgive det hele og gå tilbage for at gemme hovedet i hovedpuden, kom hun i tanker om, at hendes moder gemte fotografier i skabet med spejlglasdøren. Hun tog mod til sig igen. Sagte trådte hun ind i den sovende fru Nanteuils værelse, på lydløse skridt nåede

hun skabet, åbnede det langsomt uden støj, og stående på en stol undersøgte hun den øverste hylde, der var fuld af papæsker. Hun kom til at røre ved et album fra det andet kejserdømme, som ikke havde været åbnet i tyve år. Hun rodede i stabler af breve, bundter af stemplet papir og kvitteringer fra Assistenshuset. Skæret fra lyset og den museagtige støj, som hendes søgen frembragte, vækkede fru Nanteuil:

"Hvem er det?" spurgte hun.

Så snart hun så det lille, kendte spøgelse stå på stolen i sin lange natkjole, med en tyk fletning ned ad ryggen, sagde hun:

"Er det dig, Félicie? Du er da ikke syg? Hvad er det, du bestiller der?"

"Jeg søger efter noget."

"I mit skab?"

"Ja, moder!"

"Vil du dog gå i seng! Du forkøler dig. Sig mig i det mindste, hvad du søger efter. Hvis det er chokolade, så ligger der noget på den midterste hylde ved siden af sølvsukkerskålen."

Men Félicie havde grebet en pakke fotografier, som hun hurtigt gennembladede. Igennem hendes utålmodige fingre gik fru Doulce, behængt med kniplinger, Fagette med et strålende smil og håret badet i lys, Tony Meyer med sine tætsiddende øjne og næsen, der krummede sig ned mod læberne, Pradel med det frodige skæg, den skaldede, braknæsede Trublet, hr. Bondois med sit frygtsomme blik og sin lige næse oven over den tykke knebelsbart. Skønt hun ikke var oplagt til at beskæftige sig med hr. Bondois, gav hun ham dog i forbifarten et fjendtligt øjekast og lod tilfældigvis en dråbe stearin falde ned på hans næse.

Fru Nanteuil, der var blevet helt vågen, spurgte forbavset:

"Félicie, hvad har du at rode sådan efter i mit skab?"

Félicie, der endelig havde fået fat i det så meget eftersøgte portræt, svarede kun med et vildt glædesskrig og fløj ned fra stolen, bortførende sin døde og ved en fejltagelse også hr. Bondois.

Da hun var kommet ind i dagligstuen, satte hun sig på hug foran kakkelovnen, antændte noget papir og kastede de tre fotografier af Chevalier ind i ilden. Hun så dem brænde, vride sig under flammerne og blive sorte, og da der hverken var form eller stof tilbage af de tre billeder, trak hun vejret dybt. Hun troede sikkert denne gang at have berøvet den skinsyge døde det medium, hvorigennem han viste sig, og at have befriet sig for oftere at plages af ham. Idet hun tog lyset, så hun hr. Bondois, hvis næse forsvandt under en stearinplet. Da hun ikke vidste, hvad hun skulle gøre med ham, kastede hun ham leende ind i kakkelovnen, hvor der endnu var ild.

Hun gik tilbage til sit værelse. Her stillede hun sig foran spejlet og strammede natkjolen om sig, så at hendes former trådte frem. En betragtning, som undertiden fo'r igennem hendes hoved, dvælede der denne gang lidt længere end sædvanlig. Hun sagde til sig selv:

"Hvorfor er man skabt sådan med et hoved, arme, ben, hænder, fødder, et bryst, en mave? Hvorfor sådan og ikke anderledes? Det er løjerligt."

I dette øjeblik forekom den menneskelige skikkelse hende vilkårlig, besynderlig, underlig. Men hendes forbavselse hørte hurtigt op. Og da hun betragtede sig, fandt hun behag i sig selv. Hun nød sig selv dybt og inderligt. Hun blottede sine bryster, holdt dem varsomt i sin hule hånd, betragtede dem ømt i

spejlet, som om de ikke havde været en del af hende selv, men noget, der tilhørte hende, som to elskede væsner, som et par duer.

Efter at have smilet til dem, gik hun igen i seng. Da hun vågnede langt op på formiddagen, følte hun sig et øjeblik forbavset over at ligge alene. Undertiden forekom det hende i drømme, at hun blev til to personer, og når hun følte sit eget legeme, drømte hun, at hun modtog en kvindes kærtegn.

19

Generalprøven på "*La Grille*" var ansat til klokken to. Allerede fra klokken et havde doktor Trublet indtaget sin sædvanlige plads i Nanteuils påklædningsværelse.

Mens Félicie var under behandling af fru Michons kyndige hænder, bebrejdede hun sin doktor, at han intet sagde til hende. Men det var hende, hvis tanker ganske var optaget af den rolle, hun skulle spille, og som derfor ikke hørte efter. Hun gav ordre til, at ingen måtte komme ind i hendes påklædningsværelse. Alligevel tog hun med glæde mod Constantin Marc, da hun følte, at der i øjeblikket bestod en vis sympati imellem dem.

Han var meget bevæget. For at skjule sin uro gav han sig til at tale om sine skove i Vivarais og begyndte på jagt- og bondehistorier, som han ikke fuldendte.

"Jeg er bange," sagde Nanteuil. "Har De ikke også en underlig fornemmelse i mellemgulvet, hr. Marc?"

Han påstod, at han ikke følte noget som helst.

Men hun blev ved sit:

"Indrøm, at De ville ønske, det var forbi."

"Nå ja, siden De endelig vil, så ville jeg måske foretrække, at det var forbi."

Hvorpå doktor Socrates ligefrem og rolig rettede følgende spørgsmål til ham:

"Tror De ikke, at det, som skal fuldbyrdes, allerede er fuldbyrdet og altid har været fuldbyrdet?"

Uden at vente på svar tilføjede han:

"Selv om fænomenerne i verden kommer successivt til vor kundskab, bør vi ikke deraf slutte, at de i virkeligheden er successive, og vi har endnu mindre grund til at tro, at de frembringes i samme øjeblik, vi opfatter dem?"

"Det er klart," sagde Constantin Marc, der ikke havde hørt efter.

"Universet," fortsatte doktoren, "forekommer os bestandig ufuldkomment, og vi lever i den indbildning, at det bestandig arbejder på sin fuldendelse. Da vi opfatter fænomenerne successivt, tror vi, at de virkeligt følger efter hinanden. Vi forestiller os, at de, som vi ikke ser mere, er forbigangne, og at de, som vi endnu ikke har set, er fremtidige. Men man kan tænke sig væsener således indrettede, at de på én gang kan overskue, hvad der for os er fortid og fremtid. Man kan tænke sig andre, der opfatter fænomenerne i tilbagegående rækkefølge og ser dem udvikle sig fra det, der for os er fremtid til det, der for os er fortid. Væsener, der ikke var afhængige af rummet på samme måde som vi, og som f.eks. kunne bevæge sig hurtigere end lyset, ville forestille sig fænomenernes rækkefølge ganske anderledes end vi."

"Bare Durville ville lade være med at drille mig på scenen," udbrød Félicie, mens fru Michon gav hende strømperne på under nederdelen.

Constantin Marc forsikrede hende, at Durville ikke engang tænkte på det. Han bad hende om ikke at ængste sig.

Doktor Socrates genoptog sit foredrag:

"Når vi en klar nat betragter den største stjerne i Jomfruen, der funkler over toppen af et poppeltræ, ser vi selv på én gang det, som var, og det, som er. Og man kan lige så godt sige, at vi

ser det, som er og det, som vil blive. For hvis stjernen, sådan som den viser sig for os, repræsenterer fortiden i forhold til træet, så repræsenterer træet fremtiden i forhold til stjernen. Det himmellegeme, der i det fjerne viser os sit lille ildøje, ikke sådan som det er i dag, men sådan som det var i vor ungdom, måske endog før vor fødsel, og poppeltræet, hvis unge blade skælver i den friske aftenluft, forenes i os i samme øjeblik og er begge på én gang nærværende for os. Vi siger om en ting at den hører nutiden til, når vi opfatter den klart og tydeligt. Vi siger, at den hører fortiden til, når vi kun bevarer et ubestemt billede af den. Selv om noget er foregået for millioner af år siden, vil det ikke være fortidigt for os, hvis vi modtager det stærkest mulige indtryk af det; vi vil opfatte det som noget, der hører nutiden til. Den rækkefølge, i hvilken tingene bevæger sig gennem universets afgrunde, er os ubekendt. Vi kender kun rækkefølgen af vore sanseindtryk. At tro, at fremtiden ikke er til, fordi vi ikke kender den, er det samme som at tro, at en bog er ufuldendt, fordi vi ikke har læst den til ende."

Her standsede doktoren et øjeblik, og i stilheden hørte Nanteuil sit hjerte banke. Hun udbrød:

"Bliv ved, kære Socrates, bliv endelig ved. Hvis De vidste, hvor De gør mig godt ved at tale. De tror, at jeg ikke hører et ord af, hvad De siger. Men det adspreder mig at høre Dem tale om ting, der ligger ude i det fjerne; det giver mig en følelse af, at der er andet til end min indtrædelse på scenen. Det forhindrer mig fra at bore mig ind i det sorte hul. Sig noget, lige meget hvad, men stands ikke."

Den vise Socrates, som uden tvivl havde forudset den gode virkning, hans ord udøvede på skuespillerinden, fortsatte sit

foredrag.

"Universet er lige så nøjagtigt bestemt som en trekant, hvoraf den ene side og to vinkler er givne. Fremtidens begivenheder er bestemte, og samtidig er de allerede fuldbyrdede. De forholder sig, som om de eksisterede. De eksisterer allerede. De eksisterer i den grad, at vi til dels kender dem. Og selv om denne del er ringe i forhold til den uendelige mængde, der ligger i fremtidens skød, er den dog meget betydelig i forhold til den del af fortiden, som vi kan kende.

Vi har lov til at sige, at for os er fremtiden ikke meget mere dunkel end fortiden. Vi ved, at det ene slægtled følger det andet i arbejde, glæde og lidelse. Jeg kaster mit blik ud over grænserne for menneskeslægtens bestående. Jeg ser stjernebillederne på himlen langsomt forandre de former, som syntes uforanderlige; jeg ser Karlsvognen spænde sit ældgamle forspand fra, jeg ser Orions skjold sønderbrydes, og Sirius slukkes. Vi ved, at solen vil stå op i morgen, og at den længe endnu vil stå op hver morgen, i tykke skyer eller i lette tåger."

Adolphe Meunier trådte sagte ind på tåspidserne.

Doktoren trykkede hans hånd:

"God dag, hr. Meunier. Vi ser næste måneds nymåne. Vi ser den ikke så klart, som den nymåne, der skinner i nat, fordi vi ikke ved, om himlen vil være grå eller rød, når den gamle kasserolle viser sin bagside over mit tag mellem spidshættede skorstenspiber, beskuet af forelskede katte. Men hvis vi var kloge nok til at erkende de mindste omstændigheder – de er nemlig alle lige nødvendige – under hvilke den næste måne vil stå op, kunne vi danne os en lige så klar forestilling om den nat,

jeg taler om, som om den nat, vi nu befinder os i: begge ville være lige nærværende for os.

Det kendskab vi har til fænomenerne er vor eneste grund til at tro på deres virkelighed. Vi kender visse tilkommende fænomener. Altså må vi anse dem for virkelige. Og hvis de er virkelige, er de trådt ud i virkeligheden. Derfor er det meget troligt, kære Constantin Marc, at Deres stykke allerede er spillet for tusinde år siden eller for en halv time siden, hvad der absolut kommer ud på det samme. Måske er vi alle døde for længe siden. Tænk Dem det, så bliver De rolig."

Constantin Marc havde ikke fulgt denne udvikling med synderlig opmærksomhed. Han forstod ikke dens anvendelse på det foreliggende tilfælde og fandt, at den passede dårligt til tid og lejlighed. Han svarede derfor lidt ærgerlig, at alt dette fandtes hos Bossuet.

"Hos Bossuet," udbrød doktoren ivrigt. "Prøv De bare, om De kan finde noget lignende der. Bossuet var ikke filosof."

Nanteuil vendte sig om mod doktoren. Hun havde en stor rundpuldet linonskyse på, som var bundet fast til hovedet med et bredt, blåt bånd. De nedfaldende strimler skyggede over hendes pande og kinder. Hun var blevet forvandlet til en blondine med rødgyldent hår, der faldt i krøller ned over hendes skuldre. Et musselins fichu var lagt over kors på brystet og fæstet til et bredt, violet bælte. Hendes røde og hvidstribede nederdel, der sluttede tæt til hendes temmelig høje skikkelse, gjorde hende endnu højere. Der var et drømmende udtryk i hendes ansigt.

"Delages har nogle slemme påfund," sagde hun. "Ved De, hvad han gjorde ved Marie-Claire? De spillede begge to i '*Les*

Femmes savantes'. Han stak hende et æg i hånden inde på scenen, og hun kunne ikke komme af med det under hele akten."

Regissøren kaldte, og hun gik ned, sammen med Constantin Marc.

De hørte bruset fra tilskuerpladsen som et uhyres brølen, og det forekom dem, at de gik ind i det apokalyptiske dyrs ildspyende gab.

"*La Grille*" blev godt modtaget. Det var kommet frem i slutningen af sæsonen, uden at nogen havde gjort sig forhåbninger om, at det skulle blive af lang varighed; men alle syntes godt om det. Henimod midten af første akt opdagede man, at der var stil og poesi i det og hist og her nogle dunkle punkter. Fra det øjeblik respekterede man det, og man lod, som man fandt behag i det, man gerne ville have forstået. Publikum tilgav, at det ikke var synderligt dramatisk. Det var litterært, og for en gangs skyld tog man den genre for gode varer.

Constantin Marc kendte endnu ingen i Paris. Han havde indbudt tre-fire af sine bekendte fra Vivarais til at overvære forestillingen; de sad i parkettet og lod deres store, runde øjne løbe rundt uden at turde klappe, mens deres røde ansigter skinnede om kap med deres hvide halsbind. Da han ingen venner havde, var der heller ingen, der tænkte på at ødelægge hans succes. Og selv ude på gangene blev han kaldt en mand med talent, så godt som nogen. Han flakkede imidlertid i meget bevæget stemning omkring fra påklædningsværelse til påklædningsværelse eller slog sig ned i den inderste krog af direktørens prosceniumsloge. Han var bange for kritikerne.

"Vær bare rolig," sagde Romilly til ham. "De vil sige så meget godt eller dårligt om Deres stykke, som de tænker om Pradel.

Og for øjeblikket tænker de mere dårligt end godt om ham."

Adolphe Meunier underrettede ham med et blegt smil om, at stemningen på tilskuerpladsen var god, og at kritikerne fandt hans stykke meget omhyggeligt skrevet. Han ventede til gengæld nogle forbindtlige ord om "*Pandolphe og Clarimonde*". Men Constantin Marc tænkte ikke på at sige noget sådant til ham.

Romilly rystede på hovedet:

"De må være forberedt på at blive revet ned. Det kender hr. Meunier nok. Pressen har været i højeste grad uretfærdig imod ham."

"Ak," sukkede Meunier, "der vil aldrig blive sagt så meget ondt om os, som der er sagt om Shakespeare og Molière."

Nanteuil gjorde stor lykke. Det gav sig mindre udslag i støjende fremkaldelser end i de fine kenderes mere diskrete og mere dybtfølte bifald. Hun havde vist egenskaber, som man hidtil ikke havde kendt hos hende: en ren diktion, en ædel, fornem holdning og kysk og stolt yndefuldhed.

I den sidste mellemakt kom ministeren op på scenen og overbragte hende sin lykønskning. Det var et tegn på, at stemningen blandt publikum var hende gunstig, for ministre udtaler aldrig særlige meninger. Bag ved Le grandmaître de l'Université [Note 11)] trængte der sig en smigrende skare af embedsmænd, folk af den fine verden og dramatiske forfattere. De strakte armene frem imod hende og bevidnede alle på én gang deres beundring. Fru Doulce havde nær tabt vejret i mylderet, og på knapperne i herrernes kjoler efterlod hun stumper af sine utallige bomuldskniplinger.

Sidste akt blev Nanteuils triumf. Publikum gav hende mere end tårer og tilråb. Hun fik fra alle øjne disse fugtige og dog tåreløse blikke, fra alle hjerter denne dybe og næsten stumme mumlen, som skønhed alene kan fravriste.

Hun følte, at hun var vokset mægtigt i et øjeblik, og da tæppet faldt, mumlede hun:

"Denne gang nåede jeg det!"

Hun stod og klædte sig om i sit påklædningsværelse, der var fuldt af kurve med orkideer og buketter af roser og syrener. Der blev bragt hende et telegram. Hun lukkede det op. Det var fra Haag og indeholdt følgende ord:

"Slutter mig af hjertet til en sikker succes. – Robert."

I samme øjeblik hun havde læst det, trådte doktor Trublet ind i hendes påklædningsværelse.

Hun slyngede sine arme, der brændte af træthed og glæde, om halsen på ham, trak ham ind til sit fugtige bryst og trykkede beruset et kraftigt kys på dette tænksomme silénansigt.

Socrates, der var en vis mand, modtog dette kys som en gave fra skæbnen, vel vidende, at det ikke tilkom ham, men berømmelsen og kærligheden.

Nanteuil opdagede selv, at hun i sin beruselse måske havde kysset ham alt for varmt, for hun slog ud med armene og sagde:

"Lige meget, jeg er så lykkelig."

20

Ved påsketid forøgede en stor begivenhed hendes glæde. Hun blev engageret af *Théâtre-Français*. I nogen tid havde hun ansøgt om dette uden at sige det. Hendes moder havde hjulpet hende med, hvad der var at foretage i den anledning. Fru Nanteuil var blevet elskværdig og indtagende, efter at hun havde opnået den lykke at blive elsket. Nu gik hun med stive korsetter og skørter, som hun kunne vise frem over alt. Hun aflagde besøg i ministeriets kontorer, og der er dem, der tror, at hun meget villigt gav efter for visse anmodninger, der rettedes til hende af en fuldmægtig i Departementet for de Skønne Kunster. I det mindste påstod Pradel det.

Han udbrød ofte inderligt fornøjet:

"Mutter Nanteuil er ikke mere til at kende. Hun er virkelig blevet meget attråværdig, og jeg foretrækker hende frem for hendes datter, den lille frække tingest. Hun er elskværdigere."

Ligesom de andre havde Félicie Nanteuil foragtet, hånet og sværtet *Théâtre-Français*. Hun havde sagt som de andre: Jeg har ikke synderlig stor lyst til at betræde det hus. Og da hun var kommet indenfor husets mure, jublede hun af glæde og stolthed. Hvad der gjorde hendes lykke dobbelt stor var, at hun skulle debutere i "*l'École des Femmes*". Hun indstuderede allerede Agnes' rolle med en hr. Maxime, en gammel, lidet bekendt lærer, som hun så op til, fordi han sad inde med alle traditionerne. Om aftenen spillede hun Cécile i "*La Grille*" og levede i en sand arbejdsfeber, da hun pludselig fik et brev, hvori Robert de Ligny meddelte hende, at han vendte tilbage til Paris.

Under sit ophold i Haag havde han gjort nogle erfaringer, der havde overtydet ham om styrken af hans kærlighed til Félicie. Han havde stået i forhold til kvinder, der ansås for at være indtagende og smukke. Men han havde ikke følt sig fuldt ud tilfredsstillet, hverken af den høje friske madame Boumdernaat fra Brüssel eller af søstrene van Cruysen, der var modehandlerinder og boede ved Vyver, eller af Suzette Berger, som hørte til artisttruppen *Folies-Mangny*, der den gang var på turné i det nordlige Europa. Når han var sammen med dem, savnede han Félicie. Han havde opdaget, at af alle kvinder attråede han kun hende. Uden fru Boumdernaat, søstrene van Cruysen og Suzette Berger ville det aldrig være gået op for ham, hvor stor pris han satte på Félicie Nanteuil. Hvis man skal nævne sagen ved dens rette navn, må man sige, at han havde bedraget hende. Det er det egentlige udtryk. Der er andre udtryk, der siger det samme, men lyder mindre godt. Men ser man nøjere til, havde han alligevel ikke bedraget hende. Han havde søgt hende. Han havde søgt hende uden for hende selv, og han havde lært, at han kun kunne finde hende i hende selv. Da han var overdrevent forudseende, følte han næsten vrede og skræk over det. Det ængstede ham, at han for fremtiden havde så lidt stof til tilfredsstillelse af sine mange længsler, og at han måtte rette dem alle mod ét eneste skrøbeligt punkt. Han elskede Félicie så meget højere, fordi der i hans kærlighed var blandet forbitrelse og had.

Samme dag han var kommet, satte han hende stævne i en ungkarlelejlighed, som en rig kollega i Udenrigsministeriet havde lånt ham. Det var to små værelser, der lå i stueetagen i et hyggeligt hus, i Avenue de l'Alma. Solsikkerne på tapetet med

deres brune hjerter og gyldne kronblade var alle ens og hævede sig rolige og uden nogen skygge på den lyse væg. De moderne møbler var svagt grønne og dekorerede med blomstrende planter, hvis omrids fulgte liljefamiliens bløde linjer, og der var noget af sumpplanternes blidhed over dem. Toiletspejlet hældede let i sin ramme, der dannedes af smidige løgplanter, som endte med lukkede kroner, og selve spejlet havde vandets friskhed. Et hvidt bjørneskind lå ved foden af sengen.

"Er det dig! Er det dig!"

Hun kunne ikke sige andet.

Hun så, at hans øjne var tunge og skinnende af attrå, og mens hun betragtede ham, lagde der sig en sky over hendes egne øjne. Ilden, der luede i hendes blod, den sviende fornemmelse i hendes lænder, hendes brysts hede dunster og hendes pandes brændende glød, samlede sig alt sammen på én gang i hendes mund. På sin elskers læber trykkede hun et langt kys, der brændte af alle disse flammer og dog var friskt som en blomst i morgendug.

De spurgte hinanden om tyve ting på én gang og gav sig ikke tid til at svare på hinandens spørgsmål.

"Kedede du dig, da du var borte fra mig, Robert?"

"Du skal altså debutere på *Théâtre-Français*?"

"Er Haag en smuk by?"

"Ja, det er en lille fredelig by, husene er røde, grå og gule med takkede gavle, grønne skodder og geranier i vinduerne."

"Hvad tog du dig for der?"

"Ikke noget synderligt. Jeg kørte omkring i Vyver."

"Du havde vel ikke noget med kvinder at gøre?"

"Nej, vist ikke … Hvor du er smuk, min kæreste ven. Er du helt rask nu?"

"Ja, ja, jeg er kommet mig."

Pludselig udbrød hun bedende:

"Robert, jeg elsker dig. Forlad mig ikke. Selv om du forlod mig, ville jeg ganske sikkert ikke tage nogen anden. Og hvad skulle der så blive af mig? Du ved, at jeg kan ikke undvære kærlighed."

Han svarede hurtigt og lidt afvisende, at han elskede hende alt for højt. Han tænkte ikke på andet end hende.

"Jeg fordummes ganske af det."

Dette barske svar gjorde hende lykkelig og beroligede hende mere, end kærlighedsfulde eder og løfter ville have gjort.

Hun smilede og begyndte ædelmodigt at klæde sig af.

"Hvornår skal du debutere på *Théâtre-Français*?"

"I denne måned."

Hun åbnede sin håndtaske og tog sit pudder tilligemed den tilsigelse, hun havde fået om at møde til prøve. Denne sidste rakte hun til Robert. Hun kunne ikke blive træt af at beundre dette papir, der for oven bar et billede af *Théâtre-Français* med den gamle, ærværdige dato for dets grundlæggelse.

"Se her. Jeg skal debutere som Agnes i '*L'École des Femmes*'."

"Det er en smuk rolle."

"Ja, det tror jeg."

Og mens hun klædte sig af, kom hun i tanker om nogle vers, som hun fremsagde med dæmpet stemme:

"Har jeg da såret nogen, spurgte jeg helt angst [Note 12)].
Hun svared: I har såret med farlige sår
den unge mand, I så fra balkonen i går.
Men ak, brød jeg ud, hvordan kan dog det være sket?
Har jeg ramt ham med noget og selv ej det set? …

"Du kan da se, at jeg ikke er blevet mager."

Nej – svared hun – det er alene jeres blik
der ligesom en pil gennem hjertet ham gik …

"Jeg er snarere blevet fed, men ikke for meget."

Men dog – svared jeg – De forbavser mig dermed;
har jeg da onde øjne, der folk gør fortræd …

Han lyttede til disse vers med fornøjelse. Selv om han ikke kendte stort mere til den gamle franske litteratur og dens traditioner end andre unge mænd, havde han mere sans og en mere levende interesse for den. Som alle franskmænd elskede han Molière og havde en dyb forståelse af ham.

"Det er henrivende," sagde han. "Men kom nu." Hun lod sin chemise glide ned med en rolig og yndefuld bevægelse. Men for at forøge hans længsel efter sig og af kærlighed til skuespillet begyndte hun på Agnes' beretning:

Jeg sad en dag og syede i balkondøren der,
just som der kom forbi henne ved disse træer
en ung og vakker herre; i samme nu han så mig …

Han kaldte på hende, drog hende ind til sig. Hun viklede sig ud af hans arme, gik hen til toilettemøblet og begyndte at deklamere og spille foran spejlet:

Han med en reverens ærbødig hilste på mig.

Hun bøjede knæet første gang ganske lidt, så noget mere, og til sidst satte hun det venstre ben frem, førte det højre tilbage og nejede dybt:

At vise mindre høflighed, det, fandt jeg, var en skam,
og gjorde derfor lige straks min reverens for ham …

Han kaldte på hende, denne gang mere utålmodig. Men hun nejede én gang til og udførte de forskellige tempo med en morsom nøjagtighed. Hun blev ved med at deklamere, og hun nejede på de steder, hvor teksten og traditionen fordrer det:

En ny reverens han sendte mig tilbage,
hvortil naturligvis jeg straks ham sendte mage.
En tredje reverens jeg fluks til gensvar fik,
min tredje havde han i samme øjeblik …

Hun udførte alt med fuldkommen alvor og spillede med en samvittighedsfuld omhu for at gøre det godt. Hendes stillinger, hvoraf nogle var lidt uforståelige, fordi hun ingen kjole havde på, blev næsten alle smukke og interessante derved, at de fremhævede et ungt legemes faste muskler og bløde former, og ved hver bevægelse afsløredes harmoniske linjer, som man i almindelighed ikke kan iagttage.

Mens hendes klædelige stillinger og de naive ord kastede ligesom en kåbe over hendes nøgenhed, skabte hun et kunstværk af høj værd, en allegori på uskyldigheden i Allegrains eller Clodions smag. Og i denne lille, besjælede statues mund lød komediens versemål med en betagende renhed.

Robert, der mod sin vilje var revet med, lod hende spille scenen til ende. Hvad der især morede ham, var, at det mest offentlige af alt, en scene fra teatret, blev budt ham som en nydelse af privat og intim art. Mens han iagttog denne ganske nøgne kvindes gravitetiske bøjninger, morede han sig også med at anstille filosofiske betragtninger over hvad der er betingelsen for anstand og værdighed i den ydre optræden.

> Han derpå op og ned og op og ned spaserte
> og mig for hver en tur ny reverens leverte;
> og jeg som observerte ham hele tiden lang,
> besvarte reverenserne hver evige gang.

Imidlertid beundrede hun i spejlet sit friske bryst, sin smidige skikkelse, sine lidt spinkle, runde og trinde arm, sine fine ben og sine blanke knæ. Da hun så alt dette tjene komediens skønne kunst, kom der liv og begejstring over hende. En let rødme farvede hendes kinder, som det kunne være sminke.

> Gud ved, hvor langt i grunden det spil vi havde drevet,
> hvis ej imidlertid det aften var blevet;
> thi nødig måtte nogen dog sige mig det på,
> at jeg for ham i høflighed tilbage må stå.

Støttet på albuen lå han i sengen og råbte til hende:

"Kom nu!"

"Og du tror, at jeg ikke elsker dig," udbrød hun ivrigt, mens blodet steg op i hendes kinder.

Hun kastede sig ned ved siden af sin ven. Hovedet bøjede hun tilbage, og idet hun helt gav sig hen, lod hun ham kysse

sine øjne med de lange skyggende øjenvipper og sin halvåbne mund, over hvilken der lå en fugtig glans.

Pludselig rejste hun sig op på knæene. Hun stirrede frem for sig med en usigelig rædsel. Fra hendes strube lød et hæst skrig, fulgt af en sagte, langtrukken klage, der mindede om en orgeltone. Med bortvendt ansigt pegede hun på det hvide skindtæppe ved foden af sengen:

"Der! Der! … Der ligger han med et hul i hovedet. Han ser på mig og ler. Han har blod i mundvigene."

Hendes vidt opspærrede øjne vendte det hvide ud. Hendes legeme krummede sig i en bue, og da det atter blev bøjeligt, sank hun sammen som død.

Han vædede hendes tindinger med koldt vand og bragte hende til sig selv igen. Med spæd stemme klagede hun over, at det smertede i alle hendes lemmer. Hun havde en sviende fornemmelse i hænderne, og da hun så efter, opdagede hun, at håndfladen var forreven og blodig.

Hun sagde:

"Det er mine negle, der har boret sig ind i min hånd. De er fulde af blod, se engang." Hun takkede ham kærligt for den omhu, han havde vist hende, og gjorde undskyldninger for, at hun voldte ham alle de kedsommeligheder.

"Det er nok ikke derfor, du er kommet tilbage."

Hun forsøgte at smile og så sig omkring:

"Her er rart, her."

Hendes blik faldt på brevet fra teatret, der lå åbent på natbordet, og hun sukkede:

"Hvad har det at betyde, om jeg er en stor kunstnerinde, når jeg ikke er lykkelig."

Uden at vide det, gentog hun ord for ord, hvad Chevalier havde sagt, da hun afviste ham.

Så løftede hun sit hoved, der endnu var tungt, op fra hovedpuden, som hun havde boret det ned i, så bedrøvet på sin elsker og sagde resigneret:

"Vi elskede hinanden, vi to. Det er forbi. Vi vil aldrig mere kunne tilhøre hinanden, aldrig mere. Han tillader det ikke."

Om "Komedianter"

Forfatter: Anatole France (1844-1924).
Org.titel: *Histoire Comique*, føljeton i *Revue de Paris* 15. december 1902 – 15.01.1903, bogudgave Callmann-Levy, Paris 1903. (Romanen er en udvikling af en novelle fra 1894, *Chevalier, nouvelle*, som blev bragt i *Vie contemporaine et Revue parisienne réunies* den 15. december 1894.)
Denne udgave baseret på: Anatole France: *En Historie om Komedianter (Histoire comique)*. Autoriseret oversættelse. E. Jespersens Forlag, København u. å. *[Udkom 1903, oversætter er ikke oplyst i forlægget]*.
Redigeret af: Kim N. Jensen.
Forside: Efter maleri af Georges Jules Victor Clairin (1843-1919): *Frou-Frou* (1882).

ISBN 978-87-7628-484-8
2. ebogsudgave, tidligere udgave ISBN 978-87-7979-758-1 (Ølstykke 2021).

© 2026 eBibliotek 1800
www.ebib1800.dk

Note 1:

***Mes yeux ont-ils du mal pour en donner au monde?*:** Har jeg da onde øjne, der mennesker kan skade? *Overs. anm.*

Note 2:

Nolumus autem osv.: Men vi vil ikke, brødre, at I skal være uvidende om de hensovede, for at I ikke skal bedrøves, således som de, der ikke har noget håb.

Note 3:

Requiem æternam dona eis, Domine: Giv dem den evige hvile, Herre.

Note 4:

Hic jacet nobilis vir ...: Her hviler den navnkundige Johannes Racine.

Note 5:

Mors stupebit …: Døden og naturen vil stå målløse, når skabningen rejser sig af graven for at aflægge regnskab for sin dommer.

Note 6:

Qui Mariam …: Den, der frikendte Maria og bønhørte røveren, har også givet mig håb.

Note 7:

Inter oves ...: Giv mig en plads blandt fårene, skil mig ud fra bukkene og stil mig på din højre side.

Note 8:

Deus qui humanæ …: Gud, du som på vidunderlig måde har grundet menneskets værdighed …

Note 9:

In paradisum decucant …: Englene føre dig til Paradiset, Martyrerne modtage dig ved din ankomst og føre dig til den hellige stad Jerusalem, Englenes kor optage dig, og sammen med Lazarus, der engang var fattig, skal du nyde en evig hvile.

Note 10:

Requiem æternam …: Giv ham den evige hvile, Herre. – Og lad det evige lys skinne for ham. – Lad ham hvile i fred. – Amen. – Hans sjæl og alle troende dødes sjæle hvile ved Guds barmhjertighed i fred. – Amen. – Fra dybet …

Note 11:

Le grandmaître de l'Université: står i spidsen for hele Frankrigs højere undervisningsvæsen, der med et fælles navn kaldes Universitetet. *Overs. anm.*

Note 12:

Har jeg da såret nogen … : Citaterne er fra Molières *Les femmes savantes*. H. P. Hansens oversættelse er til dels benyttet. *Overs.anm.*